

”Samfunnet er et rottereir”

Det motkulturelle Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3

Ketil Blom Haugstulen

Masteroppgave ved IAHK

UNIVERSITETET I OSLO

05.05.2009

KIMEN (PH) nr.5.

Utgitt av arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3.

Pris kr. 1,50

- kollektiver og komuner
- Allen Ginsberg
- Festivaler
- NATURLIG MAT
- En sang om to revolusjoner.
- VIMALA THAKAR
- KOM —

Forside til *Kimen (PH5)*, 1970.

Forord

Jeg vil gjerne takke min dyktige veileder Tor Egil Førland for all hjelp under arbeidet med oppgaven, og for å resirkulere Bob Dylan-tekster på baksiden av sisteutkastet. Spøk til side, denne oppgaven ville nok ikke vært til uten deg. Videre vil jeg takke alle mine informanter for å ha stilt opp til intervjuer og for å ha satt meg inn i Hjelmsgate 3s historie. Uten dere ville oppgaven i alle fall ikke vært til. Til sist setter jeg pris på at min medstudent siden 2003, Sverre Libæk, har hjulpet meg med å renske oppgaven for trykkfeil og ufullstendige setninger. Oppgaven ville trolig vært til uten deg, men en stor takk allikevel.

Bjølsen, mai 2009.

Ketil Blom Haugstulen

Innhold

FORSIDE TIL <i>KIMEN (PH5)</i> , 1970.	3
FORORD	5
INNHold	7
1. ARBEIDSKOLLEKTIVET I HJELMSGATE 3	10
1.1 STRUKTUR	11
1.2 SYMBOLER OG BEGREPER	11
1.3 HVORFOR SKRIVE OM HJELMSGATE 3?	12
1.4 NORSK 68-FORSKNING	16
1.5 KILDER OG METODE	17
1.6 OM DE VIKTIGSTE KILDENE	22
1.6.1 <i>Intervjuer</i>	22
1.6.2 <i>Samtidige kilder</i>	23
1.6.3 <i>Relevant forskning om 1968, motkultur og kollektiver</i>	23
1.7 SEKSTIÅTTERBEGREPET – LIVSSTIL VS IDEOLOGI	24
2. FAKTA OM ARBEIDSKOLLEKTIVET I HJELMSGATE 3	27
2.1 FRA GARVERI TIL ANARKI?	28
2.1.1 <i>Det makrobiotiske kjøkkenet/spisestedet</i>	31
2.1.2 <i>Bokkafeen Dalis Bart</i>	35
2.1.3 <i>Fra Vibra til Ph til Kimen til Gateavisa</i>	36
2.1.4 <i>Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3 stiftes</i>	39
2.1.5 <i>Bokollektivet</i>	40
2.1.6 <i>Mot oppløsning</i>	42
2.2 VEIEN VIDERE	43
3. HVORDAN ENDRING?	45

3.1	HVERDAGEN ER POLITIKK	45
3.2	UTOPIA.....	48
3.3	REVOLUSJON.....	50
3.4	KOLLEKTIVET	51
3.4.1	<i>Uavhengighet fra storsamfunnet</i>	55
3.5	SYN PÅ POLITISK ORGANISERING	58
3.6	HADDE KOLLEKTIVET EN IDEOLOGI?	60
3.6.1	<i>Anarkisme versus maoisme</i>	61
3.7	EKSTREME VIRKEMIDLER?	70
3.8	KVINNEKAMP?	71
3.9	KOLLEKTIVISTER STUDERER IKKE, MEN HVORFOR?	72
4.	NORSK MOTKULTUR – KULTURIMPORT?.....	75
4.1	FRA BEAT TIL WOODSTOCK TIL HJELMSGATE	75
4.1.1	<i>En større bevegelse – påvirkning utenfra</i>	78
4.1.2	<i>Paris 1968 og Vietnamkrig - symbolkraft</i>	79
4.1.3	<i>Provos og Kaboutere i Amsterdam</i>	81
4.1.4	<i>Brennpunkt Hjelmsgate – noen radikale understrømninger</i>	83
4.2	MOTKULTUR I NORGE.....	84
4.2.1	<i>Oslos jazz- og rockeklubber</i>	84
4.2.2	<i>Slottsparken</i>	85
4.3	FEM HISTORIER OM NORSK MOTKULTUR	86
4.4	RUSMIDLER	89
4.5	METAFYSIKK, MYSTIKK OG RELIGION	93
5.	HVORFOR BLE DE KOLLEKTIVISTER?.....	97

5.1	OPTIMISME OG FREMTIDSFRYKT	97
5.2	SEKSTIÅTTERE. I FORELDRENE FOTSPOR?	98
5.3	ET ALTERNATIV TIL DET ETABLERTE SAMFUNNET	99
5.4	ET ALTERNATIV TIL FORBRUKERSAMFUNNET	100
6.	KONKLUSJON.....	103
7.	APPENDIKS.....	107
7.1	KRONOLOGISK OVERSIKT KOLLEKTIVETS HISTORIE	107
7.2	INFORMANTER, KOLLEKTIVETS MEDLEMMER	108
7.3	DIKT	113
	LITTERATUR.....	115

1. Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3

Våren 1970 bestemte en gjeng unge mennesker seg for å starte et arbeidskollektiv i et 3 etasjes rødt hus på beste vestkant i Oslo. Huset ligger fortsatt i Hjelmsgate 3, en ørliten tverrgate til Majorstuas hovedpulsåre og handlegate, Bogstadveien. I løpet av noen måneder skulle Arbeidskollektivet utvikle seg til å bli et sentralt knutepunkt for en variert norsk motkulturell bevegelse.

Når vi snakker om motkultur tenker vi gjerne på de særegne fenomenene som samler seg innunder symbolet 1968, men som er vanskelige å samle i én definisjon. 1968 som symbol kan sies å innebefatte ulike retninger innen et samfunnsopprør som tok til fra omkring midten av 1960-tallet. 1968 handlet om både kulturell og politisk opposisjon til det etablerte samfunnet. Mer konkret var 1968 et samfunnsopprør, mot autoriteter, mot kapitalisme, mot forbrukersamfunnet, mot det folk så på som negative moderne samfunnstendenser. Utover disse kjennetegnene er 1968 og motkultur vanskelige å definere, fordi de betyr ulike ting for forskjellige mennesker. De inneholder paradokser og motsigelser, og er forbundet med myter som har formet etablerte fremstillinger av fenomenet 1968. For noen handlet 1968 om eksperimentering i livsstil, for andre om politisk engasjement, eksempelvis gjennom ml-bevegelsen. Enkelte igjen søkte mening og erkjennelse innfor antroposofien eller østlig filosofi. Flere eksperimenterte med ulike retninger.

Denne fremstillingen handler altså om Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3. Mer presist handler den om medlemmene i kollektivet, om hvorfor de startet og drev virksomheten i huset. Historien om Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3 handler om utfordringer i skjæringspunktene mellom individuell bevissthetsutvikling og kollektivideologi, mellom Utopia og virkelighet – om hvordan kollektivets daglige gjøremål ble politiske handlinger som skulle skape en såkalt ”atomfattende kulturrevolusjon.” Fremstillingen diskuterer kollektivistenes søken etter alternativer til det samfunnet de følte seg fremmedgjort i, og hvordan motkulturelle strømninger, både nasjonal og globalt, påvirket deres engasjement og virksomhet for å skape en bedre verden innenfor kollektivets rammer.

Denne oppgaven tar som vi ser for seg flere problemstillinger, men jeg har laget en tese som ligger til grunn for analysen, spesielt den i kapittel 3: Hvordan endring? Tesen er som følger: *Hjelmsgatekollektivistenes motkulturelle verdier og ideologier ble testet ut i den daglige virksomheten i kollektivet. Dermed ble skillene mellom politikk og hverdagsliv visket ut.*

1.1 Struktur

Oppgaven i hovedsak 5-delt. Kapittel 1 inneholder en introduksjon til emnet, samt kildevurdering og metode. Kapittel 2 er kollektivets historie. Kapittel 3 inneholder en drøftelse og en analyse av hva kollektivet var, hvilke tanker som lå til grunn for kollektivet og hvordan kollektivistene ville gjennomføre sine ideer. Det fjerde kapitlet handler om impulsene som påvirket kollektivet. Kapittel 5 diskuterer hvorfor kollektivistene ble kollektivister, og hva de protesterte mot.

1.2 Symboler og begreper

Symbolet 1968 og begrepet motkultur er bundet tett sammen. 1968, i utgangspunktet kun et årstall, har utviklet seg til å bli et symbol for samfunnsopprøret og de motkulturelle bevegelsene i andre halvdel av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet. Historikeren Thomas Ekman Jørgensen, hevder i et essay om den danske motkulturbevegelsen at fenomenet 1968 ikke hadde noen definert kjerne eller struktur, men var usammenhengende og skiftende.¹ Det er synes derfor lite hensiktsmessig å tolke 1968 som ett definert fenomen eller bevegelse. 1968s opprør og motkultur besto av mange ulike og motstridende strømninger, som sammen skapte et dynamisk og variert bevegelse.

En ser gjerne på 1968 som en radikal kulturell omveltning i siste halvdel av 1960-tallet. Men forklaringene på hva årsaken til radikaliseringsen var, hva den var rettet mot og hva som kom ut av opprøret varierer. Uansett hvilken vei en tolker 1968 og de motkulturelle bevegelsene, kan de fleste enes om at begge begreper handler om en protest mot autoriteter og det etablerte samfunnet.

Begrepet motkultur er også knyttet til myter og symboler som har formet den etablerte oppfatningen om 1968. Vi er nødt til å gå i dybden og analysere mytene og se de ulike historiene som kan fortelle oss om dynamikken som ligger bak symbolet 1968. Historikerne Tor Egil Førland og Trine Rogg Korsvik har satt sammen boka *1968 – opprør og motkultur på norsk*, som inneholder 5 forskjellige historier om 68-opprøret i Norge. Disse historiene er

¹ Thomas Ekman Jørgensen, "Utopia and Disillusion: shattered Hopes of the Copenhagen Counterculture" i *Between Marx and Coca-Cola: Youth Cultures in Changing European Societies 1960-1980*/ redigert av Schildt & Siegfried. (New York: Berghahn Books, 2006), 334.

hovedsakelig mikrohistorier, som i det store og hele tar for seg den motkulturelle delen av 1968. Boka omhandler kun politisk ideologi som en underordnet del av det Førland hevder var et hovedsakelig kulturelt opprør.²

Motkultur og 1968 kan analyseres på makronivå for å se de store linjene og på den måten få en slags oversikt, men en vil imidlertid lett kunne miste enkeltmenneskene, med deres ulike og ofte motstridende motivasjoner av syne. Gjennom fem ulike motkulturelle historier, hovedsakelig bestående av komprimerte hovedoppgaver, oppnår Førland og Korsvik å synliggjøre spennet i de motkulturelle bevegelsene, samtidig som en kan se forbindelsene innenfor motkulturen.

Det er nyttig å se kollektivistenes tilnærming til samfunnsendring i både et makroperspektiv og et mikroperspektiv. Kollektivistene virket i skjæringspunktet mellom disse nivåene. De snakket både om en altomfattende kulturrevolusjon, og personlig revolusjon. Kollektivistene følte at de var del av en større global bevegelse, men den daglige virksomheten skjedde innenfor en relativt liten sosial gruppe, kollektivet. Hjelmsgatekollektivistene var opptatt av store ideologiske og politiske spørsmål, men det var gjennom de hverdagslige gjøremål at ideene ble prøvd ut.

Denne fremstillingen tar derfor ikke sikte på å forklare 1968 og motkultur gjennom en makrohistorisk studie. Metoden er ikke å tolke de store samfunnsstrukturene for å finne ut hva 1968 dreide. Metoden er å tolke kollektivistenes fremstilling i lys større nasjonale og internasjonale bevegelser, for dermed å kunne si noe om 68 og motkultur som større fenomener.

1.3 Hvorfor skrive om Hjelmsgate 3?

Det såkalte 1968-opprøret innebar ingen umiddelbare politiske omveltninger, verken i Norge eller i utlandet. Nærmest kom mai-opprøret i Paris i 1968, men det ble med forsøket. Protestene mot vietnamkrigen kom tidlig i Norge, og ga krefter til venstresiden, men grupperinger som kjempet for radikal politisk endring fikk aldri et reelt gjennomslag i opinionen. MI-bevegelsen fikk imidlertid et visst gjennomslag på ytterste venstrekant i løpet

² Tor Egil Førland og Trine Rogg Korsvik. *1968: opprør og motkultur på norsk*. (Oslo: Pax Forlag A/S, 2006), 8.

av 1970-tallet, men bevegelsen var aldri i nærheten av å utfordre maktbalansen i Norge. Bør vi derfor si at 1968 og de motkulturelle bevegelsene mislyktes i å skape endring?

Det er i stedet mulig å hevde at de motkulturelle strømningene brakte med seg samfunnsendringer som ennå ikke er avsluttet, og som dypt sett er politiske. De viktigste samfunnsendringer skjedde imidlertid ikke gjennom partipolitikk eller samfunnsinstitusjoner, men gjennom underliggende motkulturelle strømninger. Disse utfordret autoritetsbegrepet og åpnet for en økt toleranse overfor ulike kulturelle uttrykk og livssyn. De etablerte normene og verdiene i samfunnet ble satt på prøve. Autoritets- og formyndersamfunnet ble utfordret. Vi kan hevde at 1968 og motkulturen har vært viktige for utviklingen av de verdi- og holdningsendringene som ligger til grunn for det samfunnet vi har i dag. Det er grunn til å hevde at denne utviklingen har ført til større individuell frihet og økt toleranse for ulike kulturuttrykk og livsstiler.

Hjelmgate 3 var et av de viktigste samlingspunktene for en variert motkulturell bevegelse i Norge. Spesielt var Arbeidskollektivet Hjelmgate 3 en viktig kilde for informasjon om ulike motkulturelle miljøer og impulser, både i Norge og utenfor landets grenser. Sentralt i denne kommunikasjonen befant *Gateavisa* seg, som utviklet seg til å bli kanskje det viktigste talerøret for norsk motkultur, og eksisterer fortsatt. Mange har et forhold til *Gateavisa*, færre kjenner til Hjelmgate 3, og Arbeidskollektivets historie.

Mye er de siste årene skrevet om norske jordbrukskollektiver på 1970-tallet. Jordbrukskollektivene var gjerne et uttrykk for en ønske om å komme bort fra den forurensede byen og det moderne konkurranse- og forbrukersamfunn - en søken etter det ekte. Hverdagen dreide seg ofte om forholdet mellom motkultur og gårdsdrift, mellom ideer og praksis. Hva så med bykollektivister?

Hjelmgate 3 var et knutepunkt for en variert motkulturell bevegelse i det urbane Oslo. Motkulturelle mennesker samlet seg her og utvekslet ideer og erfaringer. Men Arbeidskollektivet var også et sosialt eksperiment der ulike motkulturelle elementer ble forsøkt satt ut i praksis. Livsstil og motkulturell eksperimentering ble politikk.

Vi kunne kanskje fokusert på en lignende problemstilling som Hans Petter Sjøli gjør i "Fra raddis til kader," altså hvorfor folk ble med i ml-bevegelsen, mer konkret hvorfor

antiautoritære såkalte ”raddiser” ble med i en autoritær bevegelse.³ Vi kunne også fokusert på en tilsynelatende konflikt mellom hippier/anarkister og ml-ere. Jeg vil imidlertid hevde at en ensidig fokusering på dette perspektivet ville bli mangelfullt i denne fremstillingen. Vi ville mistet mangfoldsperspektivet, jeg tror ikke vi ville skjont hva kollektivet i bunn og grunn dreide seg om. Som kollektivistene selv skriver i *Kimen (Ph5)*, ”Vi er av forskjellig politisk og religiøs oppfatning, preget av kampen for en bedre verden, både i og utenfor oss selv.”⁴

Gjennom intervjuer med informantene antydes det at det fantes antydninger til grupperinger innen kollektivet i forhold til syn på livsstil og ideologi. Men ingen konkret politisk ideologi fikk gjennomslag i kollektivet. Eventuelle ideologiske overbevisninger var opp til den enkelte. Kollektivistene var på søken etter identitet og mening, og eksperimenterte med varierte praktiske metoder for å endre samfunnet til det bedre – de var ikke ute etter å støpe et politisk program som skulle følges av alle. Løsningen på samfunnets fastlåste mekanismer kunne like gjerne ligge i det sosiale nettverket i kollektivet, gjennom nettopp å frigjøre seg fra etablerte livsstilmønstre. Det er nettopp eksperimenteringen, nyansene, motsigelsene og forholdet mellom hverdagsliv og politikk som er de mest interessante aspektene ved kollektivet.

I denne forbindelse støtter jeg meg til Heidi Richardsons bruk av sosiologen Alberto Meluccis analyse av kollektive aktørers handlingssystem. Melucci hevder at det samfunnsvitenskapelige begrepsapparatet tilknyttet tolkningen av sosiale bevegelser er mangelfull, fordi sosiale bevegelser ikke lengre er faste størrelser definert av spesifikke ideologier. Sosiale gruppers identitet er sammensatte nettverk, resultater av aktørenes ulike handlinger seg imellom.⁵

Miljøet i Hjelmsgate 3 var ikke ensrettet, det var aldri dominert av én spesiell ideologi. Kollektivistene eksperimenterte med ulike former for motkulturelle impulser, og politiske ideologier. Således er Meluccis analyse nyttig for å forstå kollektivets dynamikk.

³ Hans Petter Sjøli, ”Fra raddis til Kader: Kineseri i tidens ånd (om ml-erne og det antiautoritære opprøret”, (Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2002), 4-5.

⁴ *Kimen (PH5)* (Oslo: Futurum forlag), 1970.

⁵ Tolkning av Alberto Melucci i Heidi Richardson, ”Tilbake til jorda: Drømmer og hverdagsliv” (Avhandling til fremstilling for Dr.Art.-graden, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Bergen, 2000), 9.

Kollektivistene trakk til seg ideer fra ulike kanter, både nasjonalt og internasjonalt. De unge menneskene representerte forskjellige bakgrunner, de kom fra både østkanten og vestkanten i Oslo, noen var arbeiderbarn, andre kom fra akademikerfamilier. Vi ser altså at Arbeidskollektivet på de fleste områder var et variert og sammensatt miljø. Samtidig hadde de mange ting til felles.

Kollektivistene så på det etablerte samfunnet som en dystopi, altså et dysfunksjonelt samfunn. Sammen ville kollektivistene skape endring innenfor kollektivets rammer. Kollektivistene var jevnt over unge, tross et alderssprik på 14 år. De fleste var musikere og de avviste studier som noe småborgerlig. Kollektivistene var en gruppe unge mennesker med ulik bakgrunn, på vei i forskjellige retninger i livet. Men det ene året var de samlet i Hjelmsgate 3.

Gjennom sitt mangfold i innhold og uttrykk kan Hjelmsgatekollektivet si noe om hva 1968 og motkultur dreide seg om i Norge. I kapitlet ”Unge leger samfund og nogle laver kup” i *1968, den gang og nu*, forteller Steven L.B. Jensen historien om Mors-seminaret i Danmark. Følgene av seminaret var få og hadde liten innvirkning på studentopprøret i Danmark, men fortellingen har interesse som mikrokosmos på en større konflikt innenfor rammene av 1968-opprøret. Blant annet forteller den om konflikten mellom livsstilsradikale og revolusjonærpolitiske aktivister.⁶ På en lignende måte kan fortellingen om Hjelmsgatekollektivet si noe om den større motkulturelle bevegelsen i Norge. For selv om kollektivet kun eksisterte i sin opprinnelige form i under et år, eksisterte her mange av de bevegelsene som en finner igjen i det vi kan kalle en større motkulturell bevegelse i Norge.

Samtidig er kollektivet viktig i norsk motkulturs historie utover å være et eksempel, fordi ulike bevegelser samlet seg i kollektivet, men kanskje enda viktigere som sprang ut fra det. Linjer til økologibevegelser som jordbrukskollektiver, spirituelle miljøer, forbindelser til alternative bevegelser innen samfunnsliv, kultur og politikk er alle mulige å identifisere. Nettopp derfor skriver Tor Egil Førland i innledningen til *1968, opprør og motkultur på norsk*, at miljøet i Hjelmsgate 3 fortjener sin egen historie.⁷ Jeg har tatt opp hansken.

⁶ Steven L.B. Jensen, ”Unge leger samfund og nogle laver kup”, i Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen. *1968 – den gang og nå* (København: Museum Tusulanums Forlag, 2004), 31-32.

⁷ Tor Egil Førland, ”Avslutning: Forklaringer på hva?” i Tor Egil Førland og Trine Rogg Korsvik, *1968*, 150.

1.4 Norsk 68-forskning

Den kanskje tydeligste utviklingen i norsk historieskriving om 1968 de siste årene har altså dreid seg om å sette fokus på de motkulturelle elementene ved opprøret. Det hevdes at ml-bevegelsen og vietnamkrigen har fått en for dominerende plass i 68-diskursen i Norge. Blant andre har Tor Egil Førland i *1968, opprør og motkultur på norsk* argumentert for at ”1968” er et symbol på individuell frihet og selvbestemmelse.⁸ Det skjedde ingen gjennomgripende endringer i det politiske landskapet som følge av opprøret. Vietnamkrigen var riktignok et kraftfullt symbol, men samtidig var den bare et av mange elementer ved opprøret. 68 var mest av alt et autoritetsopprør hevdes det, i første rekke gjennom at en ikke lengre uten videre godtok de etablerte samfunnsnormene og verdiene. Ingen skulle ha autoritet kun i kraft av sin posisjon. Derfor får ikke ml-erne noen fremtredende plass i Førlands fremstilling i boka om 1968. Ml-erne var jo tross alt for autoriteter, ikke sant? Derfor blir det i hovedsak de motkulturelle elementene som blir tillagt betydning, ikke det økende radikale politiske engasjementet som også tok til mot slutten av 60-tallet.

1968-opprøret betydde ulike ting for forskjellige mennesker, og innbefattet både diametralt motsatte holdinger, selvmotsigelser og paradokser. Nettopp radikaliseringen av autoritetsopprøret i retning av den marxist-leninistiske ideologien er derfor en viktig del av helheten. Og motsetning til Tor Egil Førland synes jeg ikke dette er et aspekt ved 1968 som er brukt opp.⁹

Historien om Arbeidskollektivet i Hjelmsgate handler riktignok om langt mer enn frihetsdyrkende ungdom som omfavnet ml-bevegelsen, slik som de Hans Petter Sjøli skriver om i sin hovedoppgave *Fra raddis til Kader*.¹⁰ Men i denne fremstillingen av et av norsk motkulturs tidlige knutepunkt påstår vi derfor at også den politiske radikaliserings er en sentral del av historien om 1968. Ml-bevegelsen så miljøet i Hjelmsgatekollektivet som et rekrutteringspunkt, og flere av kollektivistene ble fascinert. Dette gav seg blant annet uttrykk i kommunistisk retorikk i brev som ble sendt ut fra kollektivet og gjennom studiesirkler i marxismen. Til tross for angivelige forsøk på å overta hjelmsgatemiljøet, ble ml-erne slått

⁸ Ibid.

⁹ Førland og Korsvik, *1968*, 9.

¹⁰ Sjøli, ”Fra raddis til Kader”.

tilbake. Det fantes nemlig krefter i kollektivet som var skeptiske til maoismen og ml-bevegelsen. Generelt var en skeptisk til konkrete politiske ideologier. Hjelmsgate skulle ikke være et organ for noen konkret politisk gruppe. Hjelmsgatekollektivet handlet om å eksperimentere med alternative levemåter, i håp om å skape alternativer til det etablerte samfunnet.

1.5 Kilder og metode

Kildevurdering

Intervjuer med kollektivets medlemmer danner ryggraden i oppgaven. Det er tross alt deres historie som skal fortelles og analyseres. Og med unntak av det Jan Bojer Vindheim har skrevet, som finnes i enkelte publikasjoner og på nett, er lite skrevet om Hjelmsgatekollektivet. Jeg er imidlertid velsignet med en fordel som ikke all historieforskning kan nyttegjøre seg av, nemlig at de menneskene jeg studerer er i live og tilgjengelige for å bli intervjuet. Dermed kan jeg gå rett til førstehåndskilden. Samtidig er det viktig å huske på at det jeg skriver om hendte for lenge siden. Nesten førti år siden. Særlig nyttig er det da at jeg kan studere brev som ble sendt til og fra Hjelmsgate 3 i perioden kollektivet eksisterte. Denne korrespondansen gjør historien om Arbeidskollektivet mer levende siden de er rene produkter av 1968s tidsånd, de er ikke påvirket av vår tid slik informantenes erindringer er. Særlig interessante er brevene når de viser tegn på betydelige holdningsendringer i forhold til politisk ideologi. I de fleste tilfeller bekrefter brevene riktignok det informantene sier.

Tidsperspektivet skaper en del utfordringer i forhold til informantens erindringer. For det første er det vanskelig for de involverte å huske hva som skjedde. Over tid blir gjerne hendelsen kronologi diffus. Enkelte ting husker en, andre ting glemmes. Hendelser som har gjort spesielt inntrykk havner som regel i langtidsminnet, og dette minnet holdes ofte ved like over lang tid, gjerne i mange tiår, og. Det skal sies at det spesifikke hendelser eller hendelsesforløpet ikke er det viktigste vi studerer i denne fremstillingen. Dette er eksempelvis viktigere om vi studerer politisk historie. Jeg er mer interessert i å forstå hvorfor informantene engasjerte seg i Arbeidskollektivet. Derfor er jeg nødt til å behandle informantenes fremstilling av egne tidligere holdninger og verdier. En viktig utfordring blir derfor å finne ut på hvilken måte en skal behandle intervjumaterialet.

Jostein Lorås skriver i *Muntlige kilder, faktuelle eller narrative lesemåter* at et intervjumateriale hovedsakelig kan benyttes på to forskjellige måter. Den tradisjonelle måten er å bruke materialet nærmest som avbildninger av virkeligheten, og kalles faktisk.¹¹ Tidligere så en gjerne på minnet som et passivt lager, der kunnskaper, hendelser og holdninger ligger samlet.¹² Denne tilnærmingen tar utgangspunkt i at den lagrede informasjonen holdes relativt intakt i minnet. Frem til langt ute i 1970-80-åra hadde informanternes opplevelser langt på vei blitt tolket faktisk og bokstavelig, skriver Lorås. Vi kan si at kildekritikken først og fremst gikk ut på å forsøke å avgjøre hvorvidt minnet og fremstillingen var nøyaktig nok til å kunne brukes som et slags sannhetsbyrd.¹³

Problemet med å tolke menneskers holdninger er imidlertid at holdninger over tid stadig tilpasses og justeres i forhold til nye erfaringer. Edvard Bull d.y. hevdet allerede i 1958 at ”Det er svært sjelden at folk er i stand til å huske og beskrive sine meninger og følelser etter mange års forløp,” og at direkte uttalelser ofte er lite troverdige som kilder.¹⁴ I *Når folket fortel* hevder Torgrim Titlestad at det innen det norske forskningsmiljøet frem til 1970-80-tallet fantes lite diskusjon om emnet og at det i lang tid eksisterte en relativ konsensus innen nordisk metodediskurs om at holdninger verken kan huskes eller feilhuskes. Mennesker blir påvirket av ulike erfaringer opp gjennom livet, og sammen med svikt i hukommelsen gjør det erindringer om tidligere holdninger til upålitelige kilder.¹⁵ Bulls påstand om menneskers svært begrensede hukommelse om meninger og følelser er imidlertid blitt utfordret. Forskere innen feltet muntlig politisk historie mener at folk selv etter mange år klarer å huske og beskrive sine tidligere meninger og følelser.¹⁶ Vi bør heller ikke tolke Bulls ovennevnte teori dit hen at han mente at holdningererindringer er verdiløse i historisk forskning, men at vi bør

¹¹ Jostein Lorås, ”Muntlige kilder – faktuelle eller narrative lesemåter” (*Historisk tidsskrift*, 2007), 433-434.

¹² Dagfinn Slettan, *Minner og kulturhistorie. Teoretiske perspektiver*. (Nr 4 i Skriftserie fra Historisk institutt, Universitetet i Trondheim 1994), 72

¹³ Lorås, ”Muntlige kilder – faktuelle eller narrative lesemåter”, 433-434.

¹⁴ Torgrim Titlestad, *Når folket fortel: Ei handbok i intervjuteknikk og munnleg historie*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1982), 36-37.

¹⁵ Knut Kjeldstadli, ”Kildekritikk”, i Bjarne Hodne, Knut Kjeldstadli og Göran Rosander (Red.), *Muntlige kilder: Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnvitenskap og historie*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1981), 70.

¹⁶ Titlestad, *Når folket fortel*, 37.

tolke fremstillingene mer indirekte, snarere enn å bruke dem som direkte avbildninger av fortiden.

Jostein Lorås drøfter nettopp slike mer indirekte tilnærminger til et intervjumateriale. I motsetning til den faktuelle tilnærmingen, blir ikke den narrative metoden først og fremst brukt til å representere spesifikke hendelser, men til å forstå noe mer om informantenes kultur. Informantene er nemlig både bærere og skapere av denne kulturen. Intervjuene er satt sammen av sosialt utviklet kunnskap og kulturelle koder som bærer de kollektive oppfatningene. Oppgaven for oss blir derfor å tolke de kulturelle kodene og sosialiseringssprossene som ligger til grunn for informantenes kollektive oppfatninger.¹⁷

Vi vil naturlig nok ikke komme frem til et klart svar på hvorvidt eller i hvilken grad en virkelig kan huske tidligere holdninger. Men tolkningen av de historiene, de mytene og de språklige uttrykksformene – som utgjør det B. Ehn kaller kunstferdige symbolske konstruksjoner¹⁸ – vil bli avgjørende for å forstå de kollektive oppfatningene. Disse er ikke passive fragmenter i informantens minne, men deler av det som utgjør en langsiktig kulturell prosess.¹⁹

Minner utgjør en del av de langsiktige kulturelle prosessene, og må som Edvard Bull i 1958 skrev, nødvendigvis tolkes kritisk.²⁰ Mest av alt fordi mennesker har et naturlig behov for å redusere motsetninger i eget liv, både når det gjelder fortid og samtid. Vi har et behov for at våre holdninger samsvarer logisk, vi søker en viss orden mellom tanke og handling, holdning og adferd.²¹ Vi vil gjerne at våre tidligere holdninger skal samsvare med de vi har i dag. Derfor hender det at vi etterrasjonaliserer, vi skaper et samsvar som ikke var der. Jeg vil hevde at det er grunn til å tro at alle mine informanter i større eller mindre grad etterrasjonaliserer i sine fremstillinger. Noen ganger bevisst, andre ganger ikke. Av og til har jeg opplevd at informantene har forsøkt å vise til kontinuitet i forhold til egne holdninger, kontinuitet jeg ikke finner når jeg sammenligner deres fremstillinger i dag med de gamle

¹⁸ Lorås, "Muntlige kilder", 433-434.

¹⁹ Billy Ehn sitert i Lorås, "Muntlige kilder", 435.

²⁰ Lorås, "Muntlige kilder", 435.

²¹ Lorås' tolkning av Edvard Bull i Lorås, "Muntlige kilder", 433.

kildene. Fremstillingene blir altså ikke avtrykk av virkeligheten, men den konstruerte historien informantene ønsker å presentere for seg selv og omgivelsene.²²

Problemet kan altså være at informantene tildekker, overdriver eller underdriver for å forme et mer konsistent bilde av sin egen identitet. Det er ikke nødvendigvis slik at informanter bevisst lyver og desinformerer, dette skjer i mange tilfeller mer eller mindre underbevisst. Ettersom jeg imidlertid kan sammenligne de ulike intervjuene, er det lettere å skape et mer helhetlig og dynamisk bilde. Når jeg i tillegg kan sammenligne med kilder fra kollektivets samtid, eksempelvis artikler i *Gateavisa* eller brev, vil det i større grad være mulig å bedømme erindringenes troverdighet. Samtidig er informantenes tolkninger av tidligere holdninger verdifulle i seg selv, siden hovedmotivet ikke er å avgjøre faktisk nøyaktighet.

Tidsperspektivet skaper altså en del utfordringer. Det finnes imidlertid fordeler med at informantene har fått hendelsene på avstand. Enkelte ser klarere hva de tenkte og hvorfor, når de har fått et lengre perspektiv på det hele. Vi kan hevde at avstanden i tid gjort det mulig, både for informantene og forskeren å forstå hvorfor de gjorde det de gjorde, hva det var et uttrykk for. Innsikt og kunnskap som senere er tilegnet, kan øke forståelsen av fortidige holdninger, som i datida var ureflekterte.²³

På den annen side hevder andre at det ikke lengre er mulig å forstå det som skjedde. Du måtte være der for å forstå, hevder tidligere kollektivist Johan Iben Hjort, og sammenligner kollektivets virksomhet med et teaterstykke. ”Når teppet går ned, så er det over, så kan publikum gå hjem. Arbeidskollektivets idé er *der og da*, snarere enn å skrive seg inn i historien.”²⁴ Enkelte informanter synes altså å mene at Arbeidskollektivet burde forbli et avsluttet kapittel, et fenomen som ikke kan eller burde studeres. Dette synet kan selvsagt tolkes som en frykt for at vår analyse vil kunne avdekke ting som informantene i dag ikke vil vedkjenne seg. Men vel så interessant som å avdekke de faktiske ting som skjedde er nettopp informantenes tolkning av det de holdt på med, deres holdninger og verdier – som et kulturelt fenomen. Og når tiden sees på som et kulturelt fenomen, vil tidsspennet mellom

²² Lorås, ”Muntlige kilder”, 435-436.

²³ Slettan, *Minner og kulturhistorie*, 79.

²⁴ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

opplevelse og intervju høyne kildeverdien.²⁵ Informantenes tolkning gir nytt liv til det som skjedde i forhold til ”1968” og motkultur i Norge for ganske nøyaktig 40 år siden.

Informantenes egen tolkning av tiden i Arbeidskollektivet er interessant, og deres betraktninger utgjør en vital del av denne oppgaven. Samtidig vil vi også undersøke kollektivistenes bakgrunn, som familie, oppvekst og skole. Kun ved å studere kollektivistenes bakgrunn blir det mulig å virkelig forstå hva kollektivet var for noe. Var det noe med kollektivistenes bakgrunn som fikk dem til å starte et motkulturelt kollektiv? Datamaterialet i boka *Ekte sekstiåttene* avviser langt på vei myten om at radikaleringen rundt 1968 var sekstiåttergenerasjonens opprør mot foreldregenerasjonen. Oftest fulgte de unge i foreldrenes fotspor.²⁶ Var det slik også med Hjelmsgatekollektivistene? Hvilken sammenheng var det mellom kollektivistenes virksomhet og deres foreldres politiske og sosiale bakgrunn? Var virksomheten i Hjelmsgate et opprør mot foreldre, eller en naturlig fortsettelse av det foreldrene hadde drevet med? Hvilke likhetstrekk var det mellom kollektivistene? Var det fordi de hadde sammenfallende interesser de hadde dannet kollektivet sammen? Eller er det merkelig at så forskjellige mennesker gikk sammen i et kollektiv?

De såkalte sekstiåttene og den motkulturelle bevegelsens ettermæle er i stor grad formet rundt en del myter, både sanne og usanne. Myter har ofte noe for seg, men de må underlegges empiri for å avgjøre om de er sanne eller usanne. Innen norsk 68-forskning har særlig James Godbolt og Tor Egil Førland revidert etablerte myter om 1968. Godbolt har blant annet undersøkt en del myter omkring det norske engasjementet i forhold til vietnamkrigen. Førland og Korsvik har sett nærmere på en del myter omkring sekstiåttene. På flere områder har forskerne avvist myter som i lang tid har formet folks oppfatning om hva som skjedde, både i forhold til årsaker og konsekvenser. Vi skal allikevel huske at våre informanter selv har vært på å skape en del av de symbolene og mytene som er forbundet med 1968. Derfor skal vi ikke kun rive fremstillingen løs fra myter og symboler, men tolke dem for å forstå bedre de langsiktige kulturelle prosessene de er en del av.

²⁵ Slettan, *Minner og kulturhistorie*, 79.

²⁶ Tor Egil Førland og Trine Rogg Korsvik, *Ekte sekstiåttene*, (Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008), 109-110.

Når en behandler tema som opprør og motkultur, som er så preget av myter og verdiladde symboler, er det lett å stille ledende spørsmål i intervjusituasjonen. Forskeren har en individuell kulturell erfaring, han har egne normer, verdier og holdninger. Disse blir brukt subjektivt i forskerens tolkning og forståelse.²⁷ For ikke å lede informantene i en bestemt retning har jeg derfor forsøkt å unnlate å spørre direkte om informantenes holdninger, men heller latt informantene beskrive forhold som igjen forteller om deres holdninger. Vi har altså brukt en indirekte tilnærming, som E. Bull hevdet var viktig i forhold til muntlig historie.²⁸ Dermed mener jeg å kunne hente verdifull og troverdig informasjon, selv i forhold til holdningserindring. De fleste av informantene har vært ivrige etter å fortelle om holdninger og virksomhet i kollektivet. Vi skal ikke glemme at denne tiden trolig utgjør en viktig del av deres liv. Uformelle, åpne spørsmål har gjerne satt i gang lengre historier der informanten selv fritt har kunnet vektlegge det denne synes er viktig. Samtidig har jeg, der jeg har følt det nødvendig, bedt om klargjøring og utdyping innenfor spesielt interessante forhold, eller der informantene har vært vage i sin fremstilling.

1.6 Om de viktigste kildene

1.6.1 Intervjuer

Fundamentet i denne oppgaven bygger på intervjuer med følgende informanter: Rolf Aakervik, Jan Bojer Vindheim, Audun Engh, Øystein Holter, Petter Holm, Kari Berg, Johan Iben Hjort, Lillian Nove, Bjørn Hulleberg, Berit Inger Ophus og Knut Midtbust.

De fleste intervjuene har blitt gjort muntlig, og oftest hjemme hos informantene over en kopp kaffe. De 8 muntlige intervjuene er tatt opp på bånd. Intervjuene med Bjørn Hulleberg og Berit Inger Ophus er gjort via e-post, intervjuet med Knut Midtbust via telefon. Jeg hadde helst sett at alle intervjuene var blitt gjort som første kategori, men grunnet tid og økonomi ble det slik. Enkelte informanter har fått oppfølgingsspørsmål per telefon og e-post.

²⁷ Lorås, "Muntlige kilder", 435-436.

²⁸ Ibid.

1.6.2 Samtidige kilder

I første rekke kollektivets egne aviser, *Kimen (Ph)* og *Gateavisa*. Av Audun Engh har jeg også fått låne en mappe som inneholder brev til og fra kollektivet i perioden 4. november 1969 til 21. desember 1970. Informantene er klar over at jeg bruker brevene i min fremstilling.

1.6.3 Relevant forskning om 1968, motkultur og kollektiver

I diskusjonen omkring kollektiver vil jeg benytte oss spesielt mye av fire utmerkede studier av emnet. Heidi Richardsons *Tilbake til jorda, drømmer og hverdagsliv – en etnologisk studie med utgangspunkt i 1970-tallet alternativbønder* tar for seg dagliglivet i 1970-tallets norske jordbrukskollektiver. Særlig interessant i Richardsons studie er diskusjonen rundt hvordan skillelinjene mellom kollektivistenes hverdagsliv og politikk ble uklare. Kollektivistenes valg og gjennomføring av livsstil kan tolkes som politiske handlinger.²⁹ Forholdet mellom kollektivliv og politikk er også sentral i Laura Skardhamars studie av det danske Kanakollektivet. Spesielt har kapitlet som heter ”Det personlige er politikk” vært til inspirasjon.³⁰

Thomas Ekman Jørgensens essay, ”Utopia and Disillusion,” er en analyse av den danske motkulturbevegelsen. Jørgensens essay er nyttig lesning for å forstå mangfoldet, ulikhetene og bredden i den motkulturelle bevegelsen. Spesielt interessant er også påstanden om at kollektiver ofte var grupper med stor sosial kontroll. Påstanden utfordrer myten om frihetlige, regelfrie kollektiver.

Anders Lindhjems hovedoppgave tar grundig og utførlig for seg Karlsøy-kollektivene i Troms fra 1971-1977. Kari Berg og Jan Bojer Vindheim skapte Vindheim-kollektivet på Karlsøy i 1972, men før det var de sentrale i Hjelmsgatekollektivet.³¹ Lindhjems oppgave

²⁹ Heidi Richardson, ”Tilbake til jorda: Drømmer og hverdagsliv”, (Bergen: Universitetet i Bergen, 2000), 38.

³⁰ Laura P. Skardhamar, ”'Real Revolution' in Commune Kana.” i *Scandinavian Journal of History*, (Vol. 33, No. 4, 2008), 445-448.

³¹ Anders Lindhjem, ”Karlsøya-kollektivene: Drøm og virkelighet 1971-1977”, (Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo), 1999.

har vært til stor hjelp i analysen av utopibegrepet og drøftelsen av forskjellige typer kollektiver.

Steven L.B Jensens essay ”Unge leger samfund, andre leger kup”³², i *1968, dengang og nu* og Hans Petter Sjølis hovedoppgave, ”Fra raddis til kader”³³, har vært nyttige kilder for diskusjonen om revolusjonsbegrepet, samt forholdet mellom livsstilsradikalisering og politisk organisering.

Foruten å sette meg på ideen om å skrive om Hjelmsgatekollektivet, har Tor Egil Førland og Trine Rogg Korsviks *1968, opprør og motkultur på norsk*, vært til uvurderlig hjelp i drøftingen omkring norsk motkultur.³⁴ De nevnte to forfatterne *Ekte sekstiåttre* er en interessant studie av Hjelmsgatekollektivistenes generasjon, sekstiåttergenerasjonen. Denne boka har særlig vært til hjelp i drøftelsene av kollektivistenes virksomhet i forhold til familiebakgrunn. I tillegg har jeg benyttet meg av interessante vurderinger omkring årsakene til radikaliseringsen rundt 1968.³⁵

1.7 Sekstiåtterbegrepet – livsstil vs ideologi

Kollektivistene i Hjelmsgate 3 tilhører den generasjonen som blir kalt sekstiåttre, generasjonen som vokste opp i årene etter andre verdenskrig. Men ikke alle de som var unge på 1960-tallet kalles sekstiåttre. Under sekstiåtterbegrepet ligger en symbolverdi preget av myter om opprør og radikaliseringsen. I boka *Ekte sekstiåttre* heter det at ”’Sekstiåttre’ betegner folk som fikk sitt verdensbilde og livssyn så grunnleggende radikaliseret av begivenhetene rundt 1968 at de ble preget for livet.”³⁶ Denne definisjonen trenger konkretisering. 1968 er dypest å forstå som et tankesett som innebærer en avvisning av det etablerte samfunnets normer og verdier. Dette tankesettet var preget av radikale og motkulturelle strømninger – og begivenheter, på 1960- og tidlig 1970-tallet. Avvisningen av

³² Jensen, ”Unge leger samfund og nogle laver kup”.

³³ Sjøli, ”Fra raddis til Kader”.

³⁴ Førland og Korsvik, *1968*, 252-261.

³⁵ Førland og Korsvik, *Ekte sekstiåttre*, 252-261.

³⁶ *Ibid.*, 20.

det etablerte samfunnet innebar holdningsendringer som har preget sekstiåtteneren siden.³⁷ Sekstiåtterbegrepet brukes ikke kun retrospektivt, men brukes om en generasjon som har vært med å prege samfunnet siden.

I en videre kontekst blir sekstiåtteneren sammenlignet med, ja, begrepet er påvirket av førtiåttenerne, de radikale som sto på barrikadene i Paris i 1848. Andre sporer sekstiåtteneren enda lengre tilbake. Høyrekritikere kaller sågar sekstiåtteneren en 200 år gammel man og setter ham i forbindelse med opplysningstidens opprør mot religion, autoritet og tradisjon. De ser ham som en forkjemper for destruktive tanker som undergraver de etablerte og vitale institusjonene som binder samfunnet sammen. Karl Popper ser historien som en stadig kamp mellom det åpne og lukkede samfunn. Georg Brandes tolker på sin side historien som en kontinuerlig kamp mellom autoritetsprinsippet og fritenkning.³⁸ I forhold til disse perspektivene er sekstiåttersymbolet nærmest tidløst, og beskriver en opprører i kamp mot det etablerte samfunnet.

Men hvem var sekstiåtteneren på 1960- og 70-tallet? En livsstilsradikal, motkulturelle hippie? Var han eller hun en person som hadde troen på at en kunne endre samfunnet gjennom personlig revolusjon, for eksempel ved å starte kollektiver og eksperimentere med alternative fellesskapsformer. Eller var sekstiåtteneren en antiautoritær samfunnsrefser, en anarkist som demonstrerte og lagde opprør? Kanskje var sekstiåtteneren en person som lot seg fascinere av Mao og ml-bevegelsen med sitt totalitære tankegods?

Hvis vi ser på det empiriske datamaterialet som blir presentert i *Ekte sekstiåttenerne*, ser vi at vi kan snakke om et slags vannskille i 1968-opprøret omkring 1969-70. De anarkistiske, antiautoritære og frihetlige strømningene var i fremgang til omkring 1969, da interessen avtok kraftig. Ideologier som kan tolkes i en mer autoritær retning, som kommunisme og maoisme, var i frammarsj blant de såkalte sekstiåttenerne frem til 1973.³⁹ Vi kan altså se en utvikling som tyder på at mange anarkistiske og livsstilsradikale forkastet sine motkulturelle verdier til fordel for politisk radikalt tankegods fra den ytterste venstresiden.

³⁷ Ibid.

³⁸ Thorups tolkninger av K. Popper og G. Brandes i Mikkel Thorup, "Den politiske høyrefløy og 1968" i Andersen og Olsen (red.) 2004 *1968. Den gang og nu*, (København: Museum Tusulanums Forlag, 2004), 87-89

³⁹ Se tabell 2.1, samt figur 2.1 til 2.4. i Førland og Korsvik, *Ekte sekstiåttenerne*, 41-43.

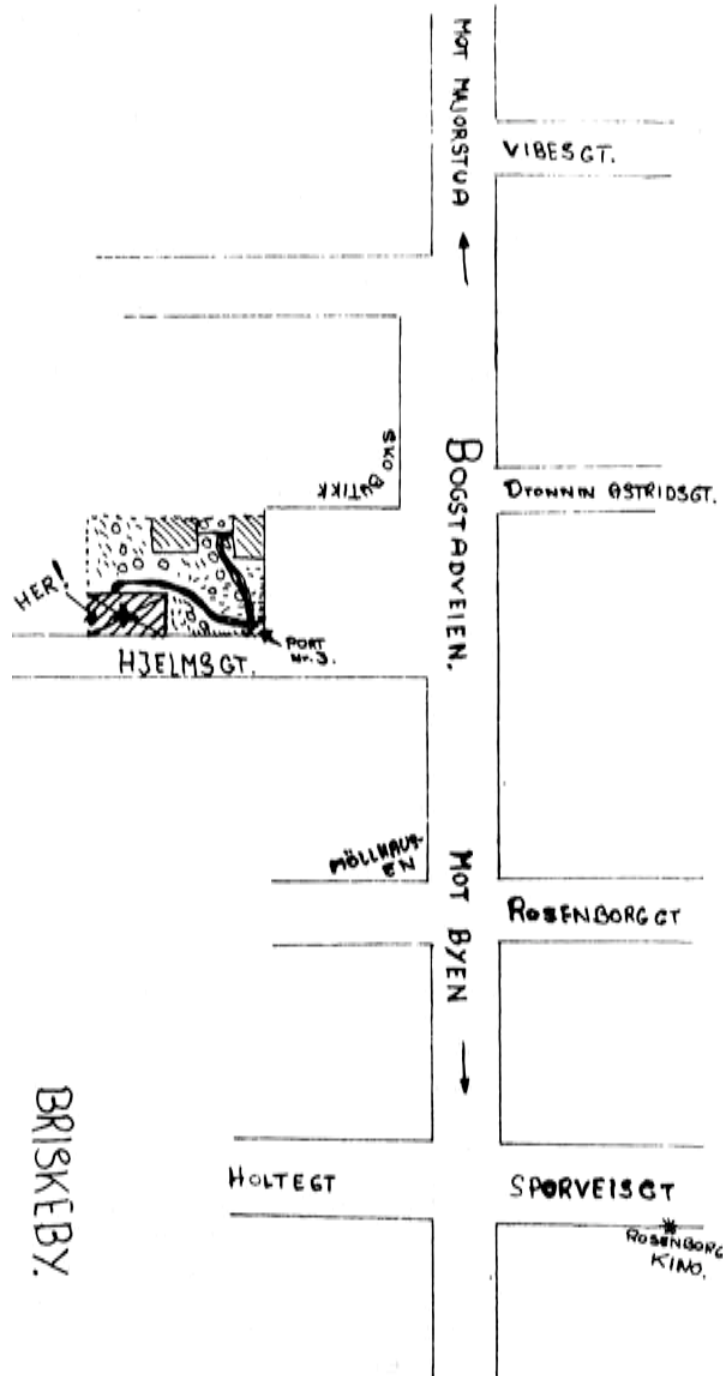
Kanskje bør en likevel være forsiktig med å skille skarpt mellom hippier, anarkister og politisk radikale. For selv om det er mulig å beskrive to forskjellige retninger av 1968-opprøret, er det viktig å påpeke at det sjelden var noe skarpt skille mellom dem, også etter 1970, de gled ofte over i hverandre. Ofte hadde livsstilsopprøret en ideologisk dimensjon, og mange livsstilsradikale var politisk engasjert. Enkelte ble sågar kadere i ml-bevegelsen.⁴⁰ Andre ganger dreide opprøret seg mest om frigjøring fra foreldregenerasjonen. I Hjelmsgate 3 levde hippieideologien og de anarkistiske tankene side om side med ideologier i en mer autoritær retning, selv om dette etter hvert førte til stridigheter.

Mest tjenlig er det kanskje å vurdere de ulike handlingene, i stedet for å ty til stereotyper når en skal tolke 68-opprøret og motkultur. 1968-opprøret handlet blant annet om å frigjøre seg fra merkelapper, definisjoner og stereotyper. Samtidig er bruken av slike stereotyper, eller merkelapper, interessant. Ikke fordi vi bør være interessert i å sette dem på folk, men fordi vi kan analysere aktørenes egen bruk av dem. Hjelmsgatekollektivistene benyttet ulike begreper for å beskrive seg selv og hverandre, og det gjør de også i dag. Hippie, provo, anarkist, antroposof, progressiv og revolusjonær er bare noen av begrepene de bruker for å beskrive seg selv og hverandre. Gjennom å tolke hva kollektivistene la i begrepene er mulig å finne ut mer om hvem de var, men ikke minst hvem de ville være og hvem de identifiserte seg med. Sekstiåttbegrepet er så innarbeidet i Norge, at det vil være lite nyttig å ignorere det. Poenget bør derfor være at å forholde seg til begrepet, men samtidig være klar over at det betyr forskjellige ting for ulike mennesker, både da og nå.

⁴⁰ Sjøli, "Fra raddis til kader".

2. Fakta om Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3

I det følgende kapitlet vil jeg redegjøre for Arbeidskollektivets historie, og virksomheten som ble drevet der. Hovedsakelig vil kapitlet ta for seg de månedene som er gjenstand for nærmere drøfting, altså fra høsten 1969 til den gradvise oppløsningen av kollektivet medio 1971. Noe for- og etterhistorie vil også bli presentert for å sette kollektivet i kontekst.

Kollektivistenes eget kart over Hjelmsgate 3s beliggenhet. Hentet fra *Kimen* (Ph5), side 2.

2.1 Fra garveri til anarki?

I drøyt hundre år, siden 1863, hadde J. P. Halléns garveri & Søns garveri holdt hus i en stor 3-etasjes trebygning i Hjelmsgate 3 på Majorstua.⁴¹ Mot slutten av 1960-tallet var det imidlertid slutt på driften, og lokalene sto ledige.

Brødrene Kristian og Fredrik Jessen, som hadde arvet en del penger, leide et rom i huset i 1968. Rommet ble stilt til disposisjon for det som trolig ble Norges første undergrunnsavis, *Vibra*, ved redaktør Johs. Rasmussen. Med i engasjementet omkring *Vibra* var også Rolf Aakervik. *Vibra* dreide seg om gode vibrasjoner, ”en metafysisk arv fra hippiegreia,” forteller Aakervik. Avisen fikk noen små lokaler på loftet, der det fortsatt luktet garveri.⁴²

Inn flyttet også en gruppe radikale kunstnere som hadde kommet på tanken om å starte et senter for opposisjonelle kunstnere.⁴³ Musiker og filmprodusent Jan Horne leide derfor noen rom i det store huset til lærhandler Petter Hallén. Forfatteren Axel Jensen og bildekunstneren Hariton Pushwagner var en del av dette kunstmiljøet, og Jensen var blant de første leide rom i Hjelmsgate 3.⁴⁴ Da Jan Bojer Vindheim begynte å oppholde seg i Hjelmsgate omkring 1968, husker han at Jensen var aktivt engasjert i å mobilisere hippier fra Slottsparken til å jobbe i huset: ”I tredje etasje lå skeve flippere på alle fire og skrapte tjukke, hundreårgamle bek-lag av golvvet med kniv.”⁴⁵ I løpet av høsten 1968 ble garveriet rensket, mange av rommene ble pusset opp og det ble satt i gang en del møter og virksomhet der. Axel Jensen hadde også planlagt å få den indiske filosofen Jiddu Krishnamurti til å holde foredrag i hagen.⁴⁶ Jensen var en del eldre enn de fleste av kollektivistene som skulle flytte inn i Hjelmsgate 3, men bør likevel regnes som en av forløperne for en norsk motkulturell

⁴¹ Oslo Bystyre. Formannskapsmøte 8. september 1982. Sak nr. 1345/1982: Overdragelsesavtale for Garveribygningen, Hjelms gate 3. URL: http://www.byarkivet.oslo.kommune.no/nye_sider/article94817-23817.html

⁴² Intervju med Rolf Aakervik, 2008

⁴³ Jan Bojer Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*, <http://www.vindheim.net/motkultur/brennpunkt.html> (Oppsøkt 11.05.09)

⁴⁴ Ibid., og intervju med Knut Midtbust, 2009.

⁴⁵ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

⁴⁶ Intervju med Jan Bojer Vindheim. 2008

bevegelse. Han hadde selv forlatt familiens pølsemakertradisjon, til fordel for et forfatter- og bohémiliv rundt 20 år tidligere.⁴⁷

Under ungdomsfestivalen ”Et sted å være” på Vaterland skole, vinteren 1969 gikk ryktene om et kunstprosjekt i Hjelmsgate, og i kjelleren på brukskunstsentret i Uranienborgveien ble utviklet en plan om at Hjelmsgate 3 skulle brukes til et såkalt tverrkunstnerisk prosjekt. Kommunen ble kontaktet og gikk med på å betale leien. Prosjektet med blant andre Jan Horne, Per Kleiva og Willi Storn i skulle blant annet innebefatte et grafikkverksted og et lydstudio.⁴⁸ Til tross for alle de igangsatte tiltakene i Hjelmsgate 3, rant kunstprosjektet ut i en avgrunn av interne konflikter, og kunstnerne flyttet ut av Hjelmsgate 3. Noe senere, i 1970, dannet flere av disse kunstnerne grafikerkollektivet GRAS, som hadde form som et sosialistisk arbeidskollektiv. GRAS var frem til midten av 1970-tallet en sentral aktør i den motkulturelle kunstbevegelsen i Norge.⁴⁹

Rolf Aakervik hadde oppholdt seg i hjelmsgatemiljøet en stund før han i 1969 ble invitert til Østerrike av en tysker som drev en planteskole i nærheten av Graz. Tyskeren var interessert i å gjøre planteskolen til et kollektiv. Aakervik dro sammen med Bjørn Hulleberg, som nettopp hadde dimittert fra militæret på grunn av hasjrøyking, til Østerrike. Her dyrket de Bonzai-trær, lagde japanske hager og spiste makrobiotisk mat. I tillegg satt de seg inn i George Ohsawas makrobiotiske filosofi. Guttene jobbet i kollektivet i underkant av et år og ble godt skolert i makrobiotikk og lærte seg nærmest flytende tysk, ifølge Aakervik. Guttene skaffet seg kontakter i alternative miljøer i Østerrike, diskuterte politikk og nye alternative ideer om biologisk dyrkning, nye livsstiler og alternative bevegelser.⁵⁰ Da de kom hjem fra Østerrike høsten 1969 hadde Petter Holm og en biodynamiker som het Mike (etternavn uvisst) startet opp et biodynamisk kjøkken i Hjelmsgate 3.⁵¹

⁴⁷ ”Pølsemakerprotest”, del 4 av et radioportrett om Axel Jensen av forfatter Petter Mejlænder, 1995. Publisert på nett 12.02.2002. <http://www.nrk.no/litteratur/1643042.html>. Hørt 24.05.08.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Elisabeth Linder og Trine Rogg Korsvik, ”Bildet måtte bli et opprør” i Førland og Korsvik, 1968, 21.

⁵⁰ Intervju med Rolf Aakervik, 2009.

⁵¹ Intervju med Bjørn Hulleberg, 2009.

Kommunen fikk etter hvert med seg at det tverrkunstneriske prosjektet hadde opphørt, og de vordende kollektivistene fikk høre at den økonomiske støtten ville bli trukket tilbake fra 1. juli 1970.⁵² Petter Holm ble derfor nødt til leie huset. Holm forteller at han betalte 1500 kr i måneden, noe som var svært mye i 1970. Men kjøkkenet gikk bra og han hadde jobbet nærmest hver dag i flere måneder. Han levde i tillegg enkelt, så han klarte husleia uten store problemer. Et titalls mennesker kom innom for å spise hver dag, de fleste av dem var studenter. Dette var nok til å få det til å gå rundt økonomisk, forteller han.⁵³ I det makrobiotiske kjøkkenet fikk Petter Holm snart hjelp av Rolf Aakervik, som han også kjente fra musikkmiljøet i Oslo.⁵⁴

Lillian Nove kjente allerede Petter Holm og bodde i Bogstadveien, vis-à-vis Hjelmsgate. Nove var skilt alenemor og hadde derfor en avtale med amerikanske Mike om at barna hennes kunne komme og spise i huset mens hun jobbet. På denne måten hun kom med i miljøet omkring Arbeidskollektivet.⁵⁵

Etter hvert kom Holm på tanken om å utvide virksomheten i huset. Han ble enig med blant annet Vindheim og Aakervik om å ta større deler av huset i bruk og starte opp ulike engasjementer der. Det kom også en del andre med, mer eller mindre ved tilfeldigheter.⁵⁶ Blant annet hadde Kari Berg haiket med Lillian Nove (tidligere Sønsteby) inn til Oslo, og blitt introdusert til Hjelmsgate.⁵⁷ Berit Inger Ophus, som kjente Bjørn Hulleberg fra før, flyttet til Oslo etter at et kollektivprosjekt i Lillehammer hadde gått i vasken. Hun ble rask med i det som snart skulle bli Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3.⁵⁸ Knut Midtbust ble dratt

⁵² Brev fra Arbeidskollektivet ved Jan Bojer (Vindheim) til *Rotten* i Danmark, (22.6.1970)

⁵³ Intervju med Petter Holm, 2008.

⁵⁴ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

⁵⁵ Intervju med Lillian Nove, 2009.

⁵⁶ Intervju med Petter Holm, 2008.

⁵⁷ Intervju med Kari Berg, 2008.

⁵⁸ Intervju med Berit Inger Ophus, 2009. Se appendiks for utfyllende informasjon.

med i kollektivet av Rolf Aakervik, som han blant annet hadde truffet på Kunstnernes hus, et av de stedene i byen der motkulturelle mennesker samlet seg.⁵⁹

2.1.1 Det makrobiotiske kjøkkenet/spisestedet

Det makrobiotiske kjøkkenet og spisestedet ble snart et populært samlingspunkt i Hjelmsgate 3. På det meste kom over hundre stykker innom daglig for å spise og snakke med andre motkulturelle mennesker.

Maten som ble servert på spisestedet fulgte makrobiotiske prinsipper. Men for kollektivistene dreide makrobiotikken seg om mer enn ernæring, som Rolf Aakervik sier i 1971. I bunn og grunn er makrobiotikken en livsfilosofi som dreier seg om at kroppen skal være i balanse med naturen.⁶⁰ Filosofien bygger på prinsippet om likevekt innenfor de motstående kreftene, Yin og Yang. Kun ved å oppnå balanse mellom disse to ytterpunktene, kan mennesket bli sunt, men også fritt. Fokuset på økologi og makrobiotikk sier en del om kollektivistenes negative syn på det moderne forbrukersamfunnet, som de mente var forurenset og lite bærekraftig. Kostholdet var en etappe på veien til et enklere, mer primitivt og ekte samfunn. En altomfattende kulturrevolusjon skulle gjennomføres på alle plan, også gjennom endring av matvaner. Hva en puttet i seg var ikke lengre en kun privatsak, men politisk handling.

Det makrobiotiske kjøkkenet i kollektivet var basert på japaneren George Ohsawas ernæringsfilosofi. Ohsawa kom til Europa på 1960-tallet og spredte sin filosofi, og ble meget populær, spesielt i motkulturelle kretser. Blant annet hevdet Ohsawa at han hadde kurert seg selv fra kreftsykdom ved å legge om kostholdet i henhold til makrobiotiske prinsipper.⁶¹ Ohsawas makrobiotiske kostholdsfilosofi handler blant annet om å spise mat som befinner seg omtrent midt mellom ytterpunktene, Yin og Yang. Kjøttprodukter er et eksempel på en råvaretype som forringer balansen, fordi kjøtt befinner seg på det ene ytterpunktet, Yang. Dersom en spiser mat som befinner seg på en ytterkant vil det oppstå en trang til å kompensere med å spise mat som befinner seg på den motstående ytterkanten. Om en

⁵⁹ Intervju med Knut Midtbust

⁶⁰ "Samfunnet er et rotteteir" i *Universitas* (Studentsamskipnaden i Oslo, Utg. 8, 1971), 7.

⁶¹ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

veksler fra motpol til motpol, for eksempel fra sukker (Yin) til kjøtt (Yang) vil kroppen aldri komme i balanse. Hovedvekten av den næringen en tar til seg bør derfor være råvarer som korn, grønnsaker og frukt, råvarer som befinner seg i likevekt mellom de kosmiske motpolene, Yin og Yang.⁶² Først med et kosthold i balanse kan mennesket fungere optimalt.

Et riktig kosthold er imidlertid vanskelig å få til i et moderne industrielt, og ikke minst urbant samfunn, der maten ikke lenger er like naturlig, men i stedet raffinert og behandlet med kunstige stoffer. Dessuten er kostholdet ofte basert på produkter fra animalske råvarer, som kjøtt og melkeprodukter, som setter kroppen i ubalanse. I *Kimen (PH 5)* i 1970 skriver kollektivistene at felles for nesten all mat i dagligvarebutikken var at den var preparert og tilsatt kunstige tilsetningsstoffer, og ”felles for dem alle var at de ikke hadde noe i menneskekroppen å gjøre.”⁶³

Fascinasjonen for makrobiotisk og økologisk mat kan settes i sammenheng med den mer generelle frihetstanken i kollektivet. En skulle frigjøre seg fra det etablerte samfunnet på alle måter en kunne. Gå tilbake til det primitive og ekte. Og hvordan skulle en kunne frigjøre bevisstheten dersom kroppen ikke var fri for kunstige og avhengighetskapende stoffer?

I Hjelmsgate 3 la kollektivistene vekt på den enkeltes frihet, og det fantes få regler. Men på ett punkt fantes altså strenge retningslinjer, nemlig for hva en kunne spise. En kunne ikke oppnå en kropp fri fra vanedannende stoffer gjennom et fritt kosthold, men gjennom å følge de strenge makrobiotiske retningslinjene. Mat som ikke var tillatt innen makrobiotikken ble bannløst i kollektivet.

Rolf Aakervik og spesielt Petter Holm var de drivende kreftene i det makrobiotiske kjøkkenet i kollektivet. Aakervik og Holm tok Ohsawas filosofi på alvor og ble oppfattet som svært strenge av de andre kollektivistene.⁶⁴ Johan Iben Hjort jobbet også mye på

⁶² Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmsgate 3*, <http://www.pluto.no/doogie/Ga/blekka/ga%20100/begynnelsen.html> (Oppsøkt 12.05.09)

⁶³ ”Naturlig (mat) giftig” i *Kimen (PH5)*, 9-10.

⁶⁴ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

kjøkkenet, men forteller at han ikke var noen fanatiker i forhold til makrobiotikken. Selve ideologien ikke var så viktig for ham.⁶⁵

Rolf Aakervik forteller derimot at han var en helsefrik eller profet, som dro rundt og lærte folk om makrobiotikken.⁶⁶ Holm og Aakervik lagde dessuten kokebøker, *Makrobiotikk for Nordmenn* og *Oppskrifter på naturlig mat*, som solgte godt. ”Alt skulle være sunt,” forteller Aakervik, ”vi var i grunn forløpere for miljøforkjemperne.”⁶⁷ Bjørn Hulleberg forteller også at han var hekta på Ohsawa og biodynamisk mat. Kjøkkenet ble imidlertid startet av en engelsk biodynamiker som het Mike (kollektivistene husker ikke etternavnet).⁶⁸

Under er et eksempel på en populær frokostrett fra *Oppskrifter på naturlig mat*. Retten kalt Bokhvetekrem, eller ifølge Lillian Nove, ”Kasha”.⁶⁹

Bokhvetekrem

½ kopp hel bokhvete, 2 kopper vann, ¼ ts. salt.

Rist bokhveten i 1 ts. olje hvis den ikke er ristet på forhånd. Kok kraftig i ca 1 min., deretter 15 min. over svak varme. Alt vannet er nå fordampet og konsistensen er kremaktig. Smak til med Tamari og sesamsalt. Dette er en fin frokost.

En del av kollektivets andre medlemmer var i begynnelsen skeptiske til den makrobiotiske maten, ikke fordi de ikke trodde på nytteeffekten av et slikt kosthold, men rett og slett fordi de syntes maten var smakløs. Kollektivistene lærte imidlertid å sette pris på maten etter at den smaksbedøvende effekten av den kunstige maten avtok. Jan Bojer Vindheim beskriver denne opplevelsen i poetiske ordelag: ”... enorme flash av stekt gulrot, et helt spektrum av

⁶⁵ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

⁶⁶ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

⁶⁷ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

⁶⁸ Intervju med Bjørn Hulleberg, 2009.

⁶⁹ Intervju med Lillian Nove, 2009.

smaksfarger i de ulike kornsortene, det søte kicket av rosiner eller fiken – en verden av smak utafør industrisamfunnets illusjonsrammer.”⁷⁰

”Jeg og mange andre syntes at maten var veldig god og det hjalp jo litt at man syntes at den var spesielt sunn, og kanskje til og med komplett – man kunne leve av bare den maten her,” forteller Johan Iben Hjort. Matvarene som var ideelle ifølge det makrobiotiske ideologien var imidlertid vanskelige å oppdrive i Oslo i 1970. Dette var lenge før, eller om en vil, lenge etter økologiske varer ble vanlige i dagligvareforetninger. Det fantes riktignok en nystartet Heliosbutikk, som kunne tilby varer som var fremstilt på en biodynamisk måte.⁷¹ Kollektivet fikk raskt til et samarbeid med Helios, og hadde i tillegg enkelte avtaler med norske bønder.⁷² Kollektivistene nøyde seg ikke med hva som helst, råvarene skulle tilfredsstillе Ohsawas fremstillingskrav. Flere av medlemmene i kollektivet dro derfor sommeren 1970 til Limafabrikken i Belgia, der virksomheten fulgte Ohsawas prinsipper om naturlig mat.⁷³ *Kimen (Ph5)* inneholder en tosiders reportasje om turen til Limafabrikken. Her skrives det at kollektivistene ventet seg ”en stor, moderne strømlinjeformet fabrikk med enorm kapasitet.” De fant i stedet ”et par gamle murhus, et skur og mursteinshus under bygging. Ellers var det et areal av skog, noen hvitkalkede, underlig utseende beboelseshus og ei eng hvor det gikk noen husdyr rolig omkring, alt i fred og harmoni, et inntrykk som ikke forlot oss den tiden vi var der.”

Følelsen av harmoni til tross, fant kollektivistene flere ting å sette fingeren på. Fabrikken var drevet etter vanlig kapitalistisk mønster med fremmedgjorte arbeidere, ”lønnsslaver kuert av sine egne sjefer ...”⁷⁴

Til tross for disse negative bemerkningene fikk Arbeidskollektivet til et nært samarbeid med Limafabrikken. De bestilte svære sekker med korn, som etter hvert ble splittet opp og

⁷⁰ Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmsgate 3*.

⁷¹ Stiftelsen Helios. Helios ble opprettet i 1969 som Norges første omsetningskanal for økologiske basert på biodynamisk drift. <http://www.helios.no/?CatID=1170> (Oppsøkt 10.05.09)

⁷² ”Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

⁷³ ”Limaturen” i *Kimen (PH5)*, 11-12.

⁷⁴ Ibid.

distribuert til folk som meldte seg inn i kollektivets Forbrukerforening for naturlig mat.⁷⁵ På denne måten håpet kollektivistene av flere skulle oppdage fordelene ved biodynamisk mat.. Medlemmene i Forbrukerforeningen for naturlig mat skulle ”selv veie, regne ut prisen og betale matvarene de hever.”⁷⁶ Det var imidlertid ikke alle som betalte for seg, og kollektivet måtte stoppe denne ordningen.⁷⁷

Det makrobiotiske kjøkkenet og spisestedet ble, kan man hevde, det urokkelige fundamentet i kollektivet. ”Hjertet i Hjelmsgate,” som Berit Inger Ophus sier.⁷⁸ Uansett hvor uenige man kunne være om hvordan man burde leve, bandt spisestedet dem sammen, i det minste gjennom dagens måltider. Kjøkkenet var også en møteplass for alternative mennesker, og flere titalls samlet seg hver dag for å spise her. Jan Bojer Vindheim beskriver stemningen, som også Johan Iben Hjort trekker frem: ”Rundt det store steinbordet og langs veggene satt folk på madrasser eller rett på gulvet mellom garveriets gamle bjelker, i flakkende skjær fra stearinlysene, og spiste brun ris, med kikerter, linser og lett stekte grønnsaker av ulike slag krydret med tamari og gomasio.”⁷⁹

2.1.2 Bokkafeen Dalis Bart

Jan Bojer Vindheim hadde i lengre tid før han ble med i Arbeidskollektivet vært interessert i undergrunnslitteratur, som han gjerne skaffet seg fra utlandet. Han hadde også begynt å selge aviser og bladene til hippier og andre motkulturelle i slottsparkenmiljøet. Da han kom til Hjelmsgate startet han derfor en liten bokhandel/bibliotek, kalt ”Dalis Bart - assortert byhandel.” Her kunne en studere og kjøpt hefter om astrologi, anarkistisk litteratur, samt forskjellig hippieblader fra England og Danmark, som Superlove, National Times, Aquarium og lignende.⁸⁰

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Intervju med Lillian Nove, 2009.

⁷⁸ Intervju med Berit Inger Ophus, 2009.

⁷⁹ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

⁸⁰ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

Etter en del diskusjon i allmøter i kollektivet begynte Dalis Bart å ta inn ml-bevegelsens pamfletter, og ifølge Jan Bojer Vindheim ble det etter hvert en overvekt av marxistisk stoff. De som var i ferd med å bli ml-ere ville renske bokkafeen for tegneserier og litteratur som de mente var utflippa og useriøs, ifølge Audun Engh.⁸¹ Det endte med at ml-erne i 1971 overtok hele boklageret og flyttet det til Markveien. Der ble en ”uavhengig” bokkafe opprettet. Etter noen måneder ble bokkafeen slått sammen med Oslos Oktoberbokhandler.⁸²

2.1.3 Fra *Vibra* til *Ph* til *Kimen* til *Gateavisa*

Undergrunnsaviser hadde for lengst blitt en del av motkulturen i USA og deler av Europa, forteller Eivind Reinertsen. Hjelmsgate 3s første undergrunnsavis *Vibra* var trolig Norges første motkulturelle avis i 1968. Redaksjonen til *Vibra* introduserte avisen på denne måten: ”Denne avisen, Norges første og eneste undergrunnsavis, bortsett fra i krigstiden, er et organ for ærlighet. I en verden på randen av total utslettelse, som et resultat av en destruktiv materialistisk vitenskap, - en verden der ideologer og politiske fanatisme på begge fløyer får mennesker til å overbevise ved hjelp av masse mord, gass og tortur ...” Redaksjonen fortsetter den dystopiske beskrivelsen av verdenssamfunnet, og forteller at *Vibra* er laget for mannen i gata, de fattige og forfulgte, ofrene for storsamfunnet.⁸³ Det kom imidlertid kun ett nummer av *Vibra*, og store deler av opplaget ble konfiskert av politiet, angivelig på grunn av at det manglet informasjon om trykkested. Forsidebildet i *Vibra* viste en politimann som tilsynelatende sparket en liggende jente, og det provoserende bildet var trolig den egentlige årsaken til beslagleggelsen. Engasjementet omkring *Vibra* opphørte trolig også på grunn av at redaktør JOHs Rasmussen flyttet til København.⁸⁴

⁸¹ Intervju med Audun Engh, 2008.

⁸² Intervju med Audun Engh, 2008. I intervjuet forteller Engh at Ivar Tronsmo var en av de mest fremtredende i miljøet som drev med denne bokkafeen, der også de unge forfatterne Tor Ulven og Lars Saabye Christensen var med. Moren til Ivar Tronsmo hadde drevet en motebutikk på Tullinløkka, som måtte nedlegge, og dermed ville sønnen overta og starte bokhandel. Gårdeieren mente imidlertid at det var brudd på leiekontrakten hvis man skiftet bransje. Etter en juridisk konflikt med gårdeieren ble det imidlertid til at Tronsmo fikk beholde lokalene. Til gjengjeld måtte de beholde navnet. Siden 1973 har I. Tronsmo vært en av de viktigste alternative bokhandlere i Norge.

⁸³ *Vibras* redaksjon sitert at Eivind Reirnertsen, *Reise uten ankomst: Undergrunns-kulturen og vår tid*, (Oslo: Aschehoug & co 1976), 192.

⁸⁴ Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmsgate 3*.

I løpet av våren 1970 hadde også to gutter som hadde gått på Forsøksgym sammen, tatt plass i huset. I slutten av mars 1970 tok Øystein Holter og Johan Iben Hjort med seg undergrunnsavisa, *Ph – ei kommunistisk undergrunnsavis*, til huset i Hjelmsgate. Her tok de plass i tre rom på loftet, som hadde stått tomme en god stund.⁸⁵ I tillegg til science fiction og motkulturelle elementer, inneholdt *Ph* også stoff om revolusjonær bevissthet.⁸⁶ Det viste seg snart at engasjementet omkring avisa *Vibra* opphørte, blant annet på grunn av at JOHs Rasmussen flyttet til København.⁸⁷

Ph tok derved over *Vibras* plass som Hjelmsgates hovedavis tidlig på året 1970. Fra utgave 2 kom PH i A3-format, eller ”klassekampenformat,” som kollektivistene kalte det. Jan Bojer Vindheim skriver at utgave 3 og 4 av PH kom ut i løpet av våren ”... med stadig større skizofreni [sic], mellom ønsket (intellektet) om «revolusjonær bevissthet» og trangen (driftene) til motkultur, fritt liv, dop og sex og rock 'n' roll.”⁸⁸

Det var ikke redaksjonell enighet om *Phs* linje, forteller Øystein Holter. Blant annet var det uenighet om en skulle følge vanlig ml-praksis i forhold til å ikke signere artikler. Johan Iben Hjort ønsket å ta *Ph* i den retningen, forteller Holter, noe som gjorde at Holter og andre følte seg satt på sidelinja.

Kimen (Ph5) var det siste nummeret før avisa ble Gateavisa. Dette var en tolvsiders avis til kr 1,50, om blant annet ”naturlig mat,” kollektiver og kibbutzer, kollektivets tur til Limafabrikken i Belgia og besøket av den spirituelle gurun Vimala Thankar.

Ifølge Jan Bojer Vindheim sluttet noen av de mer radikale i redaksjonen fordi de syntes det var for mye motkulturelle elementer i avisa. De hadde blitt ”bevisstgjort” av ml-bevegelsen, som mente at motkultur var helt feil, hevder Vindheim. All kringlingen førte samtidig til at utgave 2 av *Kimen* aldri kom ut. Energiske Johan Iben Hjort så seg imidlertid lei på de

⁸⁵ Brev fra Arbeidskollektivet til Frank-Thore Nilsen, (4/4-1970).

⁸⁶ Brev fra Arbeidskollektivet til Gandalfs Garden, (6.6.1970). Jan Bojer (Vindheim) fortller at *Ph* nummer 1 i hovedsak dreide seg om science fiction, nummer 2 inneholdt artikler om narkotiske rusmidler og musikk. Nummer 3 gikk i en marxistisk retning.

⁸⁷ Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmsgate 3*.

⁸⁸ Ibid.

endeløse diskusjonene, og satt derfor sammen noen sider, hovedsakelig med informasjon om tomme okkuperingsklare hus, forteller Vindheim. Sidene skal han ha fått stensilert opp på advokatkontoret til familien Hjort.⁸⁹ De sammenstiftede stensilene ble kalt Oslo Gateavis.

Første nummer utgitt som *Oslo Gateavis*, 1. juni 1970, besto av 4 stensilerte sider om tomme bygårder som kunne okkuperes. Nummeret pekte dessuten ut både stat og kommune, boligspekulanter, banker og kredittinstitusjonene som fiender som må bekjempes. Videre skjelles Aftenposten, VG og Dagbladet ut som fascistiske, borgerlige filler, som verken egner seg til nyhetsformidling eller kommentarer. Til sist rapporteres det fra en hippiedemonstrasjon i Slottsparken, angivelig en reaksjon på at politiet forsøkte å kontrollere stedet. ”FORTSATT KAMP MOT PURKEKONTROLL AV PARKEN! PARKEN FOR FOLKET!”⁹⁰

Snart inneholdt imidlertid *Gateavis* stoff om en rekke forskjellige motkulturelle emner, men noen klar retning tok ikke avisen. ”Den var ikke spesielt litterær, ikke spesielt erklært i forhold til politikk – den var mer et resultat av at hvis man hadde en stensilmaskin så begynte man å bruke den til det man fant på der og da”, forteller Johan Iben Hjort.⁹¹

Oslo Gateavis ble fra utgave 2 bare kalt *Gateavis*, slik at avisa ikke skulle begrense seg til hovedstaden. Nummer 2 tok blant annet for seg Kabouterne i Amsterdam, Mardøla-aksjonen og Weatherman Underground. Utgaven inneholdt også musikkannmeldelser og støtte til black power-bevegelsen Black Panther Party, med formannen Bobby Seale. I en artikkel kalles USA for en svinestat, som terroriserer progressive folk og grupper.⁹²

Stoff om Kabouterbevegelsen er en gjenganger i flere av de tidlige numrene. Ellers inneholdt *Gateavis* stoff om alt fra ”Revolusjonær strategi og parallellorganisering” til ”nei til fluor!”⁹³ *Gateavis*’s innhold viser medlemmene i Arbeidsskolekivets forskjellige interesser og ideologi, og da spesielt gjennom de to viktigste bidragsyterne, Jan Bojer Vindheim og

⁸⁹ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

⁹⁰ *Oslo Gateavis*, 1. juni, (Oslo: Futurum forlag, 1970)

⁹¹ Intervju med Johan Iben Hjort. 2009

⁹² *Oslo Gateavis*, Futurum forlag. Oslo <http://www.gateavis.no/blekka/ga1/og1-70.html#gateavis> (Oppsøkt 04.05.09)

⁹³ *Oslo Gateavis*, GA-index. <http://www.gateavis.no/blekka/index.html>, (Oppsøkt 04.05.09).

Johan Iben Hjort. I løpet av 1970-71 forsvant det meste av de mer politisk radikale elementene i retning maoismen, ettersom Hjort forlot *Gateavisa*, og avisen fortsatte i en mer åpen motkulturell, anarkistisk retning.

Undergrunnsaviser og magasiner var viktige talerør for motkulturelle bevegelser både i USA og i Europa. I Danmark hadde en blant annet *Superlove*, som solgte over 10.000 eksemplarer på landsbasis. Danske provoer hadde også startet magasinet *Hætsjj*, uten noen redaksjon eller agenda, hvem som helst kunne enkelt lage et nummer for en billig penge.⁹⁴ *Ph/Kimen* og *Gateavisa* hadde derimot en redaksjon, men trykkingen kunne gjerne være en form for aktivisme, der og da.⁹⁵ Og gjerne var det den som la seg sist kvelden før avisa gikk i trykken som fikk det siste ordet om innholdet.⁹⁶ *Gateavisa* fikk mye oppmerksomhet i motkulturelle kretser, og ble et forbilde for lignende undergrunnsaviser og blader rundt om i landet. Jan Bojer Vindheim forteller at ”det snart lot til å være gateaviser i hver eneste bygd med et minimum av selvspekt.”⁹⁷

2.1.4 Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3 stiftes

Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3 ble offisielt opprettet den 15. august 1970. Kollektivet besto da av 10-12 mennesker som alle skulle bidra i de forskjellige engasjementene i huset.⁹⁸

I løpet av 1970 ble Hjelmsgate 3 en kjent møteplass, et senter for alternative mennesker i Oslo. En av Heidi Richardsons informanter i ”Tilbake til Jorda” skildrer Hjelmsgate 3 som et trivelig anarkistreir, med vegetarrestaurant og oppslagstavler der en kunne finne informasjon om jordbrukskollektiver og andre alternative tiltak.⁹⁹ Arbeidskollektivet var blitt et senter for det alternativkulturelle nettverket som var i ferd med å bli bygget opp i Norge. Petter Holm forteller imidlertid at han ønsket at kollektivet kunne blitt et større motkulturelt møtested. Holm sier han følte at hvis Jan Bojer Vindheim hadde blitt supplert av flere oppegående

⁹⁴ Jørgensen, ”Utopia and Disillusion”, 339-340.

⁹⁵ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

⁹⁶ Intervju med Audun Engh i Førland og Korsvik, *Ekte sekstiåttene*, 222.

⁹⁷ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

⁹⁸ Intervju med Petter Holm, 2008.

⁹⁹ Richardson, ”Tilbake til jorda”, 35.

mennesker, og fått hjelp til bringe inn interessante elementer i kollektivet, så kunne det ha utviklet seg i den retningen.¹⁰⁰ For til tross for at Hjelmsgate 3 var blitt et møtested for motkulturelle mennesker, var ifølge Knut Midtbust, miljøet begrenset

Noe av potensialet kunne en se når Hjelmsgate arrangerte utendørskonserter i byen. Blant annet ble 2. mai-konserten 1971 en stor suksess. Vindheim: ”Røde og svarte flagg vaia i vinden, syrehuer jagde vekk den eneste politibilen som vågde seg opp dit, hundrevis av gateaviser blei solgt.”¹⁰¹

Ifølge Vindheim var enkelte lite begeistret for å stå fram med Yin-Yang-symbolet side om side med yippienes cannabisflagg. Derfor ble den anarkistiske fløyen presset til å gå inn i et samarbeide med ml-erne om flere frikonserter utover sommeren, skriver Vindheim. Samarbeidet fungerte angivelig dårlig, og ”konsertene var nedsylta i paroler, appeller, klassekamp selgere og ”folkelig kunst,”” ifølge Vindheim, som legger til: ”Foruten at dette ødela frikonserterørsla, ødela det og så eventuelle illusjoner om at det skulle gå an å samarbeide med ml-ere.”¹⁰²

2.1.5 Bokollektivet

I utgangspunktet var Hjelmsgate 3 et rent Arbeidskollektiv, men mot slutten av 1970 flyttet de fleste sammen i et hus på Nesodden. Kollektivistenes tro på kollektivet som den beste samlivsformen har vi merket oss. Det sosiale samspillet i en større sosial gruppe enn kjernefamilien ble sett på som avgjørende for den enkeltes personlighets- og bevissthetsutvikling. På det meste bodde 16 stykker på Nesodden. Flere som ikke var med i Arbeidskollektivet kom også innom. Og gjerne ble de lengre enn enkelte ønsket. Berit Inger Ophus forteller:

”Plutselig fikk vi folk på besøk som syntes det var så kult å være i kollektiv at de aldri dro. Denne problematikken var vi uforberedt på. Plutselig var vi altfor mange, flere enn vi

¹⁰⁰ Intervju med Petter Holm, 2008.

¹⁰¹ Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmsgate 3*.

¹⁰² Ibid.

egentlig kunne brødfø. En danske som var på besøk, krasjet en dag bilen, slik at ramma gikk.”¹⁰³ En annen sentral utfordring var forholdet mellom privatliv og arbeid.

Virksomheten i Arbeidskollektivet kunne ikke fullstendig skilles fra privatlivet, siden kollektivistene omgikk hverandre begge steder. Enkelte kollektivister husker også krangler og stridigheter innad i kollektivet. Motsetningene og ulikhetene var blant årsakene til at kollektivet ble oppløst, men de skapte også en spennende dynamikk i kollektivet. Kari Berg forteller at hun likte godt å ha folk rundt seg og syntes kollektivlivet var den ideelle boformen. For henne var det ingen belastning at kollektivistene var sammen døgnet rundt.¹⁰⁴

Enkelte informanter hevder at det i kollektivet fantes tro på fri seksualitet.¹⁰⁵ I praksis fungerte ting annerledes. Enkelte av medlemmene var sågar i faste parforhold med hverandre da de begynte i kollektivet, og Lillian Nove forteller at det ikke eksisterte noen regler mot parforhold. I løpet av det snauet året kollektivet eksisterte, ble imidlertid alle disse forholdene oppløst. Det er uansett ikke riktig å forstå bokollektivet som noe ”fri sex-kollektiv,” hvor alle hadde sex med alle – ”det var ingen orgier,” forteller Lillian Nove.¹⁰⁶ Enkelte av kollektivistene forteller om opprivende konflikter omkring sjalusi, noe som i alle fall tyder på at ikke alle ville innfinne seg med en livsstil med fri kjærlighet. Synet på seksuell omgang mellom kollektivistene var først og fremst en problemstilling i bokollektivet på Nesodden, men som vi kan tenke oss, ble til en viss grad personlige konflikter tatt med fra bo- til Arbeidskollektivet, og omvendt.

Thomas Ekman Jørgensen forteller i ”Utopia and Disillusion” at til tross for rykter om seksuell frihet og gruppesex i de motkulturelle kollektivene, var realiteten ofte det motsatte. Oftest, hevder Jørgensen, var kollektivene områder med stor sosial kontroll.¹⁰⁷ Av og til

¹⁰³ Berit Inger Ophus, 2009.

¹⁰⁴ Intervju med Kari Berg, 2008.

¹⁰⁵ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹⁰⁶ Intervju med Lillian Nove, 2009.

¹⁰⁷ Jørgensen, ”Utopia and Disillusion”, 342.

brukte sågar kollektivistene fravær av sex som et pressmiddel, om ikke de mannlige kollektivistene ryddet etter seg, forteller Lillian Nove.¹⁰⁸

Til tross for personlige konflikter innførte ikke medlemmene i bokollektivet på Nesodden ordninger som enkelte kollektiver i Danmark. Der det gikk så langt at en ble enige om at det ikke skulle eksistere seksuelle forhold innen kollektivet i det hele tatt. Lillian Nove forteller imidlertid at hun følte kollektivistene var mer på linje med pietistiske idealer når det gjaldt sex, enn at de fulgte den frihetlige hippiemytten.¹⁰⁹ Intervjuer med flere av de andre kollektivistene antyder at Noves uttalelse nok ikke er dekkende for alle kollektivets medlemmer. Men lite tyder likevel på ville tilstander.

Forestillingen om fri seksuell omgang og ukontrollert bruk av narkotiske stoffer er kanskje de mest fremtredende mytene som har vært med på å forme etablerte fremstillinger av hippiebegrepet og motkulturelle kollektiver. Forestillingen om fri seksuell omgang i de motkulturelle kollektivene bør nyanseres, som Jørgensen skriver. Tanken om fri sex var der blant enkelte kollektivister, men sjelden fungerte tankegangen i praksis. Det fantes faste parforhold i kollektivet. Forøk på å praktisere en slik livsstil endte dessuten sjalusi og personlige konflikter, som gjorde samlivet uholdbart i lengden.¹¹⁰

2.1.6 Mot oppløsning

I løpet av 1971 ble det opprinnelige bo- og arbeidskollektivet gradvis oppløst. Årsakene til oppløsningen var sammensatt, det handlet både om livsstil, ideologi og praktiske utfordringer.

For det første var medlemmene i kollektiver til dels svært forskjellige mennesker, med ulike interesser, på vei forskjellige steder i livet. Forskjellen i ideologisk overbevisning ble også tydeligere etter hvert. ”Det var først når vi skulle formulere ideologiene som lå til grunn for kollektivet at vi ble uvenner, det var de praktiske tiltakene som holdt kollektivistene sammen”, forteller Vindheim.

¹⁰⁸ Intervju med Lillian Nove, 2009.

¹⁰⁹ Intervju med Lillian Nove, 2009.

¹¹⁰ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

Men selv om de praktiske tiltakene holdt kollektivistene sammen, tæret de også på kreftene. Særlig når en måtte ta vanlig lønnsarbeid i tillegg til arbeidet i kollektivet. Enkelte kollektivister uttrykker at hverdagen i arbeids- og bokollektivet ofte druknet i mer eller mindre banale praktiske gjøremål. Opprettelsen av bokollektivet gjorde det trolig enda vanskeligere for Arbeidskollektivet å fungere. Interne konflikter rundt valg av livsstil var kunne være vanskelig nok. Samtidig følte enkelte at kollektivet innebar et tvunget fellesskap. Sist, men ikke minst var det økonomiske grunnlaget skjørt.

I løpet av 1969-71 ble mange motkulturelle tiltrukket av det trivelige anarkistreiret som skildres i Richardsons *Tilbake til jorda*.¹¹¹ Gradvis erstattet nye mennesker de gamle, men fortsatt unge kollektivistene. Audun Engh gjorde sitt første besøk i Hjelmsgate høsten 1970, på oppdrag fra *Ungdommens radioavis*. Han ble så tiltrukket av miljøet i huset at han snart ble med i virksomheten der, spesielt i arbeidet med *Gateavis*. I 1971-72 overtok han ansvaret for *Gateavis*, etter at Jan Bojer Vindheim flyttet ut i jordbrukskollektiv.¹¹² I likhet med flere av de opprinnelige kollektivistene var Engh opptatt av anarkistiske ideer, og tanker om å skape alternative samfunn. Han hadde imidlertid ingen tro på et utopisk anarkistisk samfunn.¹¹³ Til tross for enkelte stridigheter mellom anarkister og ml-ere, fortsatte Hjelmsgate å huse et alternativkulturelt møtested og kollektivvirksomhet, basert på en åpen form for anarkistisk tankegang. Men mer enn et fast kollektiv ble Arbeidskollektivet i Hjelmsgate en paraplyorganisasjon for ulike virksomheter, som ellers ikke hadde så mye med hverandre å gjøre, bortsett fra at de fleste kan kalles motkulturelle. Eksempelvis fantes ingen arbeidsrotasjon eller felles økonomi. De ”nye” kollektivistene bodde heller ikke sammen.

2.2 Veien videre

Mot slutten av kollektivtiden var Berit Inger Ophus og Rolf Aakervik blant de som startet Oslo kollektivbevegelse, med et eget kontor for å hjelpe mennesker som ville starte opp egne jordbrukskollektiver. Oslo kollektivbevegelse jobbet for å finne gårdsbruk på landet som

¹¹¹ Richardson, ”Tilbake til jorda”, 35.

¹¹² Intervju med Audun Engh, 2008.

¹¹³ Førland og Korsvik, *Ekte sekstiåttene*, 221.

kunne forpaktes, leies eller kjøpes. Blant annet ble Log-Skranefjell-kollektivet utenfor Farsund startet som følge av Oslo kollektivbevegelses arbeide.¹¹⁴ Sentral i oppbyggingen av jordbrukskollektivene omkring Farsund var Stein Jarving, som hadde god kontakt med miljøet omkring *Gateavisa* og Hjelmsgate 3. Blant annet skrev han flere artikler for *Gateavisa* på 1970-tallet. Jarving var med og bygget opp kollektivene Sellanrå, Log-Skranefjell og Holmen Gård, og debuterte med boksuksessen *Grønt liv* i 1974.¹¹⁵

Jordbrukskollektivtrends var eller utstrakt blant medlemmene i Hjelmsgate 3. Med unntak av Johan Iben Hjort fikk de fleste en smak på landbrukskollektivlivet etter Hjelmsgate. Kari Berg og Jan Bojer Vindheim flyttet som kjent til Troms og startet Vindheimkollektivet på Karlsøy. Petter Holm flyttet til biodynamisk gård og ble snart praktiserende antroposof. Rolf Aakervik flyttet til Solliakollektivet, som blant annet var et behandlingshjem for rusmisbruker. Berit Ophus, Knut Midtbust og Lillian med barna flyttet til et småbruk i Drangedal.

¹¹⁴ Intervju med Berit Inger Ophus, 2009.

¹¹⁵ Biografiske fakta om Stein Jarving hentet fra utgiver av *Grønt liv*, Eutopia forlag. <http://www.eutopia.no/Greenlife.html> (Oppsøkt kl 13.00, 06.05.09)

3. Hvordan endring?

Kollektivistene uttrykte at de ikke var ute etter å lage et nytt universelt system. Overgangen fra det moderne samfunnet til det postmoderne, eller om man vil det ultramoderne samfunnet, innebærer en svekket tro på autoriteter og universelle sannheter. Kollektivistene ville ikke skifte ut de gamle autoritetene med nye, men ønsket individuell frihet og selvbestemmelse, mangfold og alternativer. De ville leve i et samfunn hvor en ikke var bundet av etablerte maktstrukturer og normer. ”Den vertikale samfunnsoppbygningen, pyramidesystemet, er et av de første likene som må kremeres til folkets store bifall, før vi med fryd kan utrope oss til menneskefamilien,” skrives det i *Kimen (Ph5)*.¹¹⁶ Det etablerte samfunnets institusjoner som universitetssystemet og den ordinære partipolitikken, ble ikke sett på som egnede fora for samfunnsendring. Endringen av samfunnsstrukturen, den ”altomfattende kulturrevolusjonen,” skulle startes i hverdagslivet, i kollektivets daglige virksomhet. Denne virksomheten skulle inspirere og påvirke folk også utenfor kollektivet.

3.1 Hverdagen er politikk

Tilsynelatende kan det virke som om mine informanter er uenige om hvorvidt kollektivvirksomheten i Hjelmsgate var politisk virksomhet eller ei. Jan Bojer Vindheim forteller at kollektivistene så på seg selv som en del av en politisk bevegelse, ”vi agiterte jo,” men at kollektivistene ikke visste hva slags bevegelse de var.¹¹⁷ Rolf Aakervik sier derimot at kollektivet ikke var en politisk bevegelse.¹¹⁸

Anders Lindhjem skriver i sin hovedoppgave om Karlsøya-kollektivene at medlemmene her sto for en upolitisk del av ungdomsopprøret. Karlsøya-tilflyttingen var i stedet en del av et motkulturelt opprør i Norge på 1970-tallet.¹¹⁹ Både Karlsøya-kollektivene og Hjelmsgate-kollektivet var motkulturelle kollektiver. Men dette betyr ikke at verken Karlsøya-kollektivene eller Hjelmsgatekollektivet var upolitiske, det betydde heller at politiske

¹¹⁶ *Kimen (PH5)*.

¹¹⁷ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

¹¹⁸ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹¹⁹ Lindhjem, ”Karlsøya-kollektivene”, 10.

endringer skulle skje innenfor kollektivets virksomhet, utenfor den institusjonaliserte politikken etablerte rammer.

Når Aakervik snakker om ”politisk bevegelse” mener han at kollektivet ikke var en politisk organisert gruppe, med et enhetlig politisk program. Mens de var kollektivister drev heller ingen med organisert politisk virksomhet, men det er likevel grunn til å hevde at kollektivistene følte seg som en del av en større global bevegelse som kjempet for samfunnsendringer som dypt sett var politiske, noe både Lillian Nove og Aakervik bekrefter.¹²⁰

De politiske endringer en så for seg, de alternative bevegelsene, skulle kollektivistene sette i gang på en annen arena enn i den organiserte politikken. Kollektivistene var som vi har sett opptatt av samfunnsendring, som skulle skje gjennom det de kalte en ”altomfattende kulturrevolusjon.” Oppfatningene rundt revolusjonens form og innhold var et sprikende element, men en revolusjon skulle ta utgangspunkt i den enkeltes bevissthetsutvikling gjennom det sosiale fellesskapet i kollektivet. En ny bevissthet var avgjørende for å kunne få til samfunnsendring, og omvendt. Det kollektivistene var enige om var at samfunnsrevolusjonen skulle innledes innenfor kollektivet, dermed ble de daglige gjøremålene innenfor kollektivet politisert. Blant annet ble ansvarsforhold og aktivisering i nye sosiale mønstre, politiske handlinger. Samfunnsendring skjedde ved å gripe inn i hverdagslivet, med bakgrunn i en ”gjør det, her og nå-tanke,” som flere kollektivister forteller om.¹²¹ Dette er en form for aktivisme i hverdagslivet, som også Heidi Richardson finner hos i sin etnologiske studie av norske alternativbønder på 1970-tallet. Richardson siterer Stein Jarving fra boka *Grønt liv* fra 1974: ”Revolusjon er å bake brød, bygge hus, trykke aviser, melke kuer, luke poteter, være glad i hverandre – hjelpe naturen og hjelpe hverandre.”¹²² På en lignende måte forteller Rolf Aakervik om hvordan en ”altomfattende kulturrevolusjon” bør gjennomføres. ”Å leve, arbeide og bo sammen, dele med hverandre, gi seg hen til fellesskapet, være en del av mennesket, løfte sammen, være flere enn seg sjøl, føle for andre, vente at andre stoler på deg, vite at du ikke er alene, yte til andre for å finne

¹²⁰ Intervju med Rolf Aakervik, 2008, Lillian Nove, 2009.

¹²¹ Intervjuer med Johan Iben Hjort, 2009, Jan Bojer Vindheim, 2008.

¹²² Stein Jarving sitert fra *Grønt liv*, 1974, 16, i Richardson, ”Tilbake til jorda”, 10.

deg sjøl.”¹²³ Medlemmene skulle starte med seg selv og sine handlinger i kollektivets samhandling i hverdagslivet. Men var dette politiske handlinger?

En kan påstå at kollektivet var metapolitisk, snarere enn politisk, ettersom kollektivet representerte aspekter der politikken ikke strekker til. Det er også mulig å benytte begrepet førpolitisk om handlingsformene, siden handlingene ofte tok utgangspunkt i hverdagslige erfaringer, som ligger utenfor politikken radius.¹²⁴

Riktigere vil det kanskje være å si at det personlige *var* politisk, som er formuleringen Laura Skardhamar bruker for å beskrive det danske Kana-kollektivets virksomhet. De kollektive prosessene i kollektivets hverdagsliv ble politikk, i form av de praktiske gjøremålene.¹²⁵ Eksempelvis var kollektivet basert på full arbeidsrotasjon. Prinsippet var at ingen skulle være spesialist.¹²⁶ Alle skulle kunne fylle de forskjellige rollene i kollektivet.¹²⁷ Den ene dagen bakte noen brød, neste dag var det oppvask, tredje dag kunne de for eksempel sitte i bokkaféen. Noen måtte også bli hjemme på Nesodden for å passe barna og lage mat, forteller Vindheim.¹²⁸

Begrepet politikk fikk en videre betydning gjennom at eksempelvis valg av etiske holdninger og livsstil ble sett på som politiske handlinger, ifølge Heidi Richardson.¹²⁹ En måtte gripe inn med umiddelbar handling i det sosiale rommet, ikke vente på den på at den seige organiserte politikken skulle endre seg. Det viktigste var ikke at handlingene var gjennomreflektert. Det viktige var praktisk handling i hverdagen.

Skillet mellom politikk og hverdagsliv ble uklart, de gled over i hverandre. I hverdagslivet ble politiske problemstillinger testet ut i praksis, og hverdagslivets utfordringer satte kollektivistenes tanker om samfunnsendring på prøve. Dette er kanskje ikke så unikt i seg

¹²³ ”Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

¹²⁴ Heidi Richardsons tolkning av Alberto Melucci, i Richardson, ”Tilbake til jorda”, 84.

¹²⁵ Skardhamar, ”’Real Revolution’ in Commune Kana”, 3.

¹²⁶ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

¹²⁷ Brev anno fra Arbeidskollektivet ved Iben Hjort til Rotten/Huset i København, (2.6.1970)

¹²⁸ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

¹²⁹ Richardson, ”Tilbake til jorda”, 38.

selv, det spesielle her er at det nettopp var hverdagens handlinger innenfor kollektivets sosiale handlingsrom som skulle skape samfunnsendring, og som videre skulle påvirke samfunnet utenfor. Eksempelvis var tanken om storfamilien kontra kjernefamilien et politisk tema, samtidig som det var uløselig knyttet til hverdagslivets tilværelse. Den kollektive økonomien i kollektivet var kanskje fundamentert i en drøm om hvordan ting burde være i et ideelt samfunn, et Utopia, men det var gjennom hverdagshandlingene at fellesøkonomien ble testet, for siden å bli forkastet.

3.2 Utopia

Begrepet Utopia stammer fra tittelen på Sir Thomas Mores bok fra 1516, som beskriver et ”fullkomment” rasjonelt organisert samfunn.¹³⁰ I Anders Lindhjems hovedoppgave om Karlsøya-kollektivene representerer utopibegrepet en rød tråd. Begrepet benyttes til å analysere kollektivistenes søken etter, og forsøk på å skape et ideelt mikrosamfunn.¹³¹ Utopibegrepet vil også benyttes i min oppgave, men først noen klargjøringer.

De motkulturelle kollektivistenes utopi er ikke det samme som Thomas Mores Utopi. Mores fremstilling kan også sees på som en underforstått kritikk av det samtidige britiske samfunn. More beskriver et samfunn der innbyggernes liv er nøye regulert, og hvor individets frihet og moralske vurderinger er underlagt fellesskapet. Motkulturelle utopier er i stedet lettere forenlig med utopier som ble utviklet i opplysningstiden, av filosofer som Fourier og Diderot. I dette idealsamfunnet må autoritære elementer vike til fordel for individets selvbestemmelse.¹³² Videre hadde sjelden de motkulturelle utopiene et klart definert mål. Kollektivistene i Hjelmsgate ønsket å rive ned de etablerte normene i samfunnet. De ønsket å bryte opp forbrukersamfunnets ”tvangstrøye”, løse opp de kunstige hierarkiene. De hadde imidlertid ikke noe klart bilde av et idealsamfunn, som for eksempel det kommunistiske samfunnet i klassisk marxisme.¹³³ Rolf Aakervik fortalte i 1971 at det kollektivistene

¹³⁰ Thomas More, *Utopia*, (Cambridge: Cambridge University Press 1989).

¹³¹ Lindhjem, ”Karlsøya-kollektivene”, 5.

¹³² Ibid.

¹³³ Jørgensen, ”Utopia and Disillusion”, 338.

kjempet for var en ”altomfattende kulturrevolusjon,” men uten noen faste rammer for hvordan et alternativt samfunn skulle se ut.

Likevel kan den utopiske drømmen konkretiseres noe. Jeg har valgt å dele begrepet i 3. For det første skulle det utopiske samfunnet være mer mangfoldig. Kollektivistene følte at samfunnet manglet alternative kulturuttrykk og frihet til alternativ livsstil. Punkt to i den utopiske drømmen, var et var mer solidarisk samfunn. Kollektivistene syntes samfunnet var kvalt av forbruksmentalitet og egoisme. Til sist skulle et utopisk samfunn være fritt for autoriteter, maktstrukturer og universelle sannheter. Først da kunne en snakke om frihet.

Til tross for at vi over konkretiserte kollektivistenes utopiske drømmer noe, må vi kunne si at kollektivistene ikke hadde et felles bilde av hvordan et slikt samfunn så ut. De ble aldri enige om å arbeide etter en bestemt plan eller mot et bestemt mål, utover virksomheten i kollektivet. Kanskje var dette manglende målet og den manglende planen – selve realiseringen av drømmesamfunnet - grunnen til at flere kollektivister etter hvert henvendte seg til nettopp ml-bevegelsen. Som Hans Petter Sjøli skriver i ”Fra raddis til kader,” fikk kulturrevolusjonen nærmest en mytisk dimensjon hos ml-erne og Maos Kina ble nettopp betraktet som et tilnærmet utopisk samfunn, fritt for undertrykkelse og urettferdighet.¹³⁴

For flertallet av kollektivistene innebar ikke utopiske samfunn et spesifikt mål. Kanskje var de klar over at utopier ikke er praktisk gjennomførbare, siden Utopia per definisjon ikke finnes. Tanken er imidlertid bildet av drømmesamfunnet, uansett politisk forankring, skal inspirere og engasjere til praktisk handling, i Hjelmsgate innenfor rammene av et kollektivt samarbeid. Motstykket til Utopia er et egoistisk, dysfunksjonelt og undertrykkende samfunn, Dystopia. Det etablerte samfunnet ble nettopp sett på som et dystopisk samfunn, og kollektivistene uttrykte at en ”altomfattende kulturrevolusjon” måtte til.¹³⁵

¹³⁴ Sjøli, ”Fra raddis til Kader”, 3.

¹³⁵ Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

3.3 Revolusjon

”Vi vil revolusjonere alle livets aspekter,” uttalte medlemmene i Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3 til studentavisen Universitas i 1971.¹³⁶ Vi tar utgangspunkt i denne uttalelsen og diskuterer hva revolusjonsbegrepet betydde for kollektivistene. Hva mente kollektivistene med å revolusjonere alle livets aspekter?

Steven L.B. Jensen skriver i avsnittet ”Revolusjonens ulidelige lethed” om studentopprørene i Mors i Danmark, at revolusjonsbegrepet hadde ulik betydning avhengig av hvem som brukte det. For noen handlet revolusjon om livsstil og livssyn, for andre gikk retorikken ut på politisk samfunnsomveltning.¹³⁷

Som vi så i forrige underkapittel, var det ikke nødvendigvis noe skille mellom livsstilsendring og politisk endring. ”Det er ingen motsetning mellom en samfunnsrevolusjon og en personlig revolusjon. En ny bevissthet er en forutsetning for et nytt samfunn, og omvendt.” Men hva mente kollektivistene med ny bevissthet? ”Med ny bevissthet mener vi blant annet følgende: Ny musikk, nye hus, ny mat, nytt kommunikasjon, ny planet, nye lover, nye samarbeidsformer, nye farebyggeavtaler, nye kjønnsroller, nye hårfasonger, nye rusgift og nye sko.”¹³⁸ Revolusjonen skulle gjennomføres i form av de daglige gjøremålene. Resultatet ble en utvisking av skillet mellom livsstil og politikk. Aktivisme i hverdagen var utgangspunktet for revolusjon.

I likhet med studentopprørene i Mors i Danmark, brukte Hjelmsgatekollektivistene begrepet ”revolusjon” hyppig og unyansert. Årsaken til den unyanserte bruken av revolusjonsbegrepet finner vi i at kollektivistene i Hjelmsgate generelt sett ikke hadde et konkret bilde av drømmesamfunnet. De utopiske drømmene hadde vage rammer. For de fleste var kun én ting sikkert, avvisningen av det etablerte samfunnet. Revolusjonen handlet derfor om frigjøring fra dette dystopiske samfunnet. Men revolusjonens retning og mål syntes uklare.

Enkelte kollektivister uttrykte imidlertid et ønske om å gå i en mer konkret revolusjonsretning. I et brev til ”Rotten” i Danmark, signert Iben Hjort anno 2. juli 1970,

¹³⁶ ”Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

¹³⁷ Jensen, ”Unge leger samfund og nogle laver kup”, 48.

¹³⁸ ”Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

skrives følgende: ”Vi planlegger å gå inn på ei ENHETLIG retning, å kjøre hardere på i kampen for å tjene folket, og skape grunnlaget for den proletariske, kommunistiske revolusjon.”¹³⁹ Brevet er skrevet på vegne av kollektivets avis *Ph*. For Hjort, som tilsynelatende hadde det maoistiske samfunnet som et slags ideal, skulle selvsagt revolusjonen være en kommunistisk revolusjon. Lite konkret syntes imidlertid å komme ut av disse tankene. *Ph* ble snart til *Kimen* og *Gateavisa*, hvor innholdet gikk i anarkistisk retning, hvor partipolitisk propaganda i stor grad var fraværende

Revolusjonsbegrepet var som vi har sett, relativt uklart. Dette bunnet i at kollektivistene ikke definerte et konkret drømmesamfunn. I stedet handlet revolusjon om å bevissthetsutvikling gjennom eksperimentering med alternative sosiale samarbeidsformer og aktivisme innefor kollektivet.

3.4 Kollektivet

Kollektivet var stedet kollektivistenes altomfattende kulturrevolusjon skulle gjennomføres. Det var her de i fellesskap skulle eksperimentere med nye samlivsformer, det var her de skulle sette nye ideer ut i praksis. Her ville de bygge opp et alternativt og primitivt mikrosamfunn, som siden skulle være med og endre storsamfunnet. Kollektivet var deres motstykke til kjernefamilien, grunnsteinen i den etablerte samfunnsformen. Kjernefamilien var en begrenset sosial enhet, mente kollektivistene. Det utvidede sosiale nettverket i kollektivet var nødvendig for positiv identitetsutvikling, fordi ”den utvidede familien” skapte en helt annen mellommenneskelig dynamikk. ”Hjelmsgate-kollektivet er et forsøk på å oppdage nye former for samling og samarbeid,” forteller Aakervik i 1971. Men hva er et kollektiv, og hva skiller det fra andre sosiale grupper og samlivsformer.

I boka *Communes in Britain*, definerer historikeren Andrew Rigby ”kollektivet” som en gruppe på over to mennesker, som bevisst har gått sammen for å dele husrom, fordele arbeid og ha felles økonomi. Medlemmene i et kollektiv må også komme fra mer enn en familie.¹⁴⁰ Anders Lindhjem skriver at denne definisjonen skiller kollektivet (Lindhjem skriver her om de motkulturelle kollektivene, selv om de her kun kalles kollektiver) fra andre samlivsformer

¹³⁹ Brev fra Iben Hjort til Rotten/Huset i København, (2.6.1970)

¹⁴⁰ Anders Lindhjem bruker Andrew Rigbys definisjon av kollektivbegrepet i Lindhjem, ”Karlsøya-kollektivene”, 83.

i form av studentkollektiver, tidligere tiders storfamilier og tvangsbaserte grupper som kommunistiske kollektiver. Lindhjem bruker Rigbys definisjon av kollektiver som innfallsvinkel til sin analyse av Karlsøyakollektivene, men bruker også fire ulike kollektivmodeller som verktøy i sin analyse. De fire kollektivmodellene Lindhjem trekker frem er naturalistkollektivet, det ekspressive kollektivet, det utopiske kollektivet og kollektivet som tilfluktssted. Disse modellene er utviklet gjennom sosiologiske undersøkelser av kollektiver i USA og England.¹⁴¹

Hjelmsgatekollektivet kan, som Karlsøyakollektivene, ikke plasseres inn i én konkret modell. Nå er det heller ikke slik at de ulike kollektivmodellene utelukker hverandre, selv om de gjerne brukes for å belyse spesifikke forskjeller. Kjennetegn fra ulike modeller finnes gjerne i ett og samme kollektiv. Likevel kan vi hevde at Hjelmsgatekollektivet passer bedre med enkelte modeller, enn andre.

Per definisjon kan ikke Hjelmsgatekollektivet kalles et naturalistkollektiv, da det ikke ligger avsides og driver jordbruk, slik eksempelvis Karlsøy-kollektivene gjorde. Likevel trekker Hjelmsgate 3 på sentrale kjennetegn hos naturalistkollektiver. Fokuset på helse og sunn, makrobiotisk/økologisk mat, samt troen på et mer primitivt samfunn er tydelig tilstede. Kollektivistenes interesse for naturalistperspektivet blir bekreftet gjennom at flere av dem ble med i det en kan kalle naturistkollektiver, etter at Hjelmsgatekollektivet ble oppløst.

Den andre modellen, det ekspressive kollektivet mangler en felles ideologi, det er det enkelte individs bevissthetsutvikling og selvbestemmelse som står i sentrum.¹⁴² Disse kjennetegnene passer relativt godt til Hjelmsgatekollektivet. En tydelig enhetlig ideologi fantes ikke. Kollektivistene i det ekspressive kollektivet tror ikke på faste parforhold. Dette stemmer bare delvis i Hjelmsgate. Noen trodde på parforhold, andre ikke.

Den tredje kollektivmodellen Lindhjem trekker frem, kalles det utopiske kollektivet. I utopiske kollektiver står gruppens betydning over individets selvbestemmelse.¹⁴³ I Hjelmsgate var det kollektive samspillet av avgjørende betydning, men det skulle ikke gå ut

¹⁴¹ Lindhjem, "Karlsøya-kollektivene", 84.

¹⁴² Ibid., 85-86.

¹⁴³ Ibid., 86-87.

over den individuelle friheten. I utopiske kollektiver finnes definerte regler, en spesifikk ideologi - et klart bilde av veien til Utopia. De er dessuten misjonerende.¹⁴⁴ Hjelmsgatekollektivet manglet en spesifikk ideologi og klart definerte regler, med unntak i makrobiotikken. Det er imidlertid grunn til å hevde at kollektivet til en viss grad var misjonerende, til tross for at Aakervik i 1971 sa ”Vi vil helst være i fred,” og at kollektivistene ikke ville prakke på andre noe de ikke ville ha.¹⁴⁵ Men samfunnsending handlet om at kollektivistene både forandret seg selv, og omgivelsene. Knut Midtbust hevder at Rolf Aakervik var en misjonerende type. Blant annet var det han som dro med Midtbust til Hjelmsgate.¹⁴⁶ Det sammen husker Lillian Nove. ”Rolf var en agitator, Petter (Holm) var mer en ideolog.”¹⁴⁷

Kollektivistene ville overbevise andre, gjennom avisene *Vibra*, *Kimen* og *Gateavisa* forteller Rolf Aakervik.¹⁴⁸ I tillegg var Hjelmsgate helt fra starten et samlingspunkt for motkulturelle strømninger og mennesker. På denne måten skulle ideer om en kulturell samfunnsrevolusjon spres. Dette er en interessant problemstilling. Mye av det kollektivistene drev med, ønsket de at resten av samfunnet skulle la seg inspirere av, samtidig uttrykte enkelte et ønske om å isolere seg fra samfunnet.¹⁴⁹

Lindhjem nevner også en fjerde kollektivmodell, kollektivet som tilfluktssted. I denne typen kollektiver er personlig utvikling og selvbestemmelse viktigere enn det kollektive samspeillet. Her finnes ingen spesifikk, felles ideologi. Avvisningen av det etablerte samfunnet er i stedet det som samler kollektivistene.¹⁵⁰ Denne tilnærmingen finner en også i Hjelmsgate. Jan Bojer Vindheim: ”Den gangen så hippier og andre på seg sjøl som forløpere for en ny global kultur. De oppfatta sin virksomhet som en slags motild, som kunne verne et felt mot den

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ ”Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

¹⁴⁶ Intervju med Knut Midtbust, 2009.

¹⁴⁷ Intervju med Lillian Nove, 2009.

¹⁴⁸ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹⁴⁹ ”Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

¹⁵⁰ Lindhjem, ”Karlsøya-kollektivene”, 87.

destruktive skogbrannen som industrisamfunnet representerer, en motild som kunne skape et fritt rom, et område der nye kulturelle og sosiale former får plass til å utvikle seg.”¹⁵¹

Arbeidskollektivet ble fra starten av sett på som et fristed for kunstnere og intellektuelle, og et sted som skulle romme aktiviteter som ble sett på som radikale i det etablerte samfunnet. I et brev til *Argument* forteller Jan Bojer Vindheim at kollektivet er et sosialistisk eksperiment og et aktivitetssentrum.¹⁵² *Gateavisa*, bokhandelen Dalis Bart med undergrunns litteratur, og det makrobiotiske kjøkkenet, var praktiske tiltak som frontet alternative ideer til den negative utvikling i det moderne vestlige samfunnet.

”Når vi i det moderne samfunnet forsøker å behandle problemer, behandler vi bare symptomene, ikke de egentlige årsakene”, fortalte Rolf Aakervik i 1971. Måten å skape et bedre samfunn er derfor å rive ned illusjonene og alt det kunstige som ødelegger samfunnet, og begynne på nytt.¹⁵³ Det nye samfunnet skulle ikke bygges på ruinene av det gamle, selve grunnsteinen måtte settes opp på nytt. Dette skulle gjøres i form av et utvidet sosialt nettverk i kollektivet.

Selv om enkelte i kollektivet leste Mao, Marx og Lenin, var det Friedrich Engels *Familien, privateiendommens og statens opprinnelse* som for mange var hovedverket, ifølge Vindheim.¹⁵⁴ Kollektivistene fokuserte spesielt på det Engels skriver om at menneskene må tilbake til stammesamfunnet og at kjernefamilien er en sykdom. Kjernefamilien representerte det sosiale fundamentet i det etablerte samfunnet. Avvisningen av kjernefamilien er derfor noe av det nærmeste vi kommer et felles ideologisk grunnlag i kollektivet. ”Vi ville ha en utvidet familie”, forteller Bojer Vindheim, ”en storfamilie.”¹⁵⁵

Jan Bojer Vindheim forteller til *Klassekampen* at Vindheimkollektivet ikke var preget av påvirkning fra de motkulturelle amerikanske kollektivene. Kollektivene var i stedet et

¹⁵¹ Jan Bojer Vindheim, 1999. *Motkulturgarnet*. <http://www.vindheim.net/politikk/alternativer.html> (Oppsøkt kl 13, 14.03.09)

¹⁵² Brev fra Jan Bojer Vindheim til *Argument* ved Ingar Knutsen i Sunndalsøra. (29.10.1970)

¹⁵³ ””Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

¹⁵⁴ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

¹⁵⁵ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

uttrykk for de utopiske bevegelsene innen sosialismen, tankene var også eldre enn Marx, legger Vindheim til.¹⁵⁶ Selv om Jan Bojer Vindheim i *Klassekampen* avviser påvirkning fra den amerikanske kollektivbevegelsen, skal vi ikke se bort fra at mye av inspirasjonen også kom herfra. Det er kanskje ikke tilfeldig at nettopp de sosialistiske kollektivene blir trukket frem i nettopp *Klassekampen*. I ”Brennpunkt: Hjelmsgate” skildrer Vindheim imidlertid påvirkning også fra den amerikanske kollektivbevegelsen.

Den amerikanske kollektivbevegelsen påvirket på 1960-tallet lignende bevegelser over store deler av den vestlige verden. Lillian Nove forteller at de fleste tankene kom fra USA, gjennom undergrunns litteratur derfra.¹⁵⁷ I stedet for å se bort fra å se bort fra påvirkning fra USA, virker det riktigere å hevde at kollektivistene hentet inspirasjon fra både sosialistiske og anarkistiske kollektiv-idéer, så vel som fra den amerikanske hippiebevegelsen.

USA hadde lenge hatt en sterk tradisjon med ulike kollektivbevegelser, gjennom større eller mindre samlinger av mennesker som levde og arbeidet sammen, i isolasjon fra resten av samfunnet. Disse kollektivene hadde gjerne utspring i religiøse minoriteter som av ulike grunner syntes det var vanskelig å bo i storsamfunnet. De motkulturelle amerikanske kollektivene som oppstod på 1960-tallet var i mindre grad bundet til religion, selv om de fleste hadde betydelige innslag av metafysisk tankegang, gjerne basert på østlig filosofi.

3.4.1 Uavhengighet fra storsamfunnet

Kollektivister ville helst være uavhengige av storsamfunnet. Derfor var de mest selvstendige kollektivene å finne i landlige omgivelser, der kollektivistene forsøkte å drive selvbergingsjordbruk. På 1970-tallet ble det opprettet jordbrukskollektiver flere steder i landet, fra Farsund i sør, til Karlsøya i nord. Heidi Richardson forteller imidlertid i ”Tilbake til jorda,” at landbrukskollektivistene oftest var tvunget til å ta seg mer eller mindre vanlig lønnsarbeid for å spe på de beskjedne inntektene man fikk inn gjennom gårdsdriften. Sjelden var kollektivene fullstendig selvberget. I utgangspunktet visste kollektivistene lite om

¹⁵⁶ ”Da hatt og frakk forsvant”, i *Klassekampen*, intervju med Jan Bojer Vindheim, http://www.klassekampen.no/artikler/kultur_medier/40491/article/item/null, Publisert 26. oktober, 2006.

¹⁵⁷ Intervju med Lillian Nove, 2009.

jordbruk. Gårdene var ofte for små, jorda ofte fattig, i nord var klimaet uforsonlig. Attpåtil skulle en klare seg uten sprøytemidler og kunstgjødsel.¹⁵⁸

Bykollektivistene, som de i Hjelmsgate, var også opptatt av å være mest mulig selvstendige, men her var det om mulig enda vanskeligere å livnære seg utenfor storsamfunnet. Kollektivistene ble avhengige av ordinære jobber for å få økonomien til å gå rundt. Dette gjorde seg blant annet utslag i at mange av medlemmene i kollektivet gikk avisruter for *Aftenposten*, paradoksalt nok kalt fascistavis av Johan Iben Hjort i Arbeidskollektivets egen *Gateavis*.¹⁵⁹ Andre jobbet på Freia, som sjåfører, eller på verksted. Ifølge Jan Bojer Vindheim skulle alle jobbe på verkstedet Aker Mek (mekaniske). Dette var en del av et selvproletariseringstiltak, forteller Vindheim.¹⁶⁰ For de fleste ble imidlertid ikke verkstedjobbingen noe av, kun Hjort jobbet på Aker Mek, ifølge Lillian Nove.¹⁶¹ Flere av kollektivistene endte opp med å ta avisruter med *Aftenposten* i stedet.¹⁶²

Kollektivistene måtte altså ha vanlige jobber, som kom i tillegg til de tilsynelatende endeløse praktiske utfordringer i kollektivet. Hverdagens forefallende arbeid, gjerne kombinert med vanlig lønnsarbeid tæret på medlemmenes krefter. Det sosiale livet i 1960- og 70-tallskollektivene var ofte basert på anarkistiske prinsipper, og skulle stimulere til personlighetsutvikling gjennom et åpent sosialt samvær, individuell frihet og fravær av regler. I praksis skjedde imidlertid ofte det motsatte. For å få hverdagslivet i de motkulturelle kollektivene til å fungere måtte selv de mest banale gjøremål diskuteres og organiseres, forteller Thomas Ekman Jørgensen i sitt essay om danske kollektivene.¹⁶³ Denne veien gikk også utviklingen i Hjelmsgate 3. Rydding, vasking og vanlig lønnsarbeid måtte til for å opprettholde Arbeidskollektivet. Kollektivet ble nødt til å innføre regler, blant annet innskrenkninger i tilgangen på penger fra kollektivets felleskasse.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Richardson, "Tilbake til jorda", 150.

¹⁵⁹ "OSLO GATEAVIS. EI AVIS FOR FOLKET, FOLKET I GATENE", *Oslo Gateavis* nr 1. juni 1970.

¹⁶⁰ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

¹⁶¹ Intervju med Lillian Nove, 2009.

¹⁶² Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008, Rolf Aakervik, 2008, Kari Berg, 2008, Lillian Nove 2009.

¹⁶³ Jørgensen, "Utopia and Disillusion", 341.

¹⁶⁴ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

De praktiske gjøremålene, som var nødvendige for å opprettholde kollektivet, sto også i veien for gjennomføringen av de utopiske tankene, forteller Petter Holm.¹⁶⁵ Lengten etter å bli fullstendig selvberget brakte da også flere av hjelmsgatekollektivistene til jordbrukskollektiver etter oppløsningen av Arbeidskollektivet.

I sentrum for alle disse mer eller mindre praktiske utfordringene, befinner den sentrale problemstillingen ved kollektiver seg, nemlig forholdet mellom helheten – kollektivet, versus delene – individet. Fraværet av et hierarki skiller dynamikken og samspillet i et motkulturelt kollektiv fra andre samlivsformer eller sosiale grupper. Utgangspunktet for Hjelmsgatekollektivet var full personlig frihet for den enkelte. Ingen skulle bestemme over andre, ingen tvang. Fraværet av spesifikke regler eller rammer for praktisk arbeid, sosialt samspill og ideologisk overbevisning sto altså sterkt. Den gjennomgripende ideen om individets frihet og selvbestemmelse sto sterkt gjennom hele kollektivets levetid, men som vi allerede har vært inne på oppsto det problemer når denne tanken skulle settes ut i praksis i kollektivets hverdag.

Et kollektiv kan, vil en kunne hevde, kun fungere om medlemmene er blitt enige om enkelte retningslinjer, ansvarsforhold og arbeidsfordeling. Et fungerende kollektiv er avhengig av samarbeid og kommunikasjon, og en viss form for enighet blant dem som driver det. Dette er kanskje grunnen til at religiøse kollektiver ofte fikk lengre levetid enn de motkulturelle. Her er Gud høyeste autoritet – det var hans bud kollektivistene skulle følge. I Hjelmsgate fantes ingen slik høyeste autoritet, og det var få regler som definerte kollektivet. Den enkeltes selvbestemmelse kunne derfor gå utover samspillet i kollektivet. Dette gjelder både i forhold til uenighet om de praktiske gjøremålene, livsstil og ideologi.

I Lindhjems behandling av ekspressive kollektiver, presiserer han at det ikke behøver å være noen motsetning mellom individualisme og kollektivism, siden medlemmene her er enige om at kollektivet gir de beste mulighetene for selvrealisering.¹⁶⁶ I teorien ja, men i praksis gikk det ikke alltid slik, i alle fall ikke i kollektiver uten faste regler å forholde seg til. For viktigere enn å bidra i det kollektive praktiske arbeidet, var den enkeltes frihet til å velge hvor mye en ville bidra. Viktigere enn å fordele de økonomiske godene, eller kanskje rettere

¹⁶⁵ Intervju med Petter Holm, 2008.

¹⁶⁶ Lindhjem, "Karlsøya-kollektivene", 86.

sagt, de økonomiske byrdene, sto den enkeltes frihet til fritt å kunne forsyne seg fra kollektivets felles pengekasse. Ikke alle ville jobbe heller.¹⁶⁷

I Hjelmsgate var det imidlertid lagt opp til at alle skulle bidra på forskjellige arbeidsområder i kollektivet. Og alt kollektivistene eide og tjente var ment å være kollektivet eiendom i den tiden de bodde og jobbet sammen. Det ser også ut til at den ”harde kjernen” av kollektivister stort sett jobbet for hverandre, og tok ideen om felles økonomi alvorlig. Berit Inger Ophus forteller at kollektivistene møttes på jobb i Hjelmsgate hver dag kl. 08.00. Og grunnet enigheten om felles økonomi, gikk det sport i å bruke så lite penger som mulig. Om kollektivistene ønsket penger til noe spesielt som kino, nye sko eller liknende, måtte det tas opp på fellesmøtet. Og ingen slo Petter Holm i å bruke lite penger.¹⁶⁸

3.5 Syn på politisk organisering

I Arbeidskollektivet var de daglige gjøremål og personlig bevissthetsutvikling politiske handlinger. Dessuten var politikere nettopp slike autoriteter innenfor det etablerte samfunnet som kollektivistene mislikte. Og hvilke politiske organisasjoner skulle i så fall være aktuelle? ”Ml-erne?”, spør Lillian Nove. Det var i alle fall ikke aktuelt for henne. Hva med Arbeiderpartiet? ”Nei, de så vi på som en del av Høyre,” sier hun. Skulle hun stemt, måtte det vært SF. Men hun var anarkist, og anarkister stemmer ikke.¹⁶⁹

Politisk organisering var imidlertid ikke fremmed for kollektivistene. Kollektivets ”sjefsanarkist” Jan Bojer Vindheim hadde for vært med å starte SUF tilbake i 1963, og faren var arbeiderpartimann.¹⁷⁰ Det siste gjaldt også for Rolf Aakervik.¹⁷¹ Vindheim hadde imidlertid forlatt SUF da det ble ”kuppet” av ml-erne, som han ikke hadde mye til overs for. Men han likte godt å diskutere med dem. Kari Berg husker blant annet at hun og Jan Bojer

¹⁶⁷ Intervju med Petter Holm, 2008.

¹⁶⁸ Intervju med Berit Inger Ophus, 2009.

¹⁶⁹ Intervju med Lillian Nove, 2009.

¹⁷⁰ Telefonsamtale med Jan Bojer Vindheim, 2009.

¹⁷¹ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

Vindheim ofte satt og solgte trykksaker for bokkafeen på stand på Blindern. Her kom Vindheim gjerne i opphetede diskusjoner om politikk med ml-ere.¹⁷²

Rolf Aakervik forteller at han etter hvert forsto at politisk organisering kunne være et mer effektivt virkemiddel for endring. Og en stund etter oppløsningen av kollektivet ble Aakervik selv ml-er. Ml-bevegelsen så ut som en bevegelse der de sosialistiske og til dels anarkistiske ideene kunne settes ut i reelle politisk handlinger, ifølge Aakervik.¹⁷³ Men dette må han ha funnet ut etter at Hjelmsgatekollektivet var oppløst, for til *Universitas* i 1971 forteller Aakervik at ”Vi ønsker å forandre dette ”rottereiret,” [samfunnet] og vi føler oss fram og eksperimenterer med ulike samlivsformer uten å ha noen rigorøs formening om hva vi skal sette isteden. Vi tar avstand fra den taktikk som for eksempel SUF (m-l) benytter seg av.”¹⁷⁴

Hans Petter Sjøli påpeker i sin bok *Mao, min Mao, - historien om AKPs vekst og fall*, at ml-erne i AKP (m-l) ble fascinert av Maos vektlegging av behovet for handling. Ml-erne tenkte at Maos ideer kunne forene de radikale og motkulturelle bevegelsene innenfor marxismen-leninismen, og dermed kunne massene vekkes.¹⁷⁵ En så begrensningen i individualiseringen som skjedde i forsøket på å isolere seg fra det etablerte samfunnet. Gjennom organisering ble den individuelle friheten politisert, og sjansene var større for reell politisk påvirkning. Dette kunne for eksempel gjøres gjennom fagforeningsarbeid, sier Aakervik¹⁷⁶

Likevel må Arbeidskollektivet tolkes nettopp som et alternativ til tradisjonell politisk organisering. ”Vi vil ikke høre politikernes tåketale,” sa Rolf Aakervik i 1971.¹⁷⁷ Skepsisen til det etablerte samfunnet innebar også en avvisning av byråkrati de etablerte politiske fora.

¹⁷² Intervju med Kari Berg, 2008.

¹⁷³ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹⁷⁴ ””Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

¹⁷⁵ Hans Petter Sjøli, *Mao, min Mao*, 25.

¹⁷⁶ ”Klassisk sekstiåtter,” *Klassekampen*. http://www.klassekampen.no/artikler/kultur_medier/40739/mod_article/item/null
Publisert: 1. november, 2006 (Oppsøkt kl 12.00, 05.05.09)

¹⁷⁷ ””Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

Kollektivets virksomhet og samliv skulle skape bevissthets- og samfunnsendring, ikke politikk i ordinær forstand.

3.6 Hadde kollektivet en ideologi?

Er det mulig å identifisere en motkulturell retning i kollektivet? En kan lett bli forvirret om en tar en kikk på av *Kimen (Ph5)*. Forsiden består av en kollasj sammensatt av bilder av personer kollektivistene i ulik grad var fascinert av. Forsiden består av en bildekollasj i form av en sirkel omkring en tegning av huset i Hjelmsgate 3. Kollasjen består blant annet av skikkelser som formann Mao, Lenin, Frank Zappa, Bob Dylan, Paul McCartney, Allen Ginsberg, John Lennon, Andy Warhol, og som en Kabouter (anarkist) med en bombe i venstre hånd – og ikkevoldsfilosofen Mahatma Gandhi.¹⁷⁸

Forsiden gir oss noen hint om variert og tilsynelatende kaotisk og uoversiktlig begrepet motkultur er, men også at mange ulike impulser gjorde seg gjeldende i Hjelmsgate 3. På den annen side representerer de fleste bildene på forsiden personer som trosser etablerte samfunnsverdier og normer i sin samtid, forskjellene til tross. Personene er symboler for nyskaping og annerledestekning. I større eller mindre grad revolusjonerende innenfor sitt felt, med unntak i kanskje den nakne kvinnen.

Bjørn Hulleberg forteller at Arbeidskollektivet var preget av en type hippieaktig utydelig ideologi, som er vanskelig å beskrive. ”Elementer av anarkisme, syndikalisme, (spesielt gjennom Jan Bojer) men også sterke buddhistiske element gjennom det makrobiotiske.”¹⁷⁹. Det synes riktig å hevde at kollektivideologien gikk ut på å skape et rom for *all* slags motkultur.¹⁸⁰ Kollektivideologien var ikke en konkret politisk retning, men en form for aktivisme i hverdagen, basert på en åpen form for sosialisme eller anarkisme. Den tilnærmingen bygger på avvisningen av det etablerte samfunnet og troen på at en dyptpløyende kulturrevolusjon er løsningen. Og denne revolusjonen skulle ta utgangspunkt i

¹⁷⁸ Reinertsen, *Reise uten ankomst*, 196. Reinertsen henter til paradokset med å ha en anarkist med bombe i hånda og en ikkevoldsfilosof i samme kollasj.

¹⁷⁹ Intervju med Bjørn Hulleberg, 2009.

¹⁸⁰ Reinertsen, *Reise uten ankomst*, 195.

kollektivets virksomhet og daglige handlinger. Eksempelvis skulle en legge penger i en skål og la den som trengte det få lov til å forsyne seg fritt. Altså til en hver etter behov, fra enhver etter evne, som Johan Iben Hjort uttrykker det.¹⁸¹

Selv om det virker riktig å hevde av en felles politisk-ideologisk plan manglet, fantes mer konkrete ideologiske tilnærminger i Hjelmsgate 3.

3.6.1 Anarkisme versus maoisme

De tydeligste politiske ideologiene innen den motkulturelle bevegelsen og 1968-opprøret i Norge, fantes i ml-bevegelsen og de anarkistiske miljøene. Ideer fra anarkismen og maoismen satte også sitt preg på Arbeidskollektivet.

Rolf Aakervik fortalte i 1971 at det var anarkistiske tanker som skulle realiseres i kollektivet.¹⁸² Blant annet har vi sett på impulser fra Provo- og Kabouterbevegelsen i Nederland. De fleste kollektivistene regnet seg som anarkister, om enn i ulik grad. Noen studerte ideologier nøyere enn andre. Kari Berg kalte seg anarkist, men var i liten grad opptatt av ideologiene bak.¹⁸³ Andre, som Vindheim og Nove, studerte anarkister som Bakunin og Krapotkin. Samtidige anarkister som Cardan og Bookchin ble også lest, og flere av redaksjonsmedlemmene i *Ph/Kimen* var på anarkistseminar på Seletun ved Bergen i påsken 1970.¹⁸⁴

De anarkistiske ideene i Hjelmsgate viste seg i avvisningen av autoriteter og det etablerte. Samtidig var sympatien for den voksende ml-bevegelsen stigende blant enkelte. ”Man ble vel litt forført rundt retorikken omkring kulturrevolusjonen og sånt,” forteller Øystein Holter i dag. Informanter forteller at det utviklet seg en økende polarisering mellom anarkister og de som gikk i en mer marxist-leninistisk retning.¹⁸⁵ Men var det nødvendigvis så stor forskjell mellom anarkister og den såkalte ml-linja i kollektivet?

¹⁸¹ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

¹⁸² ””Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

¹⁸³ Intervju med Kari Berg, 2008.

¹⁸⁴ Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmsgate 3*.

¹⁸⁵ Intervju med Øystein Holter, 2008 og intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

Det sentrale innen anarkistiske bevegelser er avvisningen av hierarkiske maktstrukturer i samfunnet. Anarkister er mot institusjoner, derfor mot staten, og mener autoriteter og regler hindrer menneskenes frihet. Hvordan kunne dette forenes med marxist-leninistisk tenkning? I Norge skulle ml-bevegelsen basere sin ideologi på Marx, Stalin og Lenin, det vil si ortodoks kommunisme. Men forbildet var Mao Zedong, og ml-erne var strengt tatt maoister. Maos kulturrevolusjon virket både antiautoritær og antibyråkratisk, noe som tiltrakk radikalere i vesten.¹⁸⁶ Både anarkister, hippier og andre unge mennesker i opposisjon til det etablerte samfunnet ble fascinert. Øystein Holter forteller: ”Det var jo et propagandatriks av rang da at nå skulle ungdommen utfordre makthaverne liksom – yes, det går vi for!”¹⁸⁷

Rolf Aakervik var dessuten imponert over statsutviklingen i Kina. Forvandlingen fra å være underutviklet til å skape en ny stat, gjorde inntrykk. Aakervik trekker en sammenligning til det Lenin gjorde etter første verdenskrig. ”Maoistene skapte en ny sosialisme etter andre verdenskrig,” forteller han. Mange var imidlertid redde for at kommunismen i Kina skulle utvikle seg i samme retning som den hadde gjort i Sovjetunionen.¹⁸⁸ Aakervik forteller at selv om han var venstreradikal, så var han av den oppfatning at Sovjetunionen hadde utviklet fascistiske trekk. ”De sosialistiske ideologiene hadde endt i et totalitært og undertrykkende regime,” forteller Aakervik.¹⁸⁹ Ml-bevegelsen var for unge som Aakervik interessant fordi den nettopp tok avstand fra den retningen Sovjetunionen tok under Khrustsjov og Bresjnev. Som Hans Petter Sjøli påpeker i ”Fra raddis til kader,” mente ml-erne at Sovjet og Østblokken hadde sviktet de genuine marxist-leninistiske idealer. De hadde blitt totalitære og kapitalistiske stater.¹⁹⁰

Men så kom kulturrevolusjonen, påpeker Aakervik, som så ut til å være det stikk motsatte.¹⁹¹ ”¼ av verdens befolkning, som kasta alle autoriteter. La oss bygge noe som er helt nytt, fri oss fra imperialistene, la oss fri oss fra de store monopolkapitalene som bomber folk og

¹⁸⁶ Sjøli, ”Fra raddis til kader”, 2, 12, 56.

¹⁸⁷ Intervju med Øystein Holter, 2008.

¹⁸⁸ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹⁸⁹ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹⁹⁰ Sjøli, ”Fra raddis til kader”, 11.

¹⁹¹ Sjøli, ”Fra raddis til kader”, 56. Kulturrevolusjonen virket kanskje antiautoritær og frihetlig, men realiteten var at hundretusener av mennesker ble drept og torturert av Maos rødegardister.

driver med krigsindustri.”¹⁹² Samtidig så Aakervik og andre at de frigjorte afrikanske statene knyttet seg til sosialistisk ideologi, noe de syntes var svært interessant. ”Alt det her virka inn på oss som gikk på realskole og gymnastid”, forteller Aakervik.¹⁹³ Men i 1971, mens han ennå var med i Arbeidskollektivet, var Aakervik skeptisk til ml-bevegelsen – og dennes taktikk, som han sier til *Universitas*.¹⁹⁴

Av kollektivets medlemmer synes spesielt Johan Iben Hjort og Rolf Aakervik å ha vært begeistret for hva formann Mao hadde fått til i Kina.¹⁹⁵ Men heller ikke kollektivets ”hippie,” Jan Bojer Vindheim, avviste Mao helt, og han forteller at han så på Mao som en slags ”skapanarkist.” Vindheim forklarer imidlertid at han kanskje var litt mer skeptisk enn en del andre, og at de hadde lite reell informasjon. Han var imidlertid mer skeptisk til Ho Chi Minh enn Mao, fordi han hadde beordret massakre på andre kommunister enn de Ho selv likte. Slike opplysninger hadde han ikke om Mao, legger Vindheim til.¹⁹⁶ Ifølge Knut Midtbust hadde også Lillian Nove troen på Mao, men hun var likevel ingen tilhenger av ml-bevegelsen.¹⁹⁷ Kollektivistenes interesse for Kina bekreftes også gjennom *Kimens (Ph5)* utdrag fra en artikkel skrevet av Anna Louise Strong, om Sputnikkooperativet i Suiping.¹⁹⁸

Johan Iben Hjort brukte jevnlig begreper hentet fra venstreradikal retorikk i brevene som ble sendt ut fra kollektivet i 1970. I et brev til Jippi Jan Michaelsen i Huset i København¹⁹⁹ anno 28. oktober 1970, begynner Hjort med et spørsmål; ”Er den sorte pest draget henover Jeres land?” Svartedaudsmetaforen brukes trolig fordi Hjelmsgatekollektivet ikke har hørt fra Huset på lenge, men kan også bety anarkismen (svart flagg). Det er imidlertid tydelig at brevet er skrevet av en person som synes klar i sin politiske overbevisning. ”Alle kollektivets

¹⁹² Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹⁹³ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹⁹⁴ ””Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

¹⁹⁵ Brev fra Iben Hjort til Jippi Jan Michaelsen i Huset, København (28.10.1970), intervju med Rolf Aakervik, 2008.

¹⁹⁶ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

¹⁹⁷ Intervju med Knut Midtbust, 2009.

¹⁹⁸ *Kimens (PH 5)*, 8-9.

¹⁹⁹ Huset i København var et statsstøttet kultursenter, et 4000 m2 område, bestående av kino, bokhandel, kafé, teater, verksted og et forlag. Huset ble tilholdssted for Københavns hippiemiljø på slutten av 1960-tallet, før det rask forvandlet seg til en bopel for folk på kjøret, og stengte tidlig i 1970. Se Jørgensen, ”Utopia and Disillusion”, 343.

medlemmer studerer marxismen-leninismen og Mao Zedong”, forteller Hjort i brevet. Han påpeker videre at Hjelmsgatekollektivet ser på Husets politiske linje som dødfødt.²⁰⁰ Hjort sikter trolig her til det han ser på som Husets anarkistiske hippieradikalisme. Hvor representativt innholdet i brevet er for resten av medlemmene i Hjelmsgatekollektivet er vanskelig å si, men det beskriver likevel godt hvordan marxismen-leninismens tankegods hadde gjort sitt inntog i den motkulturelle bevegelsen i Norge omkring 1970.

Men også i Danmark var store deler av den motkulturelle bevegelsen rundt 1970 på vei vekk fra hippielivsstil og anarkistisk spontanitet og manglende organisering. Desillusjonerte søkte motkulturelle etter et nytt Utopia. Maoismen og den reviderte leninismens fokus på disiplin og organisering syntes mer handlekraftig. Dette var en utvikling en kunne se ganske samtidig i alle de vestlige land på 1970-tallet, ifølge Thomas Ekman Jørgensen.²⁰¹

Lillian Nove hevder imidlertid at hun ikke lot seg forføre av ml-ernes retorikk, hennes ideologiske innfallsvinkel var den russiske anarkisten Mikhail Bakunin. Nove husker hun hadde diskusjoner med andre i kollektivet om kommunismen. Hun hadde uttrykt at kommunistene ikke var annet enn kapitalister de og, men da hadde hun fått høre at nei, det gjaldt ikke maoistene.²⁰²

I dag toner Johan Iben Hjort ned Mao og ml-bevegelsens betydning for seg selv og for kollektivet. Han hevder dessuten videre at en såkalt konflikt mellom ulike ideologiske retninger innen kollektivet er delvis konstruert av Jan Bojer Vindheim. ”Jeg hadde ingen behov for å plassere meg i en skoleretning. ...det som kanskje ser ut som en ideologisk overbevisning, var egentlig mer en slags fascinasjon for symboler, og det eksotiske Kina som lå så langt borte. ”Jeg var aldri i den situasjonen at jeg vurderte å dra til Kina, langt mindre Albania,” hevder Hjort. I beste fall var dette løse ideologiske forestillinger som ga seg uttrykk, forteller han. Selve ideologien hadde ingen stor betydning, sier Hjort i dag, men legger til at om man kunne kalle ham noe, så måtte det være anarkist – i åpen betydning.²⁰³

²⁰⁰ Brev fra Iben Hjort til Jippi Jan Michaelsen i Huset, København (28.10.1970).

²⁰¹ Jørgensen, ”Utopia and Dissillusion”, 349-350.

²⁰² Intervju med Lillian Nove, 2009.

²⁰³ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

Lillian Nove hevder at ml-erne som besøkte Hjelmsgatekollektivet var ute etter den nittenårige Johan Iben Hjort. Han var interessant å rekruttere både på grunn av hans unge alder og sitt navn.²⁰⁴ Tenk om ml-erne kunne få den unge mannen fra advokatfamilien Hjort på laget. Her lå det nok en viktig symbolverdi. De fleste andre i kollektivet var en del eldre, og ble sett på som ubrukelige av ml-bevegelsen, ifølge Nove.²⁰⁵

Det vanskelig for oss å avgjøre hvor viktig kommunismen og maoistiske ideologien var for den enkelte i kollektivet. Interessen for Kina og folkekommuner var tydelig der, det viser både innholdet i *Kimen (Ph5)* og informantenes utsagn. Fascinasjonen for Mao og kulturrevolusjon var der også. Det som like fullt er tydelig er at enkelte informanter har et behov for å distansere seg fra maoismen, siden de i dag ikke lengre går god for tankegangen, og en i dag er klar over de svært negative sidene. Derfor etterrasjonaliseres det, i et forsøk å skape sammenheng mellom ungdom og voksenlivet. Konservatisme og maoisme klinger ikke så godt sammen.

Andre igjen, som Rolf Aakervik har ikke behovet fra å distansere seg fra maoismen. Aakervik forteller i dag at han ser at kapitalismen frigjorde de sosiale båndene, at velstandsutviklingen var en reaksjon på det gamle føydalsamfunnet.²⁰⁶ Dette er vendinger vi finner igjen i marxistisk retorikk. Det interessante her er at Aakervik slett ikke var tilhenger av ml-bevegelsen mens han var med i kollektivet. I 1971 uttrykker Aakervik av han tar avstand fra ml-bevegelsens taktikker, og at det er anarkistiske ideer som ligger til grunn for virksomheten i Hjelmsgate.²⁰⁷ Det var først en tid senere Aakervik ble med i AKP (m-l).²⁰⁸

Petter Holm var mest opptatt av økologi, antroposofi og anarkistiske tanker, men da han var i Stockholm før han kom med i Hjelmsgatekollektivet, ble han i 1968 kjent med en del mennesker fra den radikale Rebellrørelsen.²⁰⁹ Rebellene, som også ble kalt rødegardister eller likvidatorer, var en ekstrem maoistiske gruppen hadde støtte spesielt i

²⁰⁴ Intervju med Lillian Nove, 2009.

²⁰⁵ Ibid

²⁰⁶ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

²⁰⁷ ””Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7.

²⁰⁸ ”Klassisk sekstiåtter?”, *Klassekampen*.

²⁰⁹ Intervju med Petter Holm, 2008.

universitetsmiljøene i Malmö, Lund, Uppsala og Stockholm.²¹⁰ Rebellrørelsen tok kulturrevolusjonen på høyeste alvor, og USA-imperialismen ble pekt ut som hovedfiende. Et skremmende bilde av bevegelsen tegnes av Torbjörn Säfve i ”Rebellerna i Sverige.” Säfve forteller at rebellerna drev våpenøvelser, og tidlig om morgenen drev de hard gymnastikk i Stockholms og Uppsalas parker, gjerne akkompagnert av høytopplesninger fra *Maos lille røde*.²¹¹

I utgangspunktet var Holm fascinert av bevegelsen, men da han så hvor dårlig det gikk med rebellene ble han skeptisk til den maoistiske ideologien og ml-bevegelsen, forteller han.²¹²

Ifølge Jan Bojer Vindheim fulgte Arbeidskollektivet freudiansk-marxistisk tankegang som sa at kunst et uttrykk for sosial mistilpasning. Kunst ble betraktet som et borgerlig avvik og et sykdomstegn. Dette gikk igjen i andre kollektiver også, forteller Vindheim. ”Kunst var en form for sjelelig feilutvikling og frustrasjon. I et sunt samfunn skulle man jobbe med jordnære og ekte ting.”²¹³ Petter Holm forteller at dette var et uttrykk for det antikapitalistiske og det maoistiske som sa at man skulle leve enkelt, ikke gjøre karriere. Han viser til den de såkalte Rebellerna i Stockholm. ”Rebellerna var svært ekstreme når det gjaldt slike ting. Man skulle gi fra seg alt man eide... det gjorde jo vi og”, forteller Holm. ”På det feltet var det en litt snever ideologi i kollektivet, ikke alt var like fritt som enkelte ønsket. Man ble kritisert hvis man gjorde borgerlige ting eller gikk tradisjonelle veier.”²¹⁴

Dette negative synet på kunst hadde et ideologisk grunnlag, men var allikevel bemerkelsesverdig, særlig med tanke på at Hjelmsgate 3 opprinnelig skulle romme et tverrkunstnerisk prosjekt. Enda mer besynderlig virker det når vi vet at mange av medlemmene nettopp hadde en bakgrunn fra kunst. Flere av kollektivets medlemmer hadde en bakgrunn som kunstnere, blant annet som musikere og forfattere. Petter Holm var profesjonell musiker i Oslo på 1960-tallet, men musikken ble lagt på hylla mens han var med

²¹⁰ Kim Salomon, *Rebeller i takt med tiden: FNL-rørelsen och 60-tallets politiska ritualer*, (Stockholm: Tiden Athena/Rabén Prisma), 152-154.

²¹¹ Torbjörn Säfve i Kim Salomon, *Rebeller i takt med tiden*, 154.

²¹² Intervju med Petter Holm, 2008.

²¹³ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

²¹⁴ Intervju med Petter Holm, 2008.

i kollektivet. Det samme gjaldt Rolf Aakervik. Jan Bojer Vindheim hadde skrevet en del lyrikk, men måtte trappe ned etter han kom med i kollektivet. ”Vel, jeg hadde vel et par opplesninger i kollektivet, under sterk tvil,” forteller han.²¹⁵

Det er grunn til å hevde at synet på kunst forteller mye om hvor alvorlig en del av kollektivistene tok ideologier i perioder, og hvor langt de ville gå for å sette ideene ut i praksis. I dag forteller imidlertid Jan Bojer Vindheim at det var ideologien som var syk, ikke kunsten.²¹⁶

Det fantes til tider også samarbeid mellom kollektivistene og ml-erne, for eksempel gjennom frikonserter, blant annet på St. Hanshaugen. Ml-erne syntes imidlertid kollektivistene manglet en konsekvent politisk holdning. Mistroen var gjensidig. Det var imidlertid stadig ideologiske diskusjoner innad i kollektivet. Ml-bevegelsen i Norge var på et tidlig stadium på den tiden og blant tilhengerne fantes stor sympati for maoismen og det kjempende vietnamesiske folk under lederen Ho Chi Minh, forteller Jan Bojer Vindheim. Enkelte kollektivister var fascinert, og ville rekruttere de andre til å bli med i ml-bevegelsen. Disse overtalte derfor de andre til å gå gjennom grunnsirkelen i marxismen-leninismen, en gjennomgang av de mest sentrale punktene i marxistisk teori. Vindheim forteller at det var Ingvar Skobba fra ml-bevegelsen, også et fremtredende medlem av Solidaritetskomiteen, som skulle undervise kollektivet i marxismen-leninismens kriterier. Vindheim forteller at både han og et par andre hadde den del greie på arbeiderbevegelsens historie, anarkisme og Stalins forbrytelser. Allerede i det tredje møtet skal Skobba ha begynt å snakke om den spanske borgerkrigen. Da skal Vindheim ha spurt ham om hvorfor Stalin hadde ødelagt de anarkistiske kollektivene under borgerkrigen. Dette hadde Skobba ifølge Vindheim ikke hørt om før, og sa at han skulle komme tilbake og svare på det på neste møte. Neste møte ble aldri noe av, ifølge Vindheim.²¹⁷ Vindheim skal ifølge Lillian Nove også ha spurt: ”Men si

²¹⁵ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008. For eksempel på Vindheims poesi, se diktet ”Resolusjonsforslag” fra samlingen Radio Lys (1971) i appendiks.

²¹⁶ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

²¹⁷ Ibid.

meg, hva med kjærligheten?" Da skal kaderen (Skobba) ha blitt helt stille. Etter en stund pakket han sammen og sa at han ikke trodde at dette var noe for kollektivistene.²¹⁸

Etter hendelsene med studiesirkel førte kollektivet en mer helhetlig anarkistisk linje, ifølge Vindheim. For selv om noen av kollektivets medlemmer var fascinert av marxismen-leninismen, var de antiautoritære kreftene sterke.²¹⁹ I 1971 kunne Rolf Aakervik fortelle at det var de anarkistiske ideene skulle realiseres i miniatyrsamfunnet, kollektivet.²²⁰ Dette gjorde seg også utslag i arbeidet med kollektivets avis.

Redaksjonen i *Gateavis* tok kontakt med et kollektiv på Blindern som het Kommunen, blant annet drevet av anarkistene Andreas Hompland, Tor Sjelstad og Hans Petter Åstorp. Sammen med Kommunen og Føderasjonen av anarkistisk ungdom i Kristiansund og Bodø Anarkistiske Liga, ble det opprettet en anarkistisk gruppe, Føderasjonen av anarkister og frihetlige sosialister. *Gateavis* skulle bli et landsdekkende organ for anarkistbevegelsen i Norge. Et av resultatene var at *Oslo Gateavis* ble døpt om til *Gateavis*, trykket opp et stort opplag og sendt ut over hele landet.²²¹

Samarbeidet mellom anarkistene var imidlertid ikke konfliktfritt. *Gateavis* passet ikke til å være et partiorgan, selv ikke for et anarkistisk parti, forteller Vindheim. Engasjementet endte med en relativt vennskapelig splittelse i løpet av sommeren 1971. De organiserte anarkistene opprettet *Folkebladet for frihetlig sosialisme* og *Gateavis* slapp å være tilknyttet noen politisk bevegelse - til alles store lettelse. *Gateavis* ble nå mer et rent hippieorgan, forteller Vindheim.²²² Ifølge Audun Engh ble *Gateavis* fra 1971 møtepunkt for det Engh kaller den politiske Blindern-anarkismen og den svevende hippieanarkismen.²²³

²¹⁸ Intervju med Lillian Nove, 2009.

²¹⁹ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

²²⁰ "'Samfunnet er et 'rotteir'", *Universitas*, 7.

²²¹ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

²²² Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

²²³ *Ibid*, 222.

Rolf Aakervik forteller at det ikke var noen veldig faste grupperinger i kollektivet, til tross for ideologiske uenigheter. Samtidig forteller Aakervik at han betraktet Johan Iben Hjort og en del andre som veldig politisert. ”De var SUF-inspirert, og så kollektivet som et markedsområde”, forteller han. Selv om han tok avstand fra SUF sine metoder, forteller han at han var mer fascinert av denne venstreradikale delen, enn det han kaller Jan Bojer Vindeheims ”provo-bevegelse.” ”Jeg så det som et veldig feilskjær, en veldig kommersialisering og populariseringen av hippiekulturen og dopideologien, som jeg opplevde som veldig sløvende.”²²⁴

Jan Bojer Vindheim, på sin side, var skeptisk til det han kaller den ”blinde” sympatien med totalitære kommunistiske ledere, og forteller om da Rolf Aakervik hengte oppe et bilde av Ho Chi Minh over bakerbenken: ”Allerede den gangen mente jeg at Ho Chi Minh sto for et kommunistisk diktatur, som jeg ikke ville ha noe med å gjøre. Så jeg forlangte at det (bildet) skulle bli tatt ned, og det var ikke veldig populært å si det den gangen. Enten så var du høyrevridd og antikommunist eller så var du for folkets rettferdige frigjøringskamp, og noen mellomposisjon fantes ikke.”²²⁵

Petter Holm forteller han opplevde at Jan Bojer Vindheim ble kritisert fra ml-siden i kollektivet. Mye av det motkulturelle, spesielt de spirituelle aspektene, kolliderte med ml-bevegelsens linje, hvor metafysikk ikke hadde noen plass. De som var fascinert av maoismen ville gjerne bytte ut slike innslag som gurun Vimala Thankar med ml-ere, forteller Holm. Holm forklarer imidlertid at han ikke hadde krefter til å støtte Jan Bojer skikkelig på den tiden. Han hadde allerede høsten 1970 begynt å miste troen på at de kunne få til noe konstruktivt på grunn av at de praktiske og økonomiske forholdene ikke kom i orden.²²⁶

Polariseringen mellom såkalte den maoistiske linja og de mer anarkistiske eller hippieinspirerte, synes etter hvert å ha gjort det vanskeligere å skape en felles identitet for kollektivet. I et brev anno 2. desember 1970 forteller Arbeidskollektivet at de sliter med sin

²²⁴ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

²²⁵ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

²²⁶ Intervju med Petter Holm, 2008.

form og sin felles bevissthet. I brevet står det at kollektivet må finne seg selv, og at kollektivistene ikke klarer å få til så mye på grunn av mangelen på fokus.²²⁷

Selv om enkelte leste mye ideologisk litteratur og engasjerte seg dypt i politiske spørsmål, var andre mer opptatt av hippielivsstilen og de motkulturelle aspektene. Kari Berg var i den siste kategorien. Hun beskriver seg selv som en hippie med mange tanker og meninger, men legger til at hun var ung og visste lite om ideologi og politikk før hun kom med i kollektivet. Hjelmsgate åpnet imidlertid mange dører, forteller Berg. Hun tok til seg inntrykk og kunnskap, og så opp til de andre hun bodde sammen med. ”Men de politiske ideologiske bøkene leste jeg aldri”, forteller hun.²²⁸

3.7 Ekstreme virkemidler?

Kollektivistene i Hjelmsgate var på søken etter å prøve ut ulike strategier for å skape endring i samfunnet. I hovedsak dreide det seg om bruk av fredelige virkemidler. Rolf Aakervik forteller imidlertid at han en gang var med i demonstrasjon og kastet stein mot den amerikanske ambassaden.

Det syntes imidlertid langt til metodene som den radikale amerikanske gruppen The Weather Underground²²⁹ og den vesttyske venstreekstreme terrororganisasjonen Baader Meinhof tok i bruk. Begge grupper tok i bruk vold og terror i sin virksomhet. En viss påvirkning kan likevel sees. Ifølge Lillian Nove skal Jan Bojer Vindheim ha bestilt et hefte om hvordan en kunne lage en bombe hjemme. Bjørn Hulleberg og Lillian Nove ble sendt ned til tollkontoret for å hente Vindheims bestilling, siden de ikke så ut som hippier, forteller Nove. De to kollektivistene ble sittende lenge på tollkontoret, og flere av de ansatte skal ha vurdert dem nøye. Til slutt fikk de imidlertid utlevert en eske med bøker Vindheim hadde bestilt. Nove forteller at de ikke hadde visst at de var blitt sendt for å hente en bok om å lage bomber, men når de åpnet esken med bøker skjønnte de hvorfor ting hadde tatt så lang tid nede på

²²⁷ Brev fra Arbeidskollektivet, (2.12.1970).

²²⁸ Intervju med Kari Berg, 2008.

²²⁹ Sam Green og Bill Siegel. Film. ”The Weather Underground”, 2002.

tollkontoret.²³⁰ Boka som Lillian Nove refererer til var trolig *The Anarchist Cookbook*, av William Powell, en håndbok for anarkister, utgitt i 1971.²³¹

Når jeg spør hvorfor Vindheim bestilte boka, svarer Nove, ”det var hipt.” Hun forteller også at det en tid fantes en såkalt provokatør i Hjelmsgate 3, som kom fra England. Han ivret blant annet for at kollektivistene skulle drive husokkupasjon. ”Det gikk så langt at jeg hadde spurt faren min om å låne brekkjern, men så fant jeg ut at jeg ikke ble med på det med ungene,” forteller Nove.²³²

Hvorvidt kollektivistene noen gang for alvor vurderte å ta i bruk mer ekstreme metoder i sin kamp for endring av samfunnet, er vanskelig å vurdere, men sikkert er det at slike virkemidler var en del av tidsånden omkring 1970. *Gateavisa* skriver om mer ekstreme revolusjonære grupper flere ganger, og det var tydelig en viss fascinasjon. Til tross for interessen for også mer ekstreme radikale grupper, fulgte hjelmsgatekollektivistene den fredelige, ikkevoldelige tilnærmingen som kjennetegner 1968 og motkultur i Norge.²³³

3.8 Kvinnekamp?

Allerede før hun kom med i Arbeidskollektivet hadde Lillian Nove interessert seg for kvinnekamp. Hun hadde blant annet reagert på at kvinner ikke fikk lov til å utføre de samme arbeidsoppgavene som menn i de fabrikkene hun hadde besøkt.²³⁴ I Arbeidskollektivet praktiserte en imidlertid høy grad av praktisk likestilling gjennom arbeidsrotasjon. Medlemmene i kollektivet vekslet på matlaging, servering, barnepass, baking, reingjøring og alle andre oppgaver både i Hjelmsgate og i bokollektivet på Nesodden.²³⁵ Lillian Nove forteller imidlertid at hun og de andre kvinnelige kollektivistene oppdaget at den motkulturelle bevegelsen sjelden tok kvinnekampen på alvor, at bevegelsen ikke tok hensyn

²³⁰ Intervju med Lillian Nove, 2009.

²³¹ Telefonsamtale med Jan Bojer Vindheim, 2009.

²³² Intervju med Lillian Nove, 2009.

²³³ Tor Egil Førland, ”1968 in Norway: Piecemeal, peaceful and postmodern” side 384-385 i *Scandinavian Journal of History*, Vol. 33, No. 4, 2008.

²³⁴ Intervju med Lillian Nove, 2009.

²³⁵ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

til at kvinner var annerledes enn menn. ”Fri kjærlighet. Hvem gikk det ut over? Hvem sitter igjen med ungene?” spør Nove. Hun ble derfor nyfeminist.²³⁶ Flere av de kvinnelige medlemmene av Arbeidskollektivet meldte seg også inn i organisasjonen Nyfeministene. Sympatien for den konkurrerende organisasjonen Kvinnefronten var liten, skriver Jan Bojer Vindheim, kvinnefrontene ble ansett som dogmatiske og autoritære, og samarbeidet dessuten nært med maoistene i SUF.²³⁷

3.9 Kollektivister studerer ikke, men hvorfor?

Studenteksplosjonen pekes gjerne på som en avgjørende årsak til radikaliseringen rundt 1968. De store fødselskullene på 1940-tallet kombinert med at studietilbøyeligheten økte gjorde studenteksplosjonen mulig. Universiteter og høyskoler ble overfylte, men som det empiriske materialet i *Ekte sekstiåttene* viser, førte ikke dette til nevneverdig misnøye eller radikalisering. Det hevdes i stedet at studenteksplosjonen skapte et stort antall studenter med god tid, fleksibel, fri hverdag, lave levekostnader og trening i kritisk tenkning.²³⁸

”Jeg var så langt unna det (studier) som mulig”, forteller Johan Iben Hjort.²³⁹ Han var ikke alene. Faktisk var ingen av kollektivistene universitetsstudenter mens de engasjerte seg i Hjelmsgate 3. Det hadde de ikke tid til, forteller Rolf Aakervik. ”...det lar seg ikke gjøre å kombinere studier og deltakelse i et kollektiv”. ”Vi trenger folk som kan arbeide for føda.”²⁴⁰

Jeg skal ikke diskutere hvorvidt det kunne være mulig å være student og kollektivist samtidig. Det kunne trolig latt seg gjennomføre, ikke fordi Arbeidskollektivet ikke tok tid, men fordi studietiden for mange er en relativt fleksibel periode i livet. Det er allikevel liten tvil om at kollektivlivet tok medlemmenes krefter og konsentrasjon. Dette bekreftes av de andre tidligere kollektivistene jeg har intervjuet. På den annen side kan vi forstå Aakerviks uttalelse om studier som et uttrykk for at kollektivistene burde gå tilbake til det primitive, det

²³⁶ Intervju med Lillian Nove, 2009.

²³⁷ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

²³⁸ Ibid, 254.

²³⁹ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

²⁴⁰ ”Samfunnet er et ’rotteireir’”, *Universitas*, 7.

enkle. Kollektivistene skulle drive praktisk arbeid og være en del av arbeiderklassen. Da kunne en ikke ta del i borgerlige institusjoner som universiteter, som var en del av det etablerte samfunnet de protesterte mot. ”Vi oppfattet Universitetet som høyborgerlig,” forteller Lillian Nove.²⁴¹ Berit Inger Ophus husker at hun gikk rundt på Frederikke på Blindern og solgte *Gateavisa*, og forteller av hun oppfattet studentene som enormt borgerlige, fanget av kapitalismen og systemet.²⁴² Aakervik forteller samtidig at kollektivistene så på seg selv som en del av en intellektuell, bevisstgjort bevegelse av unge mennesker.²⁴³ En ville altså gjerne være intellektuelle, men utenfor samfunnets ”småborgerlige” institusjoner.

Johan Iben Hjort forteller at beslutningen om ikke å studere var en slags form for opprør. ”..en så på det som en slags protest å være drop-out.” Hjort har imidlertid også en annen forklaring på han ikke studerte. Han forteller at han hadde mistet sin motivasjon til å studere i møte med Forsøks gym. ”...det var en form for antilærdom, en skole i å ikke skolere seg.”²⁴⁴

Forsøks gymnaset ble startet høsten 1967, og var et av de tydeligste eksemplene på en vridning mot en mer elevsentrert skole i Norge på 1960-tallet. Opprørsskolen skulle være åpen og leksefri, et gymnas der det etablerte hierarkiet mellom lærer og elev skulle fjernes. Den alternative skolen skapte både begeistring og forargelse. Blant annet gikk det rykter om av skolen var et narkoreir.²⁴⁵

1968-opprørets autoritetsavvisning var altså det avgjørende fundamentet i den nye skolen. Begrepet ”autoritet” har imidlertid to betydninger. Den første som ”myndighet” – altså å *ha* myndighet til å bestemme over andre i kraft av sin posisjon. Den andre betydningen handler om ”kyndighet,” altså å *være* en autoritet i kraft av sin ferdighet eller kunnskap innenfor et felt. De to betydningene av begrepet er imidlertid sammen, i form av at myndigheten i

²⁴¹ Intervju med Lillian Nove 2009

²⁴² Intervju med Berit Inger Ophus, 2009.

²⁴³ Intervju med Rolf Aakervik. 2008

²⁴⁴ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009

²⁴⁵ Trine Rogg Korsvik, ”Opprørsskolen” i Førland og Korsvik, 1968, 56, 65.

utgangspunktet er bygget på en oppfatning av overlegen kyndighet.²⁴⁶ Avvisningen av myndighetsautoriteten var selvsagt på Forsøksgym. Verre var det, ifølge Hjort, at kyndighetsautoriteten manglet.²⁴⁷

Forsøksgym manglet gode lærere, hevder Hjort, men mest av alt dyktige fagfolk. Bare et lite fåtall av lærerne på Forsøksgym hadde autoritet gjennom faglig tyngde, forteller han. ”Dette var nok en grunn til at jeg i denne tiden ikke hadde noen lyst til å studere.”²⁴⁸ Ph, senere *Gateavisa*, ble skapt på Forsøksgym, av elevene Øystein Holter og Johan Iben Hjort. Skolen gav opphav til ulike motkulturelle tiltak, blant annet i samarbeid med kollektivet i Hjelmsgate, som poesitidsskriftet *Dikt og Datt*.²⁴⁹

Årsakene til at kollektivistene ikke studerte synes å kunne deles i to. For det første var det en slags ideologisk årsak som vi har diskutert over – universitetet ble sett på som noe negativt borgerlig. For det andre var det mer spennende å drive et kollektiv. Det er imidlertid ikke så underlig at unge mennesker som er ferdig med gymnaset har lyst til å drive med noe annet enn skole i en periode. ”Det var mer fristende å drive et makrobiotisk kjøkken, eller å drive en bokkafé, enn å studere. ...stemningen der var god. Og det følte riktig der og da, å bruke all sin kraft på å opprettholde et så underlig fenomen som et spisested, med nettopp de råvarene, de gjestene,” forteller Johan Iben Hjort.²⁵⁰ En kan også tenke seg at kollektivistene legitimerte manglende motivasjon til studier gjennom å peke på ideologisk overbevisning. Slik kunne man på en måte rettferdiggjøre noe som i grunnen mest av alt var mer spennende der og da. Studenteksplosjonen skapte et rom for at unge mennesker kunne drive med alternative sysler etter gymnas eller grunnskole, og en kan hevde at de radikale bevegelsene som oppstod i relasjon til studentmiljøene, medvirket til den ”opprørske” tidsånden som Hjelmsgatekollektivet var en del av.

²⁴⁶ Førland og Korsvik, 1968, 12-13.

²⁴⁷ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

²⁴⁸ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

²⁴⁹ Korsvik, ”Opprørsskolen” i Førland og Korsvik, 1968, 68.

²⁵⁰ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

4. Norsk motkultur – kulturimport?

Den norske motkulturelle bevegelsen var naturlig nok påvirket av internasjonale motkulturelle strømninger. En utbredt myte har sågar vært at 1968 og de norske motkulturelle bevegelsene var en del av en ren kulturimport fra utlandet. Den norske historikeren James Godbolt langt på vei avvist, eller i alle fall moderert denne oppfatningen. Dette begrunner han blant annet med at vi i Norge allerede rundt 1966-67 hadde store demonstrasjoner mot vietnamkrigen, omkring to år før tilsvarende protester i USA.²⁵¹

Vietnamprotesten fikk et tidlig høydepunkt med demonstrasjon på den Internasjonale menneskerettighetsdagen, 10. desember 1966. Motstanden mot vietnamkrigen fikk stor oppslutning og til tross noe uklare utspill var også den norske regjeringen hovedsakelig kritisk til USAs krigføring. Krigen var ellers en symbolsk drivkraft bak fremveksten av det nye radikale venstresiden i Norge, blant annet ml-bevegelsen.²⁵²

1968 dreier seg imidlertid ikke bare om protesten mot USAs krigføring i Vietnam. Protesten mot vietnamkrigen var en viktig symbolsak for mange, men det som virkelig kjennetegner den motkulturelle bevegelsen var at den både i form og innhold var svært variert. Den motkulturelle bevegelsen trakk på impulser som både geografisk og kulturelt lå langt fra hverandre. Hjelmsgatekollektivet trakk således til seg ideer fra flere kanter, fra hippiekulturen fra USA, til sosialistiske utopiske bevegelser med opprinnelse i Europa, samt østlig filosofi. I det følgende vil jeg redegjøre for de viktigste impulsene og drøfte kollektivistenes oppfatninger om dem.

4.1 Fra Beat til Woodstock til Hjelmsgate

Rolf Aakervik forteller at det i det motkulturelle miljøet i Norge fantes en fiendtlighet mot USA. Denne fiendtligheten grunnet i Vietnamkrigen og det de motkulturelle så på som

²⁵¹ James Godbolt, "Sju mytar om 'Vietnamkrigen i Norge'" i *Fortid*, nr3. 2007, 29.

²⁵² *Ibid.*, 28-29.

imperialistiske tendenser. Aakervik poengterer imidlertid at kollektivistene var klar over at 68-opprøret nettopp hadde sitt opphav blant progressive og intellektuelle i USA.²⁵³

Den motkulturelle bevegelsen som vokste frem i USA på 1960-tallet sees gjerne som en slags fortsettelse på det beatmiljøet hadde satt i gang på 1950-tallet. I USA vokste beatmiljøet fram rundt en del undergrunnskunstnere og forfattere i Bay-området i San Francisco. De såkalte beatniksene utfordret på 50-tallet det konforme amerikanske samfunnet ved å bryte de etablerte normene og ikke minst tabuene som eksisterte. De hyllet opprørskhet og individualisme, og avviste forbrukerkulturen.²⁵⁴ Beatniks eksperimenterte med rusmidler, studerte alternative ideologier og livssyn, og hadde et liberalt forhold til seksualitet, eksempelvis homoseksualitet. Beat-forfattere som Jack Kerouac og Allen Ginsberg både skildret og levde ut en slik radikal livsstil på kanten av det konservative amerikanske samfunnet på 1950-tallet.

Fra midten av 1950-tallet vokste populærkulturen frem i USA, og tenåringerne fikk forbilder som i likhet med beatniksene trosset det konforme amerikanske samfunnet. Verken James Dean eller Marlon Brandos rollefigurer gjorde som foreldrene sa. De kommuniserte et behov for frigjøring fra et velstående og sterilt middelklassesamfunn, bygget på forbrukersamfunnets selvbedrag. De var individualister og opprørere på leting etter en annerledes livsstil.²⁵⁵ Deres budskap gikk rett hjem til ungdom over hele den vestlige verden, også til Norge. Rolf Aakervik forteller at disse nye kulturimpulsene svarte på en søken som mange unge har, en søken etter å frigjøre seg fra foreldregenerasjonen. Mer konkret dreide det seg om å frigjøre seg fra de normer og verdier som det etablerte samfunnet var bygget på. Og hvordan gjør man det? Jo, blant annet å omfavne kulturimpulsene som var mest iøynefallende. Dette betydde nye nytt utseende – nye klær, annerledes hår, nytt kroppsspråk, nye språklige koder. Og hvorfor hadde ikke gutter og jenter adgang til hverandres soveavdelinger på universitetene? Hva med jentenes ærbarhet, hvorfor hadde gutter det friere seksuelt enn jenter? Et seksuelt opprør måtte være en del av livsstilsopprøret. Og

²⁵³ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

²⁵⁴ William H. Chafe, Alice Mary Baldwin, Harvard Sitkoff (red.) *The Unfinished Journey, America Since World War II*. (Oxford University Press., 1995), 142.

²⁵⁵ Ibid.

livsstilsopprøret var vel så viktig som et bevisst politisk opprør, forteller Aakervik.²⁵⁶ Øystein Holter forteller at det var de motkulturelle elementene som fenget mest. Han deltok på en del politisk radikale ting, men det var de motkulturelle aspektene av opprøret som var de sentrale for ham. Det å høre på rock var en protest i seg selv, forteller han, og legger til at det bare var en halvtime rockemusikk i uka på radio den gangen. Så om han så det politiske og ideologiske som en slags videreføring av foreldrenes arv, betydde musikken og motkulturen derimot opposisjon og protest mot foreldregenerasjonen.²⁵⁷

Det opprinnelige beatmiljøet døde ut omkring 1960, men ble videreført av folkbevegelsen og rockemusikere – som Bob Dylan, som tok med seg de opprørske beat-røttene videre til babyboom-generasjonen på 1960-tallet. Nevnte Dylan kan sees blant andre fremtredende skikkelser i kollasjen som pryder *Kimens (Ph5)* forside i 1970.

Opprøret fikk også en tydeligere radikal politisk dimensjon utover 1960-tallet i USA, gjennom kampen for de svartes rettigheter og motstanden mot Vietnamkrigen. De motkulturelle og mer politiske strømningene gled over i hverandre. I andre halvdel av 60-tallet blomstret hippiekulturen opp fra sin start i nettopp San Francisco. I området rundt Haight Ashbury hadde det vokst frem et livsstilsradikalt miljø, som var bygget rundt en rekke undergrunnstiltak. Bevegelsen fikk imidlertid raskt en helt annen gjennomslagskraft enn det Beat-kulturen hadde hatt. Undergrunnsmiljøet vokste seg ut av undergrunnen og trakk raskt til seg unge mennesker i ti tusentalls, og påvirket snart millioner av mennesker over hele landet. Det dukket opp alternative butikker og undergrunnsaviser, det ble organisert festivaler og satt i gang kollektiver. Klimakset ble nådd med Woodstockfestivalen i 1969, selve inkarnasjonen på flower power, peace and love, drugs and rock'n' roll. Antiklimakset kom imidlertid allerede senere samme år med rockefestivalen i Altamont, som endte tragisk i masseslagsmål og drap.²⁵⁸

Det tydeligste uttrykket for en mer radikal politisk del av opprøret kom i Paris i 1968, hvor demonstrasjonene og streikene nesten utviklet seg til å bli en fullverdig revolusjon. Men der

²⁵⁶ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

²⁵⁷ Intervju med Øystein Holter, 2008.

²⁵⁸ "Gimme Shelter", 1969. Se også Jørgensen, "Utopia and Disillusion", 348.

livsstilsopprøret førte med seg en kulturrevolusjon som endret samfunnsnormene, pekte det politiske opprøret i Paris 1968 på noe som kunne blitt en politisk revolusjon.

Det ble ingen reell politisk revolusjon i Frankrike, vietnamkrigen fortsatte, Martin Luther King ble drept. Drømmene brast. Kan vi si at året 1968 markerte et slags vannskille i den motkulturelle bevegelsen, hvor håpet måtte vike for en mer desillusjonert og kynisk tilnærming til samfunnsendring, der 1968s skjellsettende hendelser bidro til dette? Thomas Ekman Jørgensen hevder i stedet at 1970 markerte dette skillet. Det motkulturelle og livsstilsradikale opprøret beveget seg over i mer politisk radikale former på ytterste venstreside. Andre derimot, søkte seg til landsbygda.²⁵⁹ Denne utviklingen kan også sees i Hjelmsgate rundt 1970-71. Enkelte lot seg fascinere av ml-bevegelsen, andre flyttet i jordbrukskollektiver.

Over har vi skilt mellom politikk og livsstil. Men kan vi ikke hevde at endring i livsstil i seg selv nettopp var politikk, gjennom at det personlige ble politikk og at hverdagslivets handlinger ble politiske handlinger? Laura Skardhamar hevder nettopp at kollektivbevegelsenes virksomhet utvidet begrepet politikk, der skillet mellom det hverdagsliv og politikk ble visket ut.²⁶⁰ Uansett om vi velger å skille mellom livsstil og politikk eller ikke, dreide 1968 seg om en opposisjon til det etablerte samfunnets autoriteter, normer og verdier.

4.1.1 En større bevegelse – påvirkning utenfra

Kollektivistene uttrykker at de følte seg som en del av en større motkulturell bevegelse, verdensomspennende i omfang.²⁶¹ ”Over hele verden går folk nye veier for å kunne løse problemene i fellesskap” sa Rolf Aakervik i 1971.²⁶² Det var tydelig at kollektivistene søkte inspirasjon og trakk på impulser fra forskjellige steder. De uttrykte en følelse av tilhørighet med andre motkulturelle mennesker over store deler av verden og i større eller mindre grad

²⁵⁹ Jørgensen, ”Utopia and Dissillusion”, 347-348.

²⁶⁰ Skardhamar, ”'Real Revolution' in Commune Kana”, 7-8.

²⁶¹ Intervjuer med Rolf Aakervik, 2008, Øystein Holter, 2008, Iben Hjort, 2009, Lillian Nove 2009.

²⁶²”Samfunnet er et ’rotteir’”, *Universitas*, 7.

delte de synet på samfunnets problemer og verdens utfordringer. Men hvordan har det seg at kollektivistene følte seg som en del av en slik global bevegelse?

I boka *I Vattumannens tid* hevder Ulf Bjereld og Marie Demker at 1968-opprøret kom som en konsekvens av den gjennomgripende kommunikasjonsrevolusjonen på 1900-tallet.²⁶³ Kommunikasjonsrevolusjonen gjorde seg uttrykk i en voldsom utbygging av infrastruktur og transport, samtidig som store teknologiske fremskritt åpnet informasjonskanalene for store deler av verdens befolkning, spesielt i Vesten. Den større økonomiske velstanden gjorde det også enklere for de unge å reise ut og oppsøke motkulturelle bevegelser i utlandet.²⁶⁴ Mange av hjemsgatekollektivistene var bereiste og mange av impulsene som gjorde seg gjeldende i Arbeidskollektivet hadde man tatt til seg fra motkulturelle miljøer i utlandet. Dette forsterket inntrykket av en *felles* global motkulturell bevegelse. Kommunikasjonsrevolusjonen brakte fjerne hendelser hjem til Norge gjennom blant annet fjernsynet, og gjorde dem aktuelle også for folk her hjemme. TV-bildets visuelle og umiddelbare karakter skapte et inntrykk av nærvær og aktualitet. Og for mange unge var det nettopp forhold utenfor våre egne grenser som satt i gang engasjementet.

4.1.2 Paris 1968 og Vietnamkrig - symbolkraft

Maiopprøret i Paris og den verdensomspennende protesten mot vietnamkrigen var viktige samlende symboler for en global motkulturell bevegelse. Opprøret Paris 1968 gjorde sterkt inntrykk forteller Øystein Holter; ”Når vi så bilder av fransk politi... at agurkene (politiet) dunka køller i huet på studenter, så tenkte vi vårt.”²⁶⁵ Autoritetenes overgrep mot ”frihetselskende” studenter og arbeidere var et sterkt symbol, og slike hendelser forsterket bildet av den unge generasjonens kamp mot autoriteter og det etablerte samfunnet, uavhengig av geografiske grenser.

Øystein Holter forteller imidlertid at den store samlende drivkraften i det motkulturelle opprøret var Vietnamkrigen.²⁶⁶ Under en Vietnamdemonstrasjon på Bygdøy ble kjæresten

²⁶³ Ulf Bjereld og Marie Demker. *I vattumannens tid: En bok om 1968 års auktoritetsuppror och dess betydelse i dag*, (Stockholm: Hjalmarson og Högberg), 2005, 219-220.

²⁶⁴ Jørgensen, ”Utopia and Disillusion”, 339.

²⁶⁵ Intervju med Øystein Holter, 2008.

²⁶⁶ *Ibid.*

hans slått i hodet med en politikølle, så det var ikke bare i utlandet ting skjedde. Selv var han med og okkuperte foajeen i Stortinget omkring 1971, uten at han direkte husker hvorfor.²⁶⁷ Knut Midtbust hadde selv følt virkningene av vietnamkrigen på kroppen. Han hadde bodd i San Francisco fra 1954 til 1966, men dro hjem til Norge for å slippe å bli sendt til Vietnam.²⁶⁸

Vietnamkrigen er blitt tillagt stor vekt når det gjelder radikaliseringsmiljøene og den motkulturelle bevegelsen, både i Norge og internasjonalt. Og særlig symboleffekten gjorde at den ble et samlingspunkt for protestbevegelser over hele verden. Den brutale krigføringen var i seg selv et sterkt bilde og for første gang gikk bildene rett hjem i stua. Det som imidlertid gjorde Vietnamkrigen til et så sterkt symbol var at den ble sett på som en frihetskamp, der kapitalismens supermakt USA hadde rollen som den store imperiemakten.²⁶⁹ ”Vietnamkrigen resulterte i at vi rev oss løs fra beundringen for alt som var amerikansk,” forteller Rolf Aakervik. Han forteller at mange trodde at USA-imperialismen ville knuses etter at de så hva som skjedde i Vietnam og andre steder. Dessuten skapte den urettferdige fordelingen av jordas ressurser i de vestlige lands favør mistro på vestlige samfunnssystemer. Rolf Aakervik forteller at flere av hans likesinnede reagerte sterkt på at USA ofte støttet undertrykkende regimer rundt i verden. Og andre halvdel av 60-tallet ble USA ble ”den store stygge ulven” med Vietnamkrigen.²⁷⁰

Selv om de tidlige protestene mot Vietnamkrigen i Norge tyder på at kulturimportmyten om 1968 bør nyanseres, viser vietnamprotesten at internasjonale strømninger og hendelser spilte en viktig rolle for den norske motkulturelle bevegelsen. Protesten mot apartheidregimet under tenniskampen på Madserud i 1964, mellom Norge og Sør-Afrika i 1964, viser også at det internasjonale engasjementet var tilstede. Siden det var få voldsomme hendelser i forbindelse med 1968-opprøret i Norge, spilte hendelser i utlandet, som revolusjonsforsøket i Paris, en betydelig rolle for å skape ideen om en verdensomspennende motkulturell bevegelse.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Intervju med Knut Midtbust, 2009.

²⁶⁹ Førland og Korsvik, *Ekte sekstiåttene*, 259-260.

²⁷⁰ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

4.1.3 Provos og Kaboutere i Amsterdam

I 1971 fortalte Rolf Aakervik at Arbeidskollektivet var opptatt av å realisere anarkistiske ideer i Hjelmsgate 3. Men det var ikke nødvendigvis den klassiske anarkismen som var forbildet. Arbeidskollektivet fokuserte på aksjonisme og at av hverdagens handlinger var avgjørende i endringen av det etablerte samfunnet. Dette var ideer som en blant annet kan fra to motkulturelle bevegelser med opprinnelse i Amsterdam.

I andre halvdel av 1960-tallet oppstod to mer moderne anarkistiske grupper i Amsterdam, Provo- og Kabouterbevegelsen, som skulle få stor innflytelse på de motkulturelle bevegelsene i Europa. I Danmark representerte provobevegelsen den største utfordringen for den nye venstresiden, blant annet fordi den var et veldig annerledes alternativ til den danske selvsikre og målrettede retorikken.²⁷¹

Provoene derimot, var på mange måter en anti-bevegelse, som søkt å bryte ned samfunnets etablerte normer, blant annet gjennom provoserende aksjoner. Provoene la som Situasjonistene i Frankrike og Italia vekt på handling, noe som blant annet gjorde seg uttrykk i utplasseringen av tusenvis av hvite sykler for å bekjempe privatbilismen i byen. De spontane handlingene skulle være et motsvar på den ordinære politikken manglende handlingskraft. Denne innflytelsen ser vi igjen i Hjelmsgate. Kollektivistene hadde liten tro på ordinær politisk organisering. Arbeidskollektivet handlet i stedet om aksjonisme i hverdagen, og som hos provoene ble hverdagens handlinger politiske i seg selv. Hjelmsgatekollektivistene var nok ikke like synlig som den mye større provobevegelsen, men arbeidet med å skape alternativer til det etablerte samfunnets borgerlige normer og verdier finner vi igjen begge steder.

Provoene hadde imidlertid også troen på politisk organisering, og flere medlemmer ble valgt inn i byrådet i Amsterdam. Både på grunn av og til tross for provoenes temmelig utflippede og spontane utstråling fikk de stor påvirkningskraft utover Amsterdam. Men allerede rundt 1966 så imidlertid interne krefter behovet for å endre Provobevegelsen. Mange ønsket et rent politisk parti, og striden førte til oppløsningen av bevegelsen i 1967.

²⁷¹ Jørgensen, "Utopia and Disillusion", 335.

Roel van Duijns tolkning av den anarkistiske filosofen Peter Krapotkins *Gjensidig hjelp*, var også medvirkende til ønsket om en endret bevegelse, ifølge Jan Bojer Vindheim. Boka vektlegger samarbeid i stedet for konkurranse for å løse samfunnsproblemene.²⁷² Opp fra den døde Provo-bevegelsen, men med mange av de samme lederskikkelsene oppstod Kabouterbevegelsen i 1969. Der protest og provokasjon sto i sentrum i Provo-bevegelsen, skulle kjærlighet og konstruktivt samarbeid danne grunnlaget for kabouterne.

På bakgrunn av impulsene fra Amsterdam dro Rolf Aakervik og Petter Holm til byen i 1970. Her møtte de nettopp Kabouterne.²⁷³ Kabouter betyr nisse på norsk, og en av disse kan vi se i kollasjen forsiden av *Kimen (PH 5)*, med en bombe i hånda. I de nederlandske folkeeventyrene er nissene små kloke menn som dukker opp fra sine hjem under jorden, i råtne trestammer eller lignende. På samme måte skulle de anarkistiske kabouterne dukke opp fra det gamle, forfalne samfunnet. Men i stedet for kun å rive ned og bekjempe det gamle samfunnet, var de opptatt av å bygge opp alternativer basert på nye verdier. Kabouterbevegelsen vektla økologi og drev en rekke praktiske motkulturelle virksomheter. De var heller ikke fremmed for å benytte samfunnets egne politiske institusjoner, og hadde i likhet med provoene flere representanter i byrådet.²⁷⁴

I 1970 var Kabouterbevegelsen sentral i opprettelsen av Oranjestaten, som samlet de ulike motkulturelle virksomhetene i en organisasjon.²⁷⁵ Både bokollektiver, økologiske jordbruk og andre alternative prosjekter fikk sin plass her. Det omfattende prosjektet var imidlertid vel ambisiøst, og ble oppløst allerede etter et år. Til tross for sin relativt korte levetid rakk både Provo- og Kabouterbevegelsen å sette sitt preg på den nordeuropeiske motkulturen og kollektivistene i Hjelmsgate, og både Vindheim, Aakervik og Holm nevner impulsene herfra som viktige.

Petter Holm forteller imidlertid at han la merke til at kabouterne ofte bygget på antroposofiske ideer. Antroposofene hadde lenge hatt alternative fremgangsmåter og metoder i forhold til jordbruk, skolepedagogikk og lignende. Holm var selv blitt fascinert av

²⁷² Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

²⁷³ Intervju med Petter Holm og Rolf Aakervik, 2008.

²⁷⁴ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

²⁷⁵ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*. Navnet Oranjestaten spiller på den rasistiske settlerkolonien i Sør-Afrika.

antroposofien gjennom interessen for økologisk jordbruk. I tillegg hadde Lillian (Nove) Sønsteby barn på Steinerskolen, slik at kollektivistene hadde forbindelser til miljøet der.²⁷⁶

4.1.4 Brennpunkt Hjelmsgate – noen radikale understrømninger

I ”Brennpunkt: Hjelmsgate. Noen radikale understrømninger” diskuterer Jan Bojer Vindheim flere av de impulsene han hevder påvirket Hjelmsgate 3. Johan Iben Hjort hevder at det meste av det Vindheim her har skrevet medfører riktighet, men at fremstillingen bærer preg av at det er hans personlige vinkling.²⁷⁷ Selv om ”Brennpunkt: Hjelmsgate” er Vindheims perspektiver, viser intervjuer med andre kollektivister at disse impulsene var viktige for flere enn ham. Uansett var Vindheim en viktig drivkraft i Hjelmsgate og *Gateavisa*, og hans perspektiver er verdifulle i tolkningen av Arbeidskollektivet. ”Brennpunkt: Hjelmsgate” skildrer den norske og den internasjonale motkulturelle bevegelsens bredde, i form av både ikkevoldskampanjer, østlig filosofi, rusmidler og musikk, men også ideologisk påvirkning fra anarkismen og sosialismen.²⁷⁸ Noe av det mest interessante med skildringen er at den viser at tidsånden var fortettet av inntrykk fra motkulturelle strømninger fra hele verden.

Arbeidskollektivet i Hjelmsgate var sterkt påvirket av impulser utenfra. Kulturinntrykk og ideologi fra ulike deler av verden ble fanget opp, både gjennom medier, som aviser og fjernsyn, men også gjennom reiser til motkulturelle miljøer i andre land. Studieturer til kollektiver Østerrike, Belgia, samt til kabouterne i Amsterdam gjorde inntrykk. Dessuten hadde flere av kollektivistene erfaringer fra kollektivliv i Danmark, Sverige og i kibbutz i Israel. Kulturimportens omfang og styrke ble muliggjort pga. kommunikasjonsrevolusjonen på 1900-tallet. Impulsene utenfra var en del av tidsånden som kollektivet oppstod i og fikk sin unike blanding i Hjelmsgate. Impulsene ble i varierende grad gjort til sine egne gjennom eksperimentering i kollektivets dagligliv. Men hvordan kan vi plassere Arbeidskollektivet i forhold til 1968 og motkultur i Norge?

²⁷⁶ Intervju med Petter Holm, 2008.

²⁷⁷ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

²⁷⁸ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

4.2 Motkultur i Norge

Det norske musikkmiljøet, rundt Gamlebyen jazzklubb og Club7 hadde røtter i en slags norsk beattradisjon, forteller Rolf Aakervik. Han trekker blant annet frem virksomheter i arbeiderbevegelsen, som Tramgjengen og Torshauglaget, som tidlige forløpere til den motkulturelle bevegelsen.²⁷⁹ Tidlig påvirkning kom også utenfra, eksempelvis fra Swingpjatten-opprøret i Sverige på 1940-tallet.²⁸⁰ Swingpjatten var et slags motkulturelt miljø påvirket av amerikanske impulser, der de unge opprørske dyrket jive og jitterbug, og gikk i spesielle klær.

4.2.1 Oslos jazz- og rockeclubber

Jazz- og rockeclubbene i Oslo betydde mye for fremveksten av en norsk motkultur. Her samlet kulturalternative mennesker seg og skapte grobunn for en voksende motkulturell bevegelse på 1960-tallet. Flere av de kommende medlemmene av Arbeidskollektivet var en del av musikk- og kunstmiljøet. Petter Holm var profesjonell jazzmusiker og var en del av et miljø som fostret fremtredende personligheter i norsk musikkliv, som Arild Wikstrøm og Jan Garbarek. De var ledende skikkelser i Gamlebyen Jazzklubb, og på Club 7 ble de nærmest institusjoner. Holm var også gitarist i rhythm'n' blues-bandet Public Enemies, som ble en sentral gruppe i norsk musikkliv på sekstitallet.²⁸¹

I norsk jazz storhetstid på slutten av 50- og begynnelsen av 60-tallet oppstod et bredt tilbud for jazzinteresserte i Oslo.²⁸² Foruten å være steder hvor en kunne digge jazz og danse swing, var klubbene kulturliberale steder, påvirket av internasjonale strømninger. Dette var steder der frihet og alternative uttrykk var viktigere en dresskode. Etter sin oppstart i 1963 ble Club 7 raskt et tilholdssted for motkulturelle mennesker, et fristed med grobunn for alternative ideer. Club 7 skulle bli en kulturinstitusjon i Norge, og fikk et langt liv, men allerede på midten av 60-tallet var klubben viktig for en voksende norsk

²⁷⁹ Intervju med Rolf Aakervik, 2008. "Tramgjengen" var arbeiderbevegelsens agitpropteater (agitasjons- og propagandateater) Store Norske Leksikon på nett. http://www.sn.no/nbl_biografi/Jack_Fjeldstad/utdypning. Sett på nett: kl 12.00, 10.05.09

²⁸⁰ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

²⁸¹ Intervju med Petter Holm, 2008. Se også Førland, *Club 7*, 40.

²⁸² Førland. *Club 7*, 20.

undergrunnskultur.²⁸³ Club 7 hadde begynt som et sted for jazz og poesi, men musikkmiljøet i Oslo tok flere retninger rent musikalsk, blant annet gjennom rhythm 'n' blues og visesang, men også jazz og avant garde. Rundt klubbene utviklet seg også et kulturanarkistiskmiljø, med alternative forfattere og kunstnere, forteller Rolf Aakervik.²⁸⁴

Det var nettopp en del av denne såkalte kulturavantgarden, progressive forfattere og kunstnere, som slo seg til i Hjelmsgate i andre halvdel av 1960-tallet, og som dannet grunnlaget for et motkulturelt kollektiv i huset. I likhet med Club 7 ble Hjelmsgatekollektivet et fristed for skapende alternative mennesker.

Viseklubben Dolphins som startet opp i 1965 var et av stedene Rolf Aakervik fremførte sitt repertoar, som blant annet besto av låter med politisk budskap. Blant de mest populære rockestedene i Oslo på den tiden, var også kjellerklubben Hit Cavern. Med beliggenhet i Stortingsgata, i Studenterlundens umiddelbare nærhet, ble stedet raskt et viktig møtested for ungdom, og fra omkring 1964 tiltrakk Hit Cavern seg store mengder unge mennesker. En sommerkveld i 1965 kom det til kraftige sammenstøt da politiet forsøkte å fjerne hundrevis av ungdom som hadde samlet seg utenfor stedet etter stengetid.²⁸⁵

4.2.2 Slottsparken

Etter det ublide møtet med politiet trakk mange av de unge menneskene seg etter hvert oppover mot Slottsparken, der det allerede hadde dannet seg et miljø av alternative mennesker, blant dem Jan Bojer Vindheim. Fra omkring 1963 hadde folk samlet seg her for å røyke hasjissj, forteller Rolf Aakervik.²⁸⁶ Miljøet var ifølge Vindheim påvirket av undergrunnsfenomenet Mods, som hadde vokst frem i London på slutten av 1950- og begynnelsen av 1960-tallet.²⁸⁷

De såkalte Mods reagerte på det stive britiske samfunnet de hadde vokst opp i, og tok til seg "alt" som brøt med tradisjonen og som var moderne, derav navnet. De var motebevisste og

²⁸⁴ Førland, *Club 7*, 10-11.

²⁸⁵ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

²⁸⁶ Vindheim. *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

²⁸⁷ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

lyttet til ska og R&B. I tillegg eksperimenterte de med rusmidler, spesielt amfetamin, LSD og hasj.²⁸⁸ Såkalte Slottsparkenmodis iførte seg afghanerpelser, hadde langt hår og spilte gitar. I andre halvdel av 1960 ble slottsparkenmiljøet mer inspirert av den amerikanske hippiebevegelsen. Foruten å være et samlingssted hvor unge frilynte mennesker kunne spille musikk og røyke, var Nisseberget, som det ble kalt, et sted der det ble diskutert politikk. Mange i slottsparkenmiljøet var engasjert i antikrigsbevegelser, blant annet i Kampanjen mot atomvåpen, ifølge Vindheim. Midt på 1960-tallet ble det arrangert påskemarsjer mot atomvåpen langs flere ruter, vanligvis mellom Eidsvoll og Oslo, og mange fra Slottsparken var med. ”I 1965 var dette innslaget blitt så tydelig at Dagbladet spurte om demonstrasjonen var rettet mot atomvåpen eller mot frisørfaget”, skriver Vindheim i ”Brennpunkt Hjelmsgate.”²⁸⁹

Både på grunn av sitt noe spesielle fremtoning og rusmiddelbruken, ble menneskene i Slottsparken sett på med skepsis. De unge menneskene skilte seg ut, og det var ikke vanskelig i 1960-tallets Norge. Til tross for at globaliseringen gjennom blant annet fjernsynet var i ferd med å åpne det norske samfunnet for nye kulturuttrykk, var normen kort hår og barbert ansiktshår, gjerne hatt og frakk.

Jan Bojer Vindheim hevder at Slottsparkenmiljøet på slutten av 1960-tallet var i raskt forfall. Nytenkning ikke sto i sentrum og Vindheim sier han følte at menneskene ble sløvere og sløvere, og Vindheim med flere følte et behov for å gjøre noe mer enn å sitte på ræva og fyre rev, noe som hadde vært moro en stund.

4.3 Fem historier om norsk motkultur

I Hjelmsgatekollektivet fantes ulike retninger innen den motkulturelle bevegelsen som binder sammen de fem kapitlene i Førland og Korsviks ovennevnte bok om 1968 og motkultur i Norge. Dette viser hvor sentralt Hjelmsgatekollektivet var i forhold til den norske motkulturelle bevegelsen.

²⁸⁸ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

²⁸⁹ Ibid.

Kapittel 1 Førland og Korsviks bok heter *Bildet måtte bli et opprør* og handler om Kjartan Slettemarks kontroversielle maleri, ”Av rapport fra Vietnam. ”*Barn overskylls av Napalm. Deres hud brennes til svarte sår og de dør,*” som var en protest mot USAs krigføring i Vietnam. Det abstrakte bildet kan dessuten tolkes som et knyttneveslag mot det etablerte kunst-Norge. Slettemark var en del av et radikalt kunstnermiljø på midten av 1960-tallet. I 1969 skulle deler av miljøet stifte kunstnerkollektivet Gras.

I 1968 tok flere av kunstnerne plass i huset i Hjelmsgate 3. Her skulle det opprettes et tverrkunstnerisk prosjekt, et sted der undergrunnskunstnere, forfatter og musikere skulle ha frihet til utfolde seg. Prosjektet rant etter hvert ut i sanden, men dette var altså starten på det motkulturelle miljøet i Hjelmsgate 3.

Kapittel 2 handler om Forsøksgymnaset og autoritetsopprøret. To av de sentrale aktørene i opprettelsen av Hjelmsgatekollektivets Gateavis, Johan Iben Hjort og Øystein Holter, gikk på Forsøksgym fra skolen ble opprettet i 1967. Hjort forteller dessuten at han var med på planleggingen rundt oppstarten.²⁹⁰ Forsøksgym var det mest ekstreme og fremtredende eksemplet på en norsk skole i endring, der elevens stilling ble styrket på bekostning lærerens autoritet. Opprøret mot autoriteter gjorde seg altså ikke bare gjeldende i motkulturelle miljøer som i Hjelmsgate, men var en del av en mer generell tidsånden i samfunnet.

Kapittel 3 handler om hasjlegen Jan Greve. Psykiateren behandlet både seg selv og sine pasienter med narkotiske stoffer som LSD og hasj. Greve fortsatte behandlingsmetodene på tross av helsemyndighetenes gjentatte advarsler, men i 1972 ble legen arrestert og fratatt legelisensen. Gjennom store deler av 1960-tallet kombinerte Greve således to av de tydeligste uttrykkene i 68-opprøret, autoritetsavvisningen og fascinasjonen for de nye rusmidlenes effekter.²⁹¹ I Hjelmsgate fantes det blant enkelte medlemmer utstrakt bruk av disse rusmidlene Greve hadde benyttet. Spesielt Jan Bojer Vindheim syntes å ha hatt stor tro på rusmidlenes personlighetsutviklende effekt. Men ikke alle var like overbevist om rusmidlenes positive effekt. Enkelte mente i stedet at særlig den utstrakte hasjrøykingen var et misbruk som sto i veien for de tingene som virkelig var viktige. Problemstillingen førte da

²⁹⁰ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

²⁹¹ Førland og Korsvik, 1968, 15.

også til hyppige diskusjoner og konflikter, og var trolig en av årsakene til oppløsningen av det opprinnelige kollektivet.

Det fjerde kapitlet i *1968, opprør og motkultur på norsk*, dreier seg om Karlsøya-kollektivene i Troms, og er bygget på Anders Lindhjems nevnte hovedoppgave. Karlsøya-kollektivene var en del av jordbrukskollektivbevegelsen i Norge på 1970-tallet, som også Heidi Richardson skriver om i *Tilbake til jorda*. Jordbrukskollektivistene var en del av den motkulturelle bevegelsen som tenkte at det alternative samfunnet burde skapes i pakt med naturen – det ekte, i god avstand fra det skadelige forbruker- og industrisamfunnet. Kollektivlivet her innebar en avvisning av kjernefamilien, og det sosiale livet i kollektivet skulle være den beste måten å oppnå bevissthetsutvikling og personlig frigjøring.²⁹² Blant kollektivene på Karlsøy, var Vindheim-kollektivet, med de tidligere Hjelmsgatekollektivistene Jan Bojer Vindheim og Kari Berg. Her lagde de tidsskriftet *Vannbæreren*, som gjorde det sosiale eksperimentet synlig utover kollektivbevegelsen.²⁹³ Hjelmsgatekollektivet var svært fokusert på samfunnsalternativer og økologi, og mange av ideene og forbindelsene innen jordbrukskollektivbevegelsen ble skapt her. Majoriteten av Hjelmsgatekollektivistene endte også opp i jordbrukskollektiver etter oppløsningen.

Kapittel 5 handler også om å gå tilbake til det ekte, gjennom å ta avstand til den kommersielle musikkindustrien. Resultatet var opprettelsen av plateselskapet Mai, som skulle satse på ”folkelig musikk.” Blant forløperne til Mai var musikkforlaget Samspill der Rolf Aakervik var aktiv. Og det var ”den mer ml-orienterte fraksjonen fra Hjelms gate, blant dem [Iben] Hjort, som gikk videre mot å etablere en musikkbevegelse.”²⁹⁴ I dag forteller Hjort at han ikke kan huske så mye av dette.²⁹⁵ Like fullt ser en klare linjer mellom Hjelmsgatemiljøet og den ”folkelige” musikkbevegelsen.

²⁹² Ibid., 18.

²⁹³ Lindhjem-Godal, Anders. ”Kjernefamilien er en sosial sjukdom” i Førland & Korsvik. *1968 opprør og motkultur på norsk*. (Oslo: Universitetet i Oslo, 2006), 98, 108.

²⁹⁴ Dag F. Gravem ”Folkets musikk” i Førland og Korsvik, *1968, 123*.

²⁹⁵ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

4.4 Rusmidler

I likhet med fokuset på fri sex, regnes narkotiske stoffer av mange som en viktig del av den motkulturelle livsstilen. Vi tenker gjerne på motkulturelle kollektiver som fristeder for eksperimentering med narkotika. Myten er ikke grunnløs. Som de fleste motkulturelle kollektiver var heller ikke Arbeidskollektivet upåvirket av tidens strømninger omkring rusmidler. Eksperimentering med rusmidler var en sentral del av hippiekulturen, som den hadde vært det i beatkulturen. Men dette betyr ikke at alle motkulturelle drev med dop, eller at narkotika florerte på alle kollektiver. Blant motkulturelle fantes både de som var positive, og de som var negative til dop. I kollektivlivet måtte de alle forholde seg til utfordringer knyttet til narkotikabruk.

Det er viktig å ta med i betraktningen at enkelte informantene kan tenke seg å tone ned fokuset på rusmidler i kollektivtilværelsen, siden de gjerne blir sett på som useriøse aspekter ved motkulturen. Andre informanter påpeker at disse elementene var en del av den fundamentale frihetstanken. Hva folk gjorde utenfor kollektivets vegger var uansett opp til den enkelte, sier Lillian Nove.²⁹⁶ Vi kan uansett fastslå at hippiemytene med fordel kan modereres og nyanseres. I Hjelmsgate 3 fantes både tilhengere og motstandere av fri sex og fri narkotika, og basert på kollektivistenes uttalelser var trolig uenigheten omkring nettopp slike emner medvirkende årsaker til oppløsningen av kollektivet.

Narkotiske stoffer var et relativt nytt fenomen i Norge på midten av 1960-tallet. Stoffer som marihuana og hasj begynte for alvor å dukke opp i undergrunnsmiljøer i Oslo, for eksempel i slottsparkenmiljøet på midten av årtiet. Begge stoffer ble imidlertid forbudt i 1965. Mot slutten av 1960-tallet begynte imidlertid stadig flere å eksperimentere med psykedeliske rusmidler, noe som satte varige spor i populærkultur, kunst og tenkning. Mange anså de psykedeliske stoffene, blant annet LSD, som personlighetsutviklende gjennom at en kunne oppnå kontakt med en dypere virkelighet. Og ifølge Jan Bojer Vindheim benyttet filosofen Arne Næss sine erfaringer med psykedeliske stoffer i utviklingen av såkalt dypøkologi og panteisme.²⁹⁷ Psykiateren Jan Greve benyttet sågar hasj og LSD i behandlingen av

²⁹⁶ Intervju med Lillian Nove, 2009.

²⁹⁷ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

pasienter.²⁹⁸ Ganske umiddelbart så en imidlertid de negative virkningene av narkotiske stoffer. Aksjonen ”Et sted å være” på Vaterland skole, var blant annet et tilbud for unge mennesker som var havnet på skråplanet på grunn av narkotikamisbruk.²⁹⁹

Rolf Aakervik forteller at han så rusmiddelprofileringen som en litt utflippa, negativ del av hippiebevegelsen, som tok fokuset vekk fra det som virkelig betydde noe.³⁰⁰ Aakerviks uttalelser til Universitas i 1971 bærer også preg av dette; ”Man oppnår ikke noe ved å gi seg hen til bedøvelsesapparater som narkotika, alkohol og sex,” forteller Aakervik, og han forklarer at dette i er stedet med på å fjerne menneskene fra virkeligheten.³⁰¹

Aakervik forteller i dag at han så med skepsis på enkelte andre medlemmers forhold til dop, både i forhold til bruken i kollektivet, og engasjementet i kampen for frigivelse av hasj. Dette spesielt gjennom at *Gateavisa* ofte ble en formidler av dette budskapet.³⁰² Der Vindheim betraktet enkelte rusmidler som virkemiddel til å komme nærmere virkeligheten, var Aakerviks syn tilsynelatende det motsatte. Jan Bojer Vindheim hevdet å se narkotikaens positive effekt, særlig dets bevissthets- og personlighetsutviklende virkning, en utbredt tanke blant mange motkulturelle. De mente at LSD og hasj utvidet brukerens tankeprosesser, og på den måten kunne gjøre en til et bedre menneske.

Det var i utgangspunktet ingen regler mot rusmidler i kollektivet, men i forhold til makrobiotikken var i imidlertid alle rusmidler å betrakte som negative. All rus er mer eller mindre Yin ifølge Ohsawas filosofi, rusmidler skaper ubalanse. Tobakk er imidlertid Yang, fordi den er varmeutviklende. Hasjen ble imidlertid sett på som så Yin at ikke engang varmen kunne gjøre noe med det, forteller Vindheim.³⁰³ Likevel må kollektivistenes forhold til rusmidler karakteriseres som liberalt.³⁰⁴

²⁹⁸ Silje Davidsen og Trine Rogg Korsvik, ”Hippielegen” i Førland og Korsvik, 1968, 74.

²⁹⁹ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ ”Samfunnet er et ’rotteirei’”, *Universitas*, 7.

³⁰² Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³⁰³ Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmgate 3* og Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmgate*.

³⁰⁴ Intervju med Knut Midtbust, 2009.

Hjelmgatekollektivistene hadde kontakt med hippiemiljøene i Danmark og i Amsterdam, som var sterkt preget av dopkulturen. Men også i Hjelmgate hadde de fleste gjort erfaringer med narkotiske stoffer.³⁰⁵ Ifølge Rolf Aakervik var de fleste temmelig nøkterne.³⁰⁶ Lillian Nove hadde nær kontakt med jazzmiljøet i Oslo, og forteller hun at hun var vant til å være omgitt av mennesker som brukte narkotiske stoffer. Selv var hun derimot ikke begeistret for dop. Men til 35-årsdagen sin (hun var som nevnt en del eldre enn de andre i kollektivet) fikk hun en liten klump hasj, som kollektivistene bestemte seg for å røyke. Nove forteller at hun ganske fort sovnet, men våknet midt på natta, desorientert og uten å vite hvor barna hennes var. Det viste seg at hun dagen før hadde avtalt med noen andre å passe dem. Nove hevder hun bestemte seg for aldri mer å røyke hasj. Med jevne mellomrom gikk imidlertid (hasj)pipa rundt i kollektivet. Nove hadde bestemt seg for ikke å røyke hasj, men ville ikke skille seg ut. Nove og en annen kollektivist, som heller ikke var begeistret for dop fant derfor ut at de bare skulle ”puffe” litt på pipa når den kom rundt.³⁰⁷ Denne historien forteller at rusmidler, i alle fall i den første tiden av kollektivets levetid, var en del av det mange vil kalle kollektivets hippieideologi. Ikke bare var det greit å bruke hasj, rusmidler var en del av livsstilen.

På steder der det brukes dop blir den som oftest også solgt, og politiet hadde ifølge Rolf Aakervik hørt rykter om hva som foregikk. ”En hysterisk far hadde hørt at datteren vanka i Hjelmgate,” forteller Aakervik, og han hadde varslet om at huset var et narkoreir.³⁰⁸ Kanskje var ikke denne ”hysteriske” faren så hysterisk likevel, for særlig det makrobiotiske spisestedet ble et samlingssted for såkalte frikere, folk som var på kjøret. Politiet gjennomførte derfor en stor razzia i midten av november 1970. De var imidlertid dårlig informert, ifølge Vindheim, for de kom etter at huset hadde stengt for kvelden.³⁰⁹ De fant derfor verken hasj eller andre stoffer i huset, kun store glass med forskjellige typer krydder, som ble helt ut og gransket nøye. Til tross for den resultatløse jakten etter dop i kollektivet,

³⁰⁵ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

³⁰⁶ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³⁰⁷ Intervju med Lillian Nove, 2009.

³⁰⁸ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³⁰⁹ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

skal politiet ha fortsatt å lete utenfor huset. De gjennomførte bilen som Aakervik og Vindheim hadde lånt av Aakerviks mor. Der fant politiet et og et halvt gram hasj, og guttene ble arrestert og kastet på glattcelle. Ifølge Rolf Aakervik ble han trakassert på det groveste. ”Jeg var jo ingen doper engang,” forteller han, ”Hasjen var Jan Bojers. Jeg fikk ikke engang lov å ringe til mora mi for å si hvorfor jeg ikke kunne levere tilbake bilen,” forteller Aakervik. Bojer tok på seg skylden, forteller han videre, ”men allikevel havna dette i mappa mi. Jeg blei hekta til litt politisk virksomhet senere.”³¹⁰

Flere informanter forteller at Hjelmsgate 3 virket som en svamp på mennesker med narkotikaproblemer. Jan Bojer Vindheim forteller at det var mange blindpassasjerer, og i likhet med på Karlsøy kom mange innom og nøt godt av kollektivet, uten å bidra ellers.³¹¹ Såkalte flipperne kom til Hjelmsgate fordi det var et sted med stor toleranse overfor ulike mennesker. Dessuten fantes her det eneste motkulturelle vegetariske spisestedet i Oslo. Vindheim forteller at det bare var ett vegetarisk spisested til, men det hadde et image som ikke trakk til seg folk fra Slottsparken.³¹² Det at Hjelmsgate ble et samlingssted for mennesker på kjøret, tæret på kollektivistenes krefter. Det var vanskelig nok å få kollektivet til å gå rundt uten dem. Lillian Nove forteller at enkelte av disse flipperne sågar kritiserte Hjelmsgates kollektivister fordi de mente at motkulturell virksomhet ikke skulle begrenses til å skje et konkret sted, som i et hus. De samme menneskene kom paradoksalt nok til Hjelmsgate for å nyte godt av kollektivets virksomhet, noe kollektivistene fant det vanskelig å forholde seg til.³¹³ Kollektivet kunne imidlertid ikke stenge slike mennesker ute, forteller Aakervik.³¹⁴ Kollektivet sto for inkludering og solidaritet, og en følte et visst ansvar for å ta vare på mennesker i vanskeligheter.

Grunnet blant annet politirazziaen innførte spisestedet røykeforbud, slik at folk måtte gå ut for å røyke. Hasjomsetningen var imidlertid fortsatt betydelig, forteller Vindheim. På et

³¹⁰ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³¹¹ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

³¹² Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008. E-post fra Tor Egil Førland, 2009: Spisestedet Vindheim refererer til er trolig Restaurant Friskporten.

³¹³ Intervju med Lillian Nove, 2009.

³¹⁴ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

allmøte ble det derfor vedtatt at det store rommet, der det angivelig ble spist et par hundre middager i løpet av en dag på de meste, måtte stenges.

Etter hvert utviklet dopproblematikken seg til en strid om hasj, LSD og tilsvarende rusmidlers plass i kollektivet. Det var aldri aktuelt med hardere stoffer.³¹⁵ Heroin, kokain og amfetamin ble ikke brukt i kollektivet, forteller Vindheim.³¹⁶ Hasjrøyking ble derimot en konflikt i huset på Nesodden. Det også her innført røykeforbud, etter et allmøte der det ifølge Lillian Nove var stor enighet om beslutningen. Om folk ville røyke kunne de gå ut. Vindheim hevder imidlertid at allmøtet bevisst ble holdt mens han ikke var til stede. Konflikten omkring rusmidler dreide seg som ulike syn på livsstil, og striden ble en av hovedårsakene til oppløsningen av Arbeidskollektivet, forteller Vindheim.³¹⁷

Innføringen av forbudet mot hasjrøyking beskriver godt en mer generell utvikling i kollektivet. Den individuelle friheten ble etter hvert innskrenket når man så at fraværet av regler ikke fungerte som det var tenkt. Myten om fri narkotika på kollektivene, bør altså modereres, det ble innført regler. Innføringen av regler bør sees i forbindelse med Thomas Ekman Jørgensen påstand om at fokuset på de motkulturelle kollektivenes sosiale frihet var overdrevet, gjerne var de områder med stor sosial kontroll. Ekmans påstand kan kanskje nyanseres noe, for *utgangspunktet* for kollektivene var oftest sosial frihet, og denne ville man gjerne beholde. Det at kollektiver ofte endte opp med å bli grupper med stor sosial kontroll, var et resultat av prøving og feiling over tid med regelfrihet. Dette gjaldt både i forhold til felles økonomi, arbeidsdeling – og rusmidler.

4.5 Metafysikk, mystikk og religion

Et av de klareste skillene mellomhippiebevegelsen og de mer radikale politiske bevegelsene, var nettopp interessen for åndelighet. I utgangspunktet avviste både anarkister og ml-bevegelsen de fleste former for religiøsitet og metafysikk. Marx skrev at religion er en illusjon skapt av mennesket i mangel på egen bevissthet og at religion er sløvende og tar

³¹⁵ Intervju med Knut Midtbust, 2009.

³¹⁶ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

³¹⁷ Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmgate 3*.

fokuset bort fra virkeligheten. ”Religion er opium for folket.” Mao Zedong fulgte i stor grad Marx’ syn på religion da han kom til makten i Kina i 1949, og innførte store innskrenkninger i religionsfriheten. Maoismen skulle være religion nok. Anarkismens bygde mye av sitt verdensanskuende tankegods på opplysningstiden hvor ting forklares ut fra fornuft og vitenskap, ikke religion og metafysikk.

Anarkismens og maoismens avvisning av religion og metafysikk, hindret imidlertid ikke at det metafysiske fikk sin plass i kollektivet i Hjelmsgate. Blant medlemmene av kollektivet som kom fra hippiebevegelsen, som Petter Holm og Jan Bojer Vindheim, var interessen for astrologi, spiritualisme og religiøs filosofi til stede. Blant annet var de fascinert østlig filosofi. Dette fikk blant annet uttrykk gjennom det i makrobiotiske kjøkkenet. Makrobiotikken bygde på østlig metafysisk filosofi, en over 4000 år gammel form for zenbuddhisme, der verden balanseres mellom ytterpunktene yin og yang. Rolf Aakervik, en av de som tok makrobiotikken alvorligst, hevder imidlertid at han selv ikke så på makrobiotikken som noe religiøst.³¹⁸

Det økologiske og biodynamiske fokuset var også nært bundet til teosofien, spesielt gjennom Rudolf Steiners ideologier. Særlig var det paret Petter Holm og Eva Bruun som dyrket Steiner, og de tok etter hvert teosofien i en antroposofisk retning. Teosofi betyr guddommelig visdom, og er nært knyttet til mystisisme og okkultisme, som også fikk sin plass i kollektivet. Blant annet fantes en fascinasjon for mystikere som Madame Blavatsky.³¹⁹ Vindheim forteller dessuten at mange av de opprinnelige deltakerne i Arbeidskollektivet var interessert i Georgij Gurdjieffs fysiske øvelser. Blant annet var Axel Jensen fascinert av Gurdjieffs verden. Gurdjieff var en gresk-armensk mystiker og guru, hvis litteratur blant annet handlet om kosmologiske aspekter og fremgangsmåter for å oppnå en dypere forståelse. Det store rommet i Hjelmsgate fungerte en stund som øvingslokale for en teatergruppe som forsøkte å bruke Gurdjieffs bevegelsesfilosofi i sin kunst.³²⁰

³¹⁸ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³¹⁹ Intervju med Bjørn Hulleberg, 2009.

³²⁰ Vindheim, *Brennpunkt: Hjelmsgate*.

Interessen for østlig filosofi viste seg blant annet gjennom makrobiotikken, men fikk også andre uttrykk. Den 28. august 1970 fikk Hjelmsgate 3 besøk av den indiske filosofen Vimala Thankar. Opprinnelig hadde Axel Jensen ønsket at Jiddu Krishnamurti skulle besøke kollektivet. Krishnamurti var en spirituell guru, som lærte bort meditasjon og filosofi om mellommenneskelige forhold, blant annet hvordan en kan skape positiv sosial utvikling i verdenssamfunnet. Vimala Thankar var svært påvirket av Krishnamurtis tanker, og ønsket å skape revolusjon gjennom ikkevoldelige midler. Ifølge artikkelen i *Kimen (Ph5)* fokuserte Thankar, i sitt besøk i Hjelmsgate, på at revolusjon ville komme gjennom å skape positive alternativer og eksperimentering med livsstil, ikke gjennom å isolere seg fra samfunnet.³²¹ Dette var ideer som tydelig gjorde sterkt inntrykk på kollektivistene, som vi kan se av intervjuet med Universitas i 1971.

Interessen for spirituell filosofi viste kollektivistenes åpenhet i letingen etter hvordan en kunne skape positiv endring i samfunnet og utvikle egen bevissthet. Kollektivistene ønsket ikke å låse seg fast i visse ideologier, men utforsket potensialet i ulike tilnæringsmåter.

Flere kollektivister mente imidlertid at metafysikken ikke var et egnet virkemiddel for endring. For noen ble meditasjon og spiritualitet for abstrakt, de mente i stedet at praktisk handling og aktivitet var det riktige. Både Audun Engh og Rolf Aakervik forteller at meditasjon ikke var noe for dem. Engh ønsket fordypelse gjennom aktivitet, ikke tomhet, som han uttrykker det.³²²

³²¹ ”Vimala Thankar” i *Kimen (Ph5)*.

³²² Korsvik og Førland, *Ekte sekstiåttene*, 223.

5. Hvorfor ble de kollektivister?

Det foregående kapitlet tok for seg 1968 og den motkulturelle bevegelsen, både i Norge og internasjonalt. Virksomheten i Hjelmsgate 3 var utvilsomt et resultat av påvirkningen fra en rekke av disse impulsene. Unyttig vil det allikevel være å konkludere med at Hjelmsgate 3 kun var en ren kulturimport. Hvorfor opprettet nettopp disse unge menneskene Arbeidskollektivet Hjelmsgate 3, i et Norge preget av økonomisk vekst og velstand?

Vi skal i det følgende drøfte noen av de underliggende årsakene til kollektivistenes engasjement i Hjelmsgate 3.

For det første skal vi se på den interessante kombinasjonen av fremtidsfrykt og optimisme som syntes å prege kollektivistene. Videre vil vi drøfte forholdet mellom kollektivistenes engasjement og deres familiebakgrunn. Var kollektivvirksomheten et opprør mot foreldrene, eller kanskje en form for kontinuitet i forhold til det foreldrene sto for? Det tredje punktet vi skal behandle på dreier seg om kollektivistenes negative syn på det etablerte samfunnet. Til sist vil vi analysere kollektivistenes oppfatning av forbrukersamfunnet.

5.1 Optimisme og fremtidsfrykt

Rolf Aakervik forteller at han opplevde at det var en stor entusiasme og tro på at man hadde bekjempet rasismen og hatet etter andre verdenskrig. Kommunistene hadde veldig troen på det, legger han til.³²³ Knut Midtbust og Øystein Holter ser også 1968-opprøret som en slags videreføring av motstanden mot totalitære krefter under andre verdenskrig.³²⁴ Det fantes positive fremtidsutsikter og stor tro på forandring til det bedre: ”Vi hadde en nærmest sinnssyk optimisme i forhold til at ting kunne endres, vi alle trodde det var mulig, forteller Lillian Nove.³²⁵ Samtidig la den kalde krigen en demper på optimismen, forteller Aakervik. Han forteller videre at de unge intellektuelle, som han selv, hadde vanskeligheter med å forholde seg til det fiendtlige klimaet den kalde krigen skapte. Kollektivistene i Hjelmsgate

³²³ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³²⁴ Intervju med Øystein Holter, 2008, Knut Midtbust, 2009.

³²⁵ Intervju med Lillian Nove, 2009.

så med stor usikkerhet på den truende konflikten mellom øst og vest. ”Vi så hvor små marginene var, hvor skjørt det var. Vi var veldig usikre på hva som kom til å skje og tenkte at det ville ende opp i en verdenskrig mellom supermaktene,” forteller Rolf Aakervik.³²⁶ Lillian Nove forteller at kollektivistene levde i en slags angst i forhold til atomtrusselen: ”Vi fikk jo i postkassen brev om hvor vi skulle gå og jeg gikk jo på kurs og lærte hvordan man skulle forholde seg under et atomangrep. Så det var jo en bevissthet om at alt ikke var idyll som det kunne se ut som.”³²⁷ Aakervik forteller at kollektivistene tenkte at kanskje deres bevegelse ville være en slags fugl fønix, en gjenfødelse, som oppstod i kjølvannet av en eventuell atomkrig.³²⁸ Det fantes altså blant kollektivistene en interessant dualisme i forhold til fremtidsutsikter. På den ene siden forteller informantene om en veldig optimisme i forhold til at en kunne endre samfunnet til det bedre. På den andre siden fantes en frykt for at verden skulle ødelegges.

5.2 Sekstiåttre. I foreldrenes fotspor?

Radikaliseringen rundt 1968 er ofte blitt sett på som et opprør mot foreldregenerasjonen, på samme måte som det var et opprør mot andre autoriteter, vedtatte sannheter og det etablerte samfunnet. Oftest var sekstiåttre borgerbarn het det. Men som datamaterialet i Førland og Korsviks *Ekte sekstiåttre* viser, fulgte oftest sekstiåttre i foreldrenes fotspor. Radikale foreldre betydde ofte radikale barn, osv.³²⁹ Men dette trenger ikke nødvendigvis å bety at sekstiåttrenes radikalisering ikke blant annet var et opprør mot foreldregenerasjonen. Foreldregenerasjonen representerte på mange måter det etablerte samfunnet, men kollektivistenes regnet ikke nødvendigvis egne foreldre som en del av dette. Når en ung Rolf Aakervik protesterte mot det han så på som et dystopisk samfunn, mente han ikke nødvendigvis at faren var en del av problemet. Han kunne altså delta i et opprør mot foreldregenerasjonen og samtidig følge i farens fotspor.

³²⁶ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³²⁷ Intervju med Lillian Nove, 2009.

³²⁸ Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³²⁹ Førland og Korsvik, *Ekte sekstiåttre*, 110, 116.

Var det derimot slik at hjelmsgatekollektivistene fulgte i foreldrenes fotspor, var det derfor de var engasjert i motkulturelle aktivitet?

Hvis vi undersøker kollektivistenes bakgrunn, ser vi at de kom fra noe ulike typer hjem i forhold til sosial klasse. Noen var arbeiderbarn, andre akademikerbarn osv. De kom også fra forskjellige steder, både på østkanten og vestkant. Samtidig ser vi at foreldres politiske orientering jevnt over synes å representerer venstresiden, gjerne den radikale venstresiden.³³⁰ Unntaket ser ut til å være Lillian Nove og Johan Iben Hjort, som begge kom fra relativt konservative hjem. Resten av kollektivistene fulgte ikke nødvendigvis i foreldrenes fotspor, men de beveget seg ikke spesielt langt utenfor heller. Det er derfor grunn til å hevde at kollektivistenes radikale virksomhet representerte kontinuitet i forhold til sine foreldres orientering, snarere en å markere et brudd.

5.3 Et alternativ til det etablerte samfunnet

Det etablerte samfunnet var preget av autoriteter og konformitet, men manglet solidaritet og mangfold mente kollektivistene. Gjennom kollektivvirksomheten ville de frigjøre seg fra de reglene og de autoritetene som hadde ødelagt samfunnet. Et sentralt begrep hos kollektivistene var frigjøring, og for å få frihet måtte etablerte sannheter, regler, autoriteter forkastes. ”Vi trodde på en annen type samfunn, det var jo først på 70-tallet det ble en losje til en firkanta, marxistisk variant, vi var mot det autoritære”, forteller Øystein Holter.

Petter Holm forteller at det var en veldig skepsis, et slags opprør mot det etablerte borgelige. Ikke nødvendigvis fordi det etablerte samfunnet var for stivt, sier han, men fordi samfunnet var for lite solidarisk.³³¹ Manglende solidaritet er stikkordet Knut Midtbust og Lillian Nove trekker frem, men Nove forteller at hun også oppfattet samfunnet på 1960-tallet som veldig stivt og konservativt.³³² I forhold til alternativer i livsstil og uttrykk var det norske 1950- og 1960-tallssamfunnet relativt stivt. Om en ser på bilder fra 1960-tallet kan en få et inntrykk av at dresskoden var virkelig hatt og frakk. Men i forhold til kontinental-Europa og USA, var

³³⁰ Se appendiks for kollektivistenes familiebakgrunn.

³³¹ Intervju med Petter Holm, 2008

³³² Intervju med Lillian Nove, 2009 og Knut Midtbust, 2009.

det Norge og de Skandinaviske samfunnene på de fleste områder mindre konservative. Derfor virket de motkulturelle strømningene mindre radikale og ble tatt lettere opp i resten av samfunnet, hevder Tor Egil Førland.³³³

”Mer enn et opprør mot den etablerte kulturen var kanskje motkulturen en bevegelse for det flerkulturelle”, sier Petter Holm. Det som drev kollektivistene var gjerne en interesse for ting som ikke fantes i det norske samfunnet på 1960-tallet.³³⁴ Kollektivistene var nysgjerrige i forhold til alternative foretak de hørte om, og søkte gjerne inspirasjon fra andre land og andre kulturformer. Flere informantene uttrykker at de følte det norske samfunnet var snevert. De ønsket mer mangfold, alternativer. Det var her det norske samfunnet virkelig hadde store mangler. Kollektivistene syntes det norske samfunnet på 1950- og 60-tallet var litt ensporet og konformt, forteller Petter Holm. Men med globalisering som forgikk på 1960-tallet begynte folk å vite mye mer hva som foregikk rundt om i verden, og folk ble av den grunn mer nysgjerrige. Globaliseringen kom jo også gjennom musikken, litteraturen, kunstnerne og den politisk tenkning på 60-tallet, forteller Holm.³³⁵

5.4 Et alternativ til forbrukersamfunnet

Kollektivistene vokste opp i en tid med økonomisk vekst Norge aldri tidligere hadde sett. Denne veksten førte til en sterk økning i kommersialisering og forbruk. I løpet av de drøye tjue åra etter andre verdenskrig hadde det private norske forbruket blitt fordoblet og nordmenns livsvaner hadde endret seg. Men det som først og fremst preget utviklingen av det norske velferdssamfunnet var sosial utjevning og likhet. Den sosialdemokratiske forbruksreguleringen bremsset den eksplosive private forbruksveksten noe i forhold til en del andre land, men til gjengjeld fikk større deler av befolkningen nyte godt av den økonomiske veksten. Dette førte til generelt stor likhet, og fremveksten av en sterk felleskultur preget av

³³³ Tor Egil Førland, ”Introduction to the special issue on 1968”, i *Scandinavian Journal of History*, (Vol. 33, No 4, 2008), 319-320.

³³⁴ Intervju med Petter Holm, 2008.

³³⁵ Ibid.

forbruksvaner med røtter i amerikansk kultur. Denne utviklingen hadde naturlig nok bred støtte i opinionen og over den partipolitiske linjen.³³⁶

Mot slutten av 1960-tallet vokste det imidlertid frem kritiske stemmer til den ukuelige troen på økonomisk vekst og forbruk som en hadde hatt siden krigen. Da Arbeidskollektivet, med Rolf Aakervik i spissen ble intervjuet i 1971, ga han uttrykk for at de kapitalistiske verdiene hadde kvalt de genuine verdiene, at konsumgalskapen og materialismen hadde tatt over. ”Pengesamfunnet har, sammen med maktsyke autoriteter, skapt et sykt samfunn, der befolkningen er egosentrisk, ulykkelig og fremmedgjort”, hevdet Aakervik.³³⁷ Petter Holm forteller at opprøret var en reaksjon på den kapitalistiske utviklingen. ”Samfunnet som helhet var veldig pengeorientert”, forklarer Holm.³³⁸ Kollektivistene ville gå inn i grasrota i samfunnet, og ved hjelp av alternative fremgangsmåter skape positive endringer.³³⁹

Denne gjennomgripende skepsisen til den gjeldende samfunnsutviklingen ble delt av stadig flere mennesker mot slutten av 1960-tallet. Mistroen skapte en lengsel etter et annet liv, en drøm om et alternativt samfunn, et samfunn som brøt med den destruktive samfunnsutviklingen det etablerte samfunnet var inne i. Samtidig skapte velstandsøkningen en økonomisk fristilt generasjonen, både i forhold til fritid og arbeid. Og de var nettopp denne sjansen kollektivistene grep. De hadde en drift etter å gjøre andre ting enn å gå inn i arbeidslivet, de ønsket å frigjøre seg.³⁴⁰ Men drømmene og lengselen måtte settes ut i livet. Noen dro for å dyrke jorda på landsbygda i Farsund eller på Karlsøy. Andre lagde bykollektiv med undergrunnsavis og makrobiotisk kjøkken – men alle var de enige om at en selv måtte skape et alternativ til den etablerte samfunnsutviklingen.

³³⁶ Aschehougs Norgeshistorie, (Bind 11 2005), 303.

³³⁷ ””Samfunnet er et ’rottereir’”, *Universitas*, 7

³³⁸ Ibid.

³³⁹ Ibid.

³⁴⁰ Intervju med Petter Holm, 2008.

6. Konklusjon

”Vi vil revolusjonere alle livets aspekter,” uttalte Rolf Aakervik i Arbeidskollektivet til *Universitas* i 1971.³⁴¹ I løpet av 1970 var det store røde trehuset i Hjelmsgate 3 på Majorstua blitt en av de viktigste møteplassene for det motkulturelle miljøet i Norge. Arbeidskollektivet hadde også vært en utprøvningsarena for ideer, tanker og drømmer om et alternativ til det etablerte samfunnet. Men i 1971 var allerede det opprinnelige Arbeidskollektivet i oppløsning. Bokollektivet skulle snart forlates, og stadig flere av kollektivistene dro til landsbygda for å drive jordbrukskollektiver i stedet. Men til tross for sin korte levetid satte Hjelmsgatekollektivet varige spor i Oslos historie, ikke minst gjennom sin betydning for 1968-opprøret i Norge. Men hva hadde den motkulturelle virksomheten dreid seg om, og hva kom ut av den?

Utviklingen mot et samfunn mer åpent for mangfold på det kulturelle plan var kanskje den viktigste endringen 1968 brakte med seg, hevder Tor Egil Førland. Det var ikke politiske endringer som ble arven fra 68, men avvisningen av det etablerte norm- og verdigrunnlaget i samfunnet. ”1968” var en kamp for frihet og selvbestemmelse.”³⁴²

Det har vært vanlig å skille mellom et motkulturelt opprør og et politisk opprør innenfor det vi kaller 1968. Men det motkulturelle opprøret må ikke sees uavhengig av et politisk opprør, og omvendt. I Hjelmsgatekollektivet ble de motkulturelle og politiske perspektivene forent gjennom virksomheten og aktivismen i kollektivistenes hverdag. Kollektivistenes fokus på livsstilsendring *innenfor* kollektivet kan nettopp forstås som politiske handlinger *utenfor* de tradisjonelle politiske fora.

Politikkbegrepet fikk altså en utvidet betydning. Det samme kan en si om revolusjonsbegrepet. I forhold til politisk tenkning forstår en gjerne revolusjon som et maktkupp eller en maktoverdragelse i samfunnets politiske institusjoner. De fleste av kollektivistene brukte begrepet ”revolusjon” annerledes. De ville ikke ha et politisk maktskifte. Dette hadde sammenheng med at de rett og slett ikke trodde på autoriteter.

³⁴¹ ”Samfunnet er et ’rotteireir’”, *Universitas*, 7.

³⁴² Førland og Korsvik, 1968,

Kollektivistenes tankegang var jevnt over fundamentert i åpen form for anarkisme. Derfor mente de at det nettopp var hierarkier og autoriteter som hadde skapt et dystopisk samfunn.

Samtidig fantes støtte til ml-bevegelsen i kollektivet. Støtten ga seg uttrykk i ord, men lite i handling. Ml-bevegelsens påvirkning kan tolkes som et uttrykk for en reaksjon som etter hvert oppstod mot den antiautoritære hippiebevegelsen, ”alt er lov”-tanken og individualiseringen som fulgte med. Desillusjonerte søkte enkelte mot klarere ideologisk og politisk organisering, i håp om at dette var måten å få til de endringene en ønsket. For mange ble det frihetlige oppgjøret i andre halvdel av 1960-tallet erstattet av troen på nye maktstrukturer og nye autoriteter på 1970-tallet.

De fleste av kollektivistene var imidlertid opptatt av en revolusjon som skulle gjennomføres uavhengig av politiske ideologier. Revolusjonen skulle hovedsakelig gjennomføres på to plan, som var gjensidig avhengige av hverandre. Den ene delen handlet om bevissthetsendring hos den enkelte, gjennom at de etablerte holdninger og verdier skulle forkastes og erstattes med nye. Denne delen av revolusjonstanken handlet om individet. Men en revolusjon kunne ikke begrenses til kun å handle individet. Revolusjon handlet om å finne nye måter å samarbeide på og å skape solidaritet innenfor fellesskapet.

Kollektivistene mente det norske samfunnet var usolidarisk, egosentrisk, stivt og snevert. Men det var ikke bare det norske samfunnet som var galt. Hele den vestlige samfunnsmodellen, bygget på kapitalisme og imperialisme vakte avsky. Heller ikke Sovjet slapp unna, og måtte tåle samme karakteristikk som Vesten. Maos Kina var derimot et lyspunkt, fordi kulturrevolusjonen så ut som en antiautoritær omveltning av det kinesiske samfunnet. Her finner vi trolig noe av forklaringen på støtten til ml-bevegelsen. Maos Kina var for mange det nærmeste en kom et reelt Utopia.

Kollektivistene var opptatt av utopiske tanker om et alternativt samfunn. Men planen for drømmesamfunnet ble ikke konkretisert. Kanskje var dette heller ikke meningen. Veien til Utopia gikk snarere gjennom eksperimentering og utprøving av alternativer, enn gjennom en organisert plan. Eksperimenteringen skulle skje innenfor kollektivets daglige virksomhet, i fellesskap. Kollektivet var en utvidet sosial gruppe, og deres alternativ til det etablerte samfunnets grunnstein, den ”snevre” kjernefamilien. I kollektivet skulle utopiene settes ut i praksis.

Utopia handlet om å frigjøre seg fra autoriteter, regler og hierarkier. Utopia handlet om fellesskap og solidaritet. Utopia handlet om å eksperimentere med alternative livsstiler og bygge en toleranse og et mangfold som ikke eksisterte i det norske samfunnet på 1950- og 1960-tallet.

Hva ble det så av utopiene? Frigjøring fra autoriteter og hierarkier syntes for enkelte å stoppe allerede ved fascinasjonen for ml-bevegelsen. Verken store endringer innen den tradisjonelle politikken eller innen den etablerte samfunnsstrukturen var tydelige følger av 1968. Hva med solidariteten og fellesskapet? Kollektivistene hevder selv at utviklingen har gått i negativ retning.³⁴³

Hva så med den tredje delen av den utopiske drømmen? Vi kan hevde at vi har fått et samfunn med et større kulturelt mangfold, med økt toleranse for alternative livsstiler og uttrykk, noe som blant annet er et resultat av at de motkulturelle strømningene avviste normene og verdiene i det etablerte samfunnet på 1960-tallet.

Hvorfor varte ikke kollektivet lengre? Som Anders Lindhjem påpeker i "Karlsøya-kollektivene" var motsetningsforholdet mellom individuell utvikling og kollektivt samliv vanskelig å forene.³⁴⁴ Spesielt ble hverdagen vanskelig når kollektivistene også flyttet sammen i bokollektiv. Blant annet nøt mange "blindpassasjerer" godt av kollektivet. Ikke alle bidro med noe tilbake.

Først å fremst er det nok likevel vanskelig å holde en gruppe mennesker fra 19-35 år samlet over tid. Oppløsningen av kollektivet var naturlig. Folk var på vei forskjellige steder i livet. Men kollektivdrømmen var for flere av kollektivistene ikke over med oppløsningen av Arbeidskollektivet. For en del fortsatte drømmen omfrigjøringen fra det etablerte samfunnet, fra autoriteter, fra det forurensede forbrukersamfunnet, i landbrukskollektiver på 1970-tallet. Her ville de skape en alternativ samfunnsmodell som var *bærekraftig*.

"Du måtte være der for å forstå," har jeg fått høre.³⁴⁵ Det kan meget vel hende. Samtidig har jeg blitt fortalt at heller ikke kollektivistene alltid var bevisst på hva som skjedde. Ikke der

³⁴³ Intervjuer med Knut Midtbust, 2009, Rolf Aakervik 2009, Lillian Nove, 2009.

³⁴⁴ Lindhjem, "Karlsøya-kollektivene, 162.

³⁴⁵ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

og da. Forståelse forutsetter ofte avstand, både i tid og miljø. Jeg har tolket virksomheten i kollektivet på avstand, med god hjelp av de som *var* Arbeidskollektivet. Der og da.

7. Appendiks

7.1 Kronologisk oversikt kollektivets historie

- 1966-67:** Hallén avslutter over hundre års garverivirksomhet i Hjelmsgate 3.
- 1967-68:** En gjeng alternative kunstnere begynner å bruke huset. Blant dem er bildekunstner Per Kleiva og forfatteren Axel Jensen.
- 1969:** Prosjektet ”et sted å være” på Vaterland skole.
- 1969:** Virksomheten får innvilget økonomisk støtte av kommunen til et tverrkunstnerisk prosjekt. Kommunen dekker husleia.
- 1969:** Den tverrkunstneriske virksomheten opphører.
- 1969:** Biodynamikerne Mike (etternavn uvisst) og Petter Holm starter det makrobiotiske spisestedet.
- 1970:** Øystein Holter og Johan Iben Hjort tar med avisen PH fra Forsøksgym til Hjelmsgate, og oppretter avisens redaksjon i 3. etasje.
- 1970:** 1. juni: Første nummer av *Gateavisa (Oslo Gateavis)* kommer ut.
- 1970:** 15. juni: Arbeidskollektivet i Hjelmsgate 3 formelt stiftet.
- 1970:** 1. juli: Kommunen stopper de økonomiske bidragene.
- 1970:** Sommer. Tur til Limafabrikken i Belgia.
- 1970:** Tur til Amsterdam, hvor Kabouterne blir oppsøkt.
- 1970:** Sen høst. De fleste av kollektivistene flytter sammen i et bokollektiv på Fagerstrand, på Nesodden
- 1971:** Sommer-høst. Arbeidskollektivet i sin opprinnelige form oppløses gradvis.

7.2 Informanter, kollektivets medlemmer

Jan Bojer Vindheim

Født i 1945 i Sauda, men vokste oppvokst på Nordstrand. Faren var arbeiderpartimann og statssekretær i Samferdselsdepartementet mens sønnen gikk på realskole. Moren skal ha kommet fra et arbeiderklassehjem på Grønland, men var kommunist og satt i en tid i bystyret i Sauda.³⁴⁶ Etter realskole gikk Vindheim blant annet på Nansen-skolen på Lillehammer. Hadde vært en del av det motkulturelle miljøet omkring Slottsparken og Hjelmsgate før Arbeidskollektivet ble stiftet. Vindheim hadde erfaring fra andre forskjellige kollektiver i Sverige og Danmark før Hjelmsgate og hadde bodd en tid i Kibbutz i Israel. Solgte undergrunnsaviser og fikk i Arbeidskollektivet sin bokkafe Dalis Bart, hans hovedgeskjeft i Hjelmsgate 3 ved siden av *Gateavisa*.³⁴⁷ Var særlig opptatt av undergrunnsfenomener og spiritualisme. Også forkjemper for legalisering av marihuana/hasj. Tok kollektivlivet et steg videre og flyttet med Kari Berg til Vindheimkollektivet på Karlsøya i Troms på midten av 1970-tallet. Poet med flere utgivelser siden begynnelsen av 1970-tallet, ”Radio lys” (1970), ”Fiskene forsvinner” (1972), ”Rav vind” (1975) ”Juvel-treet” (1977), ”Fugl fønix” (1995). Har også skrevet sakprosa, med titler som *Vestens Mysterier – okkultismens historie fra pyramidene til vannbærerens tidsalder*, *Inn i Hampen - historien om en mangfoldig urt* og *Historiens hemmeligheter – myter, magi og mystikk fra Atlantis til Harry Potter*. Politiker for Miljøpartiet De grønne. Vindheim har dessuten vært avisbud siden 60-tallet. Den i kollektivet som i ettertid har skrevet om de motkulturelle bevegelsene på slutten av 1960-tallet, og den eneste som har skrevet om Arbeidskollektivet. I 2007 fikk Vindheim en mastergrad i religionsvitenskap med avhandlingen ”Ufomyter og teosofi.”³⁴⁸

Petter Holm

Født i 1940. Oppvokst i et det Holm selv kaller et vanlig arbeiderklassehjem på Etterstad på Vålerenga.³⁴⁹ Blir beskrevet som kollektivets reelle leder, uformelt sådan. Av Jan Bojer

³⁴⁶ E-post fra Tor Egil Førland, 2009.

³⁴⁷ Intervju med Jan Bojer Vindheim, 2008.

³⁴⁸ *Vindheimbloggen*, <http://vindheim.wordpress.com/about/> (Oppsøkt 01.04.09)

³⁴⁹ Intervju med Petter Holm, 2008.

Vindheim blir han beskrevet som en undrende og åpen person.³⁵⁰ Holm var musiker, og spilte jazz og blues, blant annet i bandet Public Enemies. I 1968 dro Holm Sverige og jobbet som sosialarbeider. Her kom han i kontakt med Rebellerna og nærmiljøaksjonistene.³⁵¹

Sammen med Rolf Aakervik var han spesielt opptatt av makrobiotikk og økologi. Da kollektivet ble oppløst våren 1971 dro han til en biodynamisk gård.³⁵² Ble tiltrukket av Rudolf Steiner antroposofien, og har siden 1972 vært en del av det antroposofiske miljøet i Norge. I dag jobber Holm i Bergen med pedagogikk etter antroposofiske modeller.

Rolf Aakervik

Født i 1944. Faren var Arbeiderpartiets ”mannen med den røde gitar.” Vokste opp i hva han selv kaller et relativt radikalt hjem på Rodeløkka. I likhet med Petter Holm en del av musikkmiljøet i Oslo på 1960-tallet. Norgesmester i rock 1965. Jobbet spesielt mye i det makrobiotiske kjøkkenet i kollektivet. Involvert i opprettelsen av Samspill, senere Mai. Involvert i ml-bevegelsen etter kollektivtiden. Jobber i dag med mangfold og inkludering i arbeidslivet. Primus motor i Rolf Raddis Band.

Lillian Nove (tidligere Sønsteby)

Født i 1935. Oppvokst på Grav i Bærum. Etter realskolen gikk hun på designskole i Northampton. Utdannet designer, og jobbet som skodesigner også da hun var med i kollektivet. Meldte seg inn i kvinneorganisasjonen Nyfeministene. Var opptatt av anarkister som Bakunin, skeptisk til kommunismen og ml-bevegelsen. Kollektivets mamma.³⁵³

Johan Iben Hjort

Født i 1951. Oppvokst i et konservativt hjem på Ris på Oslo vest.³⁵⁴ Familien har siden 1893 drevet advokatfirmaet Hjort. Gikk på Forsøkgymnaset fra 1967-69. Kom inn i Hjelmsgate med avisen Ph, som han lagde med Øystein Holter. Kan sies å være den som formelt stiftet

³⁵⁰ Epost-intervju med Jan Bojer Vindheim, 2009.

³⁵¹ Intervju med Petter Holm, 2008.

³⁵² Intervju med Rolf Aakervik, 2008.

³⁵³ Epost-intervju med Jan Bojer Vindheim, 2009.

³⁵⁴ Intervju med Johan Iben Hjort, 2009.

Gateavisa i 1970.³⁵⁵ Brukte mye tid som kokk i kollektivet. Også han var musiker. Hjort var en del av en mer ml-orientert fraksjon i Hjelmsgate 3, som var med på å etablere en musikkbevegelse.³⁵⁶ Utdannet til tømrer, så jurist. Jobber som jurist i Finansdept.

Kari Berg

Født i 1951. Kom fra et dypt kristent, men radikalt hjem i Fredrikstad. Familien tilhørte arbeiderklassen, men uten noen klassebevissthet, forteller Berg. Foreldrene var engasjerte i Blå Kors og stemte KrF. Kom med i Arbeidskollektivet etter at hun haiket med kollektivist Lillian Nove inn til Oslo. Berg kalte seg anarkist før hun kom med i kollektivet, men forteller at hun ikke var spesielt interessert i politisk ideologi.³⁵⁷

Bjørn Hulleberg

Født i 1946. Jobbet i Det Norske Teatret sammen med Berit Inger Ophus før de kom med i Hjelmsgate 3. Prosjektleder i Bokprogrammet i NRK.

Berit Inger Ophus

Født 1946 i Oslo. Ophus gikk på Kunst og håndverksskolen på Mote og kostymetegnerlinja. Hadde planer om å bli scenograf og jobbet derfor på Riksteatret og seinere på Det Norske Teatret. Her jobbet hun sammen med Bjørn Hulleberg, som også skulle bli i Arbeidskollektivet. Ophus sluttet på Det Norske Teatret et år senere, og til Lillehammer for å starte et kollektiv a la Hjelmsgate der. Det hele ble imidlertid stoppet av bygningsrådet i Lillehammer. Ophus dro derfor, som hun sier, med halen mellom beina til Oslo, og ble med i Hjelmsgatekollektivet, hvor hun kjente Bjørn Hulleberg og flere andre. Er lektor og har undervist i kunstfag de siste 32 årene.

³⁵⁵ Vindheim, *I begynnelsen var Hjelmsgate 3*.

³⁵⁶ Dag F. Gravem, "Folkets musikk: Mai og den radikale musikkbevegelsen", i Førland og Korsvik, 1968:, 123.

³⁵⁷ Intervju med Kari Berg, 2008.

Knut Midtbust

Født 1946 i Åndalsnes. Familien kom fra arbeiderklassen. Flyttet i 1954 med familien til San Francisco. Skulle begynne på Berkeley, men flyttet tilbake til Norge i 1966 da han ble innkalt til å tjenestegjøre i Vietnamkrigen.

Audun Engh (Ikke medlem av det opprinnelige kollektivet, men aktiv i *Gateavisa*)

Født i 1948. Faren var motdagist og Ap-mann. Engh gikk på Oslo Katedralskole fra 1962-1967. Var opprinnelig tilhenger av høyresiden, før han ble anarkist. Motstander av AKP (ml). Først og fremst var det imidlertid de motkulturelle elementene ved 1968 som fenget Engh. Ble fascinert av Hjelmsgate 3 da han var på besøk der i 1970 for å lage et innslag for Ungdommens radioavis.

Øystein Holter (Ikke medlem av kollektivet, men aktiv i *Ph/Kimen/Gateavisa*)

Født i 1952. Sønn av Harriet Holter. Oppvokst på Blindern i Oslo, i et radikalt akademikerhjem. Drev med fanziner om undergrunnsfenomener og science fiction fra han var 13 år. Skapte fanzinet *Ph*, som senere ble *Kimen* og *Gateavisa*. Gikk på Forsøksgymnaset før han kom til Hjelmsgate. Holter og Johan Iben Hjort var med og startet musikkorganisasjonen Samspill, som senere ble plateselskapet Mai. På 1970-tallet lot imidlertid Holter seg overtale til å være med i SUF (ml), men forlot bevegelsen fordi han følte det var nyautoritært. Professor i maskulinitets- og likestillingsforskning ved Universitetet i Oslo.³⁵⁸

Disse klarte jeg ikke å oppnå kontakt med.

Eva Bruun (ikke intervjuet)

Inger Askim (ikke intervjuet)

Birte (Mangler etternavn)

Mike (Mangler etternavn)

³⁵⁸ Intervju med Øystein Holter, 2008.

7.3 Dikt

Resolusjonsforslag

man burde forlengst ha skrivi et dikt
om vietnam, foreksempel
om duer som kurrer og spytter napalm.
man burde ha preika om china
sagt mao er vis
at man stoler på'n
og studerer hans ord men man dyrker vannmeloner
og pleier sitt hat til velstand
se de mette (kan man si)
se: de har mat igjen når de har spist
se: de forvandler sin mat til kanoner & napalm
til kjøleskap & automobiler
slik kan de utslette de sultne
i østverden og vestverden
i uland gettoland satelittland
(det er trist å se nød for den mette)

Man burde kanhende ha preika helt mye
om israël og sørafrika og angola
om den mette mannen som er grådig
om den snille som har handelsflåte
om den vise som tar feil
man kunne også skrive om taleren
som holder kjeft

for ikke å forsnakke seg

(Fra Jan Bojer Vindheims diktsamling *Radio Lys*, Futurum forlag, 1971)

Litteratur

- Andersen, Morten Bendix og Niklas Olsen (Red). 1968: Den gang og nu. København: Museum Tusulanums Forlag, 2004.
- Anderson, Terry H. The Movement and The Sixties. New York/Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Aschehougs Norgeshistorie, Bind 11, 2005.
- Bjereld Ulf og Marie Demker. I Vattumannens tid? En bok om 1968 års auktoritetsopprør och dets betydelse i dag. Stockholm: Hjalmarson og Högberg, 2005.
- Chafe, William H., Alice Mary Baldwin og Harvard Sitkoff (red.) The Unfinished Journey. America Since World War II. Oxford University Press., 1995.
- Doggett, Peter. There's A Riot Going On: Revolutionaries, Rock Stars, and the Rise and Fall of '60s Counter-Culture. Edinburgh: Canongate Books, 2007.
- Eutopia forlag. <http://www.eutopia.no/Greenlife.html> (Oppsøkt kl 13.00, 06.05.09)
- Førland, Tor Egil. Club 7. Oslo: Pax Forlag, 1998.
- Førland, Tor Egil og Trine Rogg Korsvik (red.). 1968. Opprør og motkultur på norsk. Oslo: Pax forlag, 2006.
- Førland, Tor Egil og Trine Rogg Korsvik. Ekte sekstiåttene. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008.
- "Gimme Shelter", Film, 1970.
- Godbolt, James. "Sju mytar om "Vietnamkrigen i Norge"" i Fortid, nr3. Oslo, 2007
- Green, Sam og Bill Siegel. Film, "The Weather Underground", 2002.

-
- Hodne, Bjarne og Knut Kjeldstadli og Göran Rosander (Red.). Muntlige kilder: Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie. Oslo: Universitetsforlaget, 1981.
 - Hylland Eriksen, Thomas (red). Motkultur, utopi og de gode liv : festskrift til Audun Engh på 40-årsdagen. Oslo: Futurum forlag, 1988.
 - "Introduction to the special issue on 1968", i *Scandinavian Journal of History*, Vol. 33, No 4, 2008.
 - Jørgensen, Thomas Ekman. "Utopia and Disillusion: Shattered Hopes of the Copenhagen Counterculture", s. 333-352 i Axel Schildt og Detlef Siegfried (red.): *Between Marx and Coca-Cola: Youth Cultures in Changing European Societies 1960-1980*. New York og Oxford, 2006.
 - "Klassisk sekstiåtter," Klassekampen.
http://www.klassekampen.no/artikler/kultur_medier/40739/mod_article/item/null
Publisert: 1. november, 2006 (Oppsøkt kl 12.00, 05.05.09)
 - Lindhjem, Anders. "Karlsøya-kollektivene: Drøm og virkelighet 1971-1977". Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 1999.
 - Lorås, Jostein. "Muntlige kilder – faktuelle eller narrative lesemåter?" s. 233-245 i *Historisk tidsskrift*, bind 86. Oslo: Universitetet i Oslo, 2007.
 - Melucci, Alberto. *Nomader i nuet. Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos, 1991.
 - More, Thomas. *Utopia*. Cambridge: Cambridge University Press 1989.
 - Nielsen, Nils-Fredrik. *Ekte sekstiåtttere spiser ikke seipanetter*. Oslo: Aschehoug, 1984.
 - Oslo Bystyre. Formannskapsmøte 8. september 1982. Sak nr. 1345/1982:
Overdragelsesavtale for Garveribygningen, Hjelms gate 3. URL:

http://www.byarkivet.oslo.kommune.no/nye_sider/article94817-23817.html

(Oppsøkt kl 14, 01.02.09)

- Oslo Gateavis, 1. juni, Oslo: Futurum forlag, 1970.
- Oslo Gateavis, på nett. <http://www.gateavisa.no/blekka/index.html> (Oppsøkt kl 13, 12 04.05.09)
- Oslo Gateavis, GA-index. <http://www.gateavisa.no/blekka/index.html>, (Oppsøkt kl 12 04.05.09).
- ”Pølsemakerprotest”, del 4 av et radioportrett om Axel Jensen av forfatter Petter Mejlænder, 1995. Publisert på nett 12.02.2002.
<http://www.nrk.no/litteratur/1643042.html>. (Oppsøkt kl 16 24.05.08)
- Reinertsen, Eivind. Reise uten ankomst: Undergrunns-kulturen og vår tid. Oslo: Aschehoug, 1976.
- Richardson, Heidi. Tilbake til jorda. Drømmer og hverdagsliv. Bergen: Universitetet i Bergen, 2000.
- ”Samfunnet er et 'Rottereir'” Universitas. Oslo: Studentskipnaden i Oslo, 1971. Utg. 8, s. 7
- Salomon, Kim. Rebeller i takt med tiden: FNL-rørelsen och 60-tallets politiska ritualer. Stockholm: Tiden Athena/Rabén Prisma, 1996.
- Sjøli, Hans Petter. ”Fra raddis til Kader: Kineseri I tidens ånd (om ml-erne og det antiautoritære opprøret”, hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2002.
- Sjøli, Hans Petter. *Mao, min Mao. Historien om AKPs vekst og fall*. Oslo: Cappelen, 2005.
- Skardhamar, Laura P. ”'Real Revolution' in Commune Kana.” i *Scandinavian Journal of History*. Vol. 33, No. 4, 2008.
- Slettan, Dagfinn. Minner og kulturhistorie. Teoretiske perspektiver. Nr 4 i Skriftserie fra Historisk institutt, Universitetet i Trondheim, 1994.

- Stiftelsen Helios. <http://www.helios.no/?CatID=1170> (Oppsøkt kl 18, 10.05.09)
- Store Norske Leksikon på nett.
http://www.snl.no/.nbl_biografi/Jack_Fjeldstad/utdypning. Sett på nett: kl 12.00, 10.05.09
- Titlestad, Torgrim. Når folket fortel: Ei handbok i intervjuteknikk og munnleg historie. Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
- Vindheim, Jan Bojer. I begynnelsen var Hjelmsgate 3.
<http://www.pluto.no/doogie/Ga/blekka/ga%20100/begynnelsen.html> (Oppsøkt kl 19, 12.05.09)
- Vindheim, Jan Bojer. 1999. Motkulturgarnet.
<http://www.vindheim.net/politikk/alternativer.html> (Oppsøkt kl 13, 14.03.09)
- Vindheim, Jan Bojer. Brennpunkt: Hjelmsgate: Noen radikale understrømninger.
<http://www.vindheim.net/motkultur/brennpunkt.html> (Oppsøkt kl 18, 11.05.09)